

magazin istoric

ANUL IV Nr. 6 (39) IUNIE 1970



DIN SUMAR : Diplomatul Mihail Kogălniceanu
● Maria de Medicis împotriva lui Richelieu ● Un
sol împăralesc la Radu Șerban ● Enigma Atlantidei
● Vlad Țepeș, erou de epopee ● Un atentat
necunoscut împotriva lui Hitler ● Căpitan Costache,
spaima bucureștenilor de altădată ● Miracol la
Anvers



Sfinții Sergiu și Bachus, așa cum apar pe o splendidă icoană melkită (Vechi contacte românești cu Levantul, pag. 10.)

— REDACTOR ȘEF —

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției : DUMITRU ALMAȘ, CONSTANTIN ANTIP,
VIRGIL CANDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU,
NICOLAE MINEI (redactor-șef adjunct), ȘTEFAN PASCU,
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA,
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

- GEORGE MACOVESCU : Mihail Kogălniceanu — diplomatul 2

Interesante documente, unele inedite, legate de activitatea marelui patriot privind Unirea, independența de stat a României și problema Dunării.

În completare, o scrisoare a lui Kogălniceanu către Alecsandri datînd din 1835, prezentată de M. D. CIUCA.

- VIRGIL CANDEA : Vechi contacte românești cu Levantul 10

Așa vă place istoria ?

- PH. ERLANGER : Maria de Medicis, împotriva lui Richelieu 18

10 noiembrie 1630 : „Ziua păcăliților” ; omnipotentul Armand-Jean du Plessis, cardinal de Richelieu, a fost la un pas de dizgrație și chiar de moarte, datorită uneltirilor țesute împotriva sa de regina-mamă. Dar cine sapă groapa altuia...

- N. COPOIU : La Universitatea din Petersburg, catedră de limba română 24

- MATEI CAZACU : Vlad Țepeș, erou de epopee 25

Înubitor de dreptate, marele domn nu ferea pe cel ce călca legile țării șidacă săvârșea cineva vreun rău, fie hoție sau tîlhărie sau vreo minciună sau nedreptate, acela nu era chip să rămînă viu”.

- N. P. SMOCHINĂ : Semnificația unui manuscris 32

- ROGER GHEYSSENS : Miracol la Anvers 37

Lupta pentru eliberarea marelui port belgian Anvers, într-un articol scris în exclusivitate pentru Magazin istoric.

- I. FELEA : Sala „de sus” din Palatul Băilor Eforiei 41

Enigme ale istoriei

- A. LECCA, M. G. ANDRIEȘ : Pe urmele Atlantidei cretane. 44

Un întreg oraș antic și obiecte de valoare științifică inestimabilă au fost descoperite în ultimii ani pe insula Thera. Să fie oare ultima rămășiță a misterioasei lumi înghițite de valuri ?

magazin istoric

Nr. 6 (39) — iunie 1970

- GEORGE POTRA : Căpitan Costache, spaima bucureștenilor de altă dată 50

- MIRCEA STOIA : „Un tinăr transilvănean studiază opera lui Newton” 59

- RADU VULPE : Deceneu, sfetnicul apropiat al lui Burebista 60

Doă personalități excepționale, care exercitîndu-și autoritatea asupra șefilor de triburi, au știut să-i convingă de necesitatea imperioasă a solidarității întregului neam geto-dac.

- Din presa de acum 100 de ani . . . 66

- GH. UNC : Războiul anglo-bur și opinia publică din România 68

- MIHAIL V. GEORGESCU : Istoria unei tapiserii 74

- ANDRZEJ PIELASA : „Mătușa Frieda sosește miine” 77

Un atentat necunoscut împotriva lui Hitler. Cum a fost pregătit. De ce a dat greș.

- Așa ne place ! 83

- C. REZACHEVICI : Un sol împărătesc la Radu Șerban 84

- FLORIAN TUCA : Au biruit prin jertfă Emil Rebreanu — erou autentic al „Pădurii spinzuraților”. 89

- Panoramic 94

- Poșta redacției 97

ÎN NUMARUL VIITOR

• Unitatea națională în viziunea lui Eftimie Murgu • Bătălia Romei • Arghe-taianu a cam întîrziat... • Un document inedit de la Matei Basarab • Drama de la Mayerling • Calculatoarele electronice dezleagă enigmele istoriei • Cui a aparținut tezaurul de la Pietroasa ? • Mărirea și decăderea imperiului încoș • O curte provincială a lui Mihai Viteazul

M. Kogălniceanu, în plinătatea forțelor fizice și spirituale, în anii cînd contribuia activ la edificîtul României moderne



MIHAIL KOGĂLNICEANU DIPLOMATUL

Prof. univ. GEORGE MACOVESCU

„Binele și răul ce ating această țară, care este a mea, mă ating și pe mine! Bucuria ei este bucuria mea, durerile ei sînt durerile mele!”

Mihail Kogălniceanu

Exponent de seamă al marilor cititori ai României moderne, gânditor politic care a știut să exprime cu talent de scriitor și cu pasiune de luptător aspirațiile fundamentale ale poporului român, istoric și promotor al studiilor istorice, orator de prestigiu, Mihail Kogălniceanu a fost în același timp un remarcabil diplomat*.

Cu încredere statornică și cu forța pe care i le dădeau cunoașterea creației politice, economice și culturale a poporului nostru în spațiul carpatic, Mihail Kogălniceanu a urmărit — în această știință și artă a posibilului, cum a fost definită diplomația, — realizarea țelului fundamental din istoria modernă a patriei: făurirea statului național, restaurarea, recunoașterea și respectarea independenței și drepturilor sale suverane, dezvoltarea relațiilor de cooperare și colaborare internațională.

Dacă opera istorică și literară a lui Mihail Kogălniceanu, ca și activitatea sa de politică internă, au fost analizate de repetate ori și în cuprinzătoare lucrări, în schimb opera diplomatică a marelui om de stat a fost pînă în prezent fragmentar ilustrată prin documente și numai în parte comentată în studii și articole. (Cel mai recent aparține lui Dan Berindei, *Diplomați iluștri*, vol. I, Editura politică, 1969).

Ne propunem să prezentăm cititorilor „Magazinului istoric” câteva documente

— din care unele sînt inedite — urmărind să definim liniile directoare și aspecte esențiale ale activității diplomatice a lui Mihail Kogălniceanu.

O facem cu convingerea că puterea evocatoare a documentelor — gândite și redactate de Mihail Kogălniceanu — conturează cu și mai multă pregnanță ceea ce cititorii știu despre neobosită activitate a diploma-tului-patriot.

O unire dorită de veacuri

Dintre sutele de documente ce ne-au stat în mîină, începem această suită cu acel fragment, din august 1848, dedicat Unirii, din scrierea devenită clasic program al revoluționarilor pașoptiști, *Dorințele Partidei Naționale în Moldova*, care rămîne operă de profundă gîndire filozofică și politică a tînărului Mihail Kogălniceanu.

„Înainte, dar, de toate moldovenii protestă despre neîrămurată lor hotărîre de a nu lavi driturile cuiva; însă vroiesc, asemenea, ca și alții să nu le jicnească dreptățile ce le au înființate și închizăsluite de sute de ani, pre cari strămoșii noștri pûrura și cu crude jefte au știut a le păstra și pre cari și noi voim a le lăsa întregi stră-nepoților noștri. Cel mai sfînt din aceste drituri este *neafirmarea noastră din lăuntru și prin urmare autonomia [...]*

*FIȘA ACTIVITĂȚII POLITICE ȘI DIPLOMATICE A LUI MIHAIL KOGĂLNICEANU

Se naște la Iași, la 6 septembrie 1817.
1834-1838 — studiază în Franța și Germania.

1837 — publică *Moldau und Wallachei*. Rumänische oder wallachische Sprache und Literatur și primul volum din *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, opere științifice, dar și de propagandă privind rolul european al poporului român.

1838-1847 — refăcîndu-se în țară, se integrează mișcării de eliberare socială și națională, ducînd o neobosită activitate de istoric și cărturar: Dacia literară, Arhiva românească, cursul de istorie națională de la Academia Mihăileană, tipărirea *Letopisetelor Țării Moldovei* etc.

1848 — în primele rînduri ale revoluționarilor, elaborează *Dorințele Partidei Naționale* în Moldova.

1849-1852 — sub domnia lui Grigore Ghica, deține funcția de director al Departamentului Dinlăuntru.

1852-1858 — își consacră întreaga activitate luptei pentru Unire; redactor al foii unioniste „*Steaua Dunării*”; inițiatorul manifestărilor unioniste din Moldova; deputat în Adunarea ad-hoc din Iași; candidat la domnie, susținător al alegerii lui Alexandru Ioan Cuza.

1859 — își desfășoară activitatea politică în cadrul Adunării electivă a Moldovei, apoi, în Comisia Centrală, are un rol preponde-

rent în întocmirea proiectului de Constituție și făurirea Unirii.

1860-1861 — este prim-ministru al guvernului Moldovei.

toamna lui 1863-februarie 1865 — devine prim-ministru al guvernului Principatelor Unite, rezolvînd cele mai de seamă probleme ale organizării statului modern român.

octombrie 1866 — își rela activitatea politică.

toamna lui 1868-ianuarie 1870 — ministru de interne în cabinetul Dimitrie Ghica.

1870-1876 — deputat al opoziției în timpul guvernării conservatoare de sub președin-

ția lui Lascăr Catargiu.

aprilie 1876-noiembrie 1878 — mai tîrziu în guvernul coaliției politice de la Mazar Pașa (condus de Manolachi Costache Epureanu), apoi în guvernul lui Ion C. Brătianu, deține portofoliul Ministerului de Externe, devenind promotorul luptei pentru obținerea independenței naționale proclamată la 9 mai 1877, și apoi a recunoașterii ei de către marile puteri europene.

vara lui 1879-aprilie 1880 — deține portofoliul Ministerului de Interne.

1880 — ministru plenipotențiar al României în Franța.

1880-1890 — în cadrul Adunării deputaților, desfășoară o neobosită activitate în problemele politice majore ale statului român.

20 iunie/2 iulie 1891 — încetează din viață.

Pe lângă toate aceste radicale instituții, singurele care ne pot regenera patria, apoi partea națională mai propune una, ca cunună tuturor, ca cheia boltei, fără care s-ar prăbuși tot edificiul național; aceasta este *Unirea Moldovei cu Țeara Românească*, pe temeiul puncturilor de mai sus, și care se vor putea modifica de către Adunarea obștească constituantă a ambelor țări unite; o unire dorită de veacuri de toți românii cei mai însemnați, ai amindoror Principatelor, o unire pre care, după spiritul timpurilor, cu armele în mână au vroit să o săvârșească Ștefan cel Mare și Michai Viteazul, carele și ajunsese a se intitula: *Cu mila lui Dumnezeu, Domn al Țării Românești, al Moldovei și al Ardealului*. Prejudețele [prejudecățile] veacului și intrigile străinilor pînă acum au stăvilit această unire. Astăzi însă, împrejurările ne sînt mai favorabile ca să putem realiza aceea ce strămoșilor noștri le-a fost cu puțință numai de a dori. Prejudețe și antipații naționale nu mai sînt de mult între noi. Chiar străinii n-ar putea cu drept a ne fi contrari, fiindcă această unire n-ar jicni driturile nimănui”.

Intra-tot de clarvăzătoare era concepția lui Kogălniceanu la 1848, încît ea ne apare ca o anticipare a unui principiu care astăzi este pus la temelia atîtor organisme internaționale și care se cere respectat de către toți pentru garantarea păcii și cooperării între națiuni egale în drepturi.

„Epoha noastră are de cel întîi caracter triumful dritului asupra țării, și se deosebește prin aceasta însuși de timpurile de mai nainte. Este statistic, că înaintea unei bune dreptăți, dritul celui mai slab are tot aceeași putere ca și dritul celui mai tare”.

Peste aproape un deceniu, la 7/19 octombrie 1857, în cea de-a șaptea ședință publică, Adunarea ad-hoc a Moldovei exprimă — după sfatul lui Kogălniceanu — dorințele țării asupra viitoare forme de organizare a Principatelor Unite.

Îată-le:

„Astăzi, luni în șapte octombrie, anul una mie opt sute cincizeci și șapte, în a șaptea ședință publică, Adunarea ad-hoc a Moldovei, instituită prin Tratatul de la Paris pentru a rosti dorințele țării asupra viitoare organizații a Principatelor Române;

simțind că cea întîie dorință a fiecărui popol este dorința de a fi;

luînd în privire că un popol pentru a fi trebuie să-și asigure ființa sa în marea familie a națiilor;

că aceasta a fost tălul tuturor stăruințelor, luptelor și suferințelor neamului nostru într-un timp de mai mult de cinci secol;

că ființa politică și națională, că dritul de staturi suverane, Principatele pururea și le-au asigurat prin tratatele ce vecii noștri domni au încheiat cu regii de Polonia, de Ungaria și alți domnitori și în care suveranitatea Principatelor este scrisă cu litere mari;

că numai pentru a păstra această suveranitate și a găsi o puternică garanție în contra a orice eventualități, strămoșii noștri au încheiat cu glorioșii padișahi otomani tratatele sau capitulațiile din anii 1393, 1460, 1512, 1634 și 1711;

luînd în privire că aceste tratate, după dritul gintelor, n-au sters Principatele din rîndul statelor suverane, pentru că ele și-au rezervat toate drepturile suveranității, și în special dreptul de guvernămînt neatîrnat, dreptul de legislație, adică: o întreagă și deplină autonomie, și că prin urmare nu s-au supus nici unei puteri legislative streine;

luînd în privire că dorința cea mai mare, cea mai generală, cea hrănită de toate generațiile trecute, cea care este sufletul generației actuale, cea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare, este Unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită și neapărată, pentru că în Moldova și în Valahia sîntem același popol, omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, același instituții, același legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe, aceleași trebuințe de îndestul, aceleași hotare de păzit, aceleași dureri în trecut, același viitoriu de asigurat și în sfîrșit aceeași misie de împlinit;

luînd în privire că această unire o dorim nu pentru ca să lavim drepturile și să amărîm pacea altora, și că, dimpotrivă, această unire — la care au contribuit toate generațiile trecute, lucrînd de a ne da același instituții și legi — împlinind o vie dorință a nației noastre și făcîndu-se pentru noi un izvor de bună rînduială, de economie, de legalitate, de dignitate și de regenerație generală — prin însuși aceasta ar da înaltei Porți și staturilor vecine o închizăsluire de pace și de stabilitate la hotarele lor”.

Celebru pentru flacăra patriotismului pe care o iradiază este acest discurs (5/17 ianuarie 1859) de la alegerea domnitorului Alexandru Ioan Cuza:

„După una sută cincizeci și patru ani de umiliri și de degradatie națională, Moldova a reîntors în vechiul său drept consfințit prin capitulațiile sale, dreptul de a-și alege pe capul său, pre Domnul.

Prin înălțarea ta, pre tronul lui Ștefan cel Mare, s-a reînălțat însăși naționalitatea română. Alegîndu-te de capul său, neamul nostru a voit să îplinească o veche datorie către familia ta, a voit să-i răspundească singele strămoșilor tăi vărsat pentru libertățile publice. Alegîndu-te pre tine Domn în țara noastră noi am voit să arătăm lumii aceea ce toată țara dorește: la legi nouă, om nou.

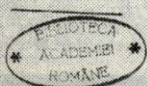
O, doamne! mare și frumoasă ți-este misia! constituția din 7/19 august ne în-

DORINTILE

PARTIDEI NATIONALE

II

MOLDOVA



А БУДТ 1848.

semnează o epocă nouă; și Măria ta ești chemat să o deschizi! Fii dar omul epocii; fă ca legea să înlocuiască arbitrarul; fă ca legea să fie tare; iară, Tu, Măria ta, ca Domn, fii bun, fii blind, fii bun mai ales pentru acei pentru care mai toți domnii trecuți au fost nepăsători sau răi.

Nu uita că, dacă cincizeci de deputați te-au ales Domn, însă ai să domnești peste două milioane de oameni.

Fă, dar, ca domnia ta să fie cu totul de pace și de dreptate; împacă patimile și urile dintre noi și reintrodu în mijlocul nostru strămoșească frăție.

Fii simplu, Măria ta, fii bun, fii Domn cetățean; urechea ta să fie pururea deschisă la adevăr și închisă la minciună și lingușire”.

„Independența absolută a României“

Apogeul activității diplomatice a lui Kogălniceanu l-au constituit evenimentele legate de proclamarea independenței de stat a României. Sint știute împrejurările în care au evoluat raporturile internaționale în primăvara anului 1877 în Balcani, consecință a războiului ruso-romano-turc. Atunci Kogălniceanu a acționat cu fermitate în apărarea năzuințelor poporului român. În telegrama adresată de Kogălniceanu diplomaților ro-

mâni la 1 mai 1877 găsim afirmată cu tărie, într-un act de politică externă, independența statului nostru modern:

„În urma unei interpelări și a răspunsului dat de guvern, Camera a votat ieri în unanimitate următoarea moțiune:

«Camera, satisfăcută de explicațiile guvernului în legătură cu urmarea dată votului din 29 aprilie,

la act că războiul între România și Turcia, ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României și-au primit consacrarea oficială și

Bizuindu-se pe spiritul de dreptate al puterilor garante trece la ordinea de zi».

Senatul a votat în aceeași zi în unanimitate următoarea moțiune:

«În urma explicațiilor date de ministrul afacerilor externe în legătură cu moțiunea votată de Senat la 30 aprilie, Senatul, luând act de situația creată României de către Imperiul otoman, consideră statul român independent și invită guvernul să acționeze în așa fel încât să obțină recunoașterea și garantarea independenței noastre de către marile puteri europene, al căror sprijin a contribuit întotdeauna la dezvoltarea României».

În 1879, Kogălniceanu își manifesta grija pentru activitatea diplomaților români în direct raport cu interesele țării, trimițându-le indicații cum să lucreze.

„Prin legea organică a Ministerului de Externe — scria Kogălniceanu într-o instrucțiune — s-au înființat mai pe lângă toate statele mari europene cite un agent diplomatic al României.

Pină acum activitatea agențiilor noastre și a cancelariilor lor s-a mărginit simplu în afacerile politice. Veți recunoaște singur, domnule agent, că așa fiind, și în cele mai multe cazuri, cercul acțiunii dumneavoastră este foarte restrâns, și nici că ar corespunde la sacrificiile financiare ce țara face cu reprezentarea noastră exterioară. Este însă un cîmp larg care este în interesul României de a-i deschide activității d-voastră, cîmp care este demn de inteligență și rîvnă d-voastră patriotică și care, odată deschis și exploatat, ar avea de rezultat ca țara să nu regrete cheltuielile ce ea face cu întreținerea agențiilor noastre din străinătate.

Acest cîmp, domnule agent, este cel al studierii relațiilor comerciale ale statului francez cu România, a stimulării acestor relațiuni spre a deveni ele mai active și mai dese pentru folosul ambelor țări, al urmăririi de aproape a artelor, industriei, a invențiilor care pot cu succes a se împămînteni în România, în fine acel de a ține pe guvern îndeaproape cunosținut de tot ce poate fi util intereselor științifice, comerciale și economice ale României”.

Porțile de Fier mai curînd sau mai tîrziu au să se spargă. [...]

Ați văzut că în chestiunea Porților de Fier nu v-am propus nici o rezoluțiune. În privința actului adițional din început l-am votat, și mi-am permis a vă îndemna de a-l vota, cu toate că acest act lovește în drepturile noastre suverane; dar nu voiam să ni se impute că, și în privința atributelor cam uzurpătoare ale Comisiunii europene, noi ne punem în stare de rebeliune în contra Europei.

De aceea, cu resigațiune, am acceptat inspectorii străini în apele noastre, am acceptat căpitani de porturi străini la Sulina, am acceptat percepere de taxe prin casieri și controlori străini, atîtea jîgniri ale suveranității noastre; însă le-am primit, nevoind în contra noastră să dăm arme în mîna potrivnicilor noștri! Însă pînă aici. În al treilea hipostas al chestiunii Dunării, în pretențiunea de a ni se răpi Dunărea, și aceasta în tot parcursul său, nu mai putem da nimic. Aici ni se lovesc într-un mod direct drepturile noastre de suveranitate, aici trebuie să ne opunem, aici trebuie să protestăm înaintea Europei că nu mai putem da. Trebuie ca Europa să se convingă

că acolo unde am putut, am dat; iar acolo unde nu putem da, avem curajul, avem datoria să rezistăm.

Domnilor, soarta celor mici este totdeauna obiectul poftelor celor mari, fie ca individualitate, fie ca colectivitate.

Ce este astăzi această chestiune ce ni se impune? La întîia sa vedere, s-ar părea fără însemnătate. În fapt însă, ea amenință însăși existența noastră ca stat și ca națiune. La întîia vedere, ni se arăta că comisiunea mixtă n-ar avea alt scop decît, în afară de politică, de a regula afacerile de navigațiune pe o parte a Dunării, care este traversată de niște state tinere, neexperimentate, care nu înțeleg importanța cea mare a comerțului european pe acest fluviu și care prin urmare nu merită de a-l avea în singura lor stăpînire. [...] Deie-ni-se voia să ne facem și noi datoria de cetățeni români!

Nu se caute dară în îngrijirile noastre, în sforțele noastre de apărare, alt mobil decît acel simțămînt care bate în anima fiecărui om, care astăzi arde viu în pieptul pînă și al sălbaticilor: *iubirea pămîntului strămoșesc*, apărarea drepturilor, intereselor și independenței sale*.

Kogălniceanu către Alecsandri:

„lubește-ți și servește-ți patria...”

M.D. CIUCĂ

În 1834, la 3/15 august, spătarul Vasile Alecsandri îi scria fiului său: „În grabă ari să vii acolo, sau aproape de Paris, beizadelele lui Vodă și alți copii, între cari este și copiii dumisale agăi Kogălniceanu.” Era vorba despre Mihail Kogălniceanu, care a fost trimis pentru studii la Colegiul din Lunéville, de către domnitorul de pe atunci al Moldovei, Mihail Sturdza, împreună cu beizadelele Dimitrie și Grigore Sturdza. De aici a întreprins o intensă corespondență cu cei din țară și cu cei

aflați la Paris, la studii, printre care și Vasile Alecsandri, vechi prieten din pensionul din Iași al lui Victor Cuénim.

În fondurile Arhivelor centrale se află o astfel de scrisoare către Vasile Alecsandri, de pe vremea cînd Kogălniceanu era la Lunéville*.

Faptul că în această scrisoare Kogălniceanu îi dă sfaturi mai tînărului com-

patriot nu trebuie să ne mire. Iată ce spunea un biograf al lui Alecsandri despre primele impresii ale tînărului de numai 14 ani: „Trebuie să fi auzit cîeva povestind pe poet pentru a-și face idee despre impresia extraordinară ce făcu Parisul, cu monumentele lui mărețe și viața lui torențială, asupra sufletului unui copil venind de-a dreptul din fundul Moldovei”. Exaltarea lui nu era un motiv care să-l determine pe Kogălniceanu să se îndoaie de patriotismul

* *Arhivele statului București, Direcția Arhivelor centrale, colecția „Gh. Nicolaescu”, pachetul I, documentul 100.*



Iașul și Parisul acelor vremi

prietenului, fiind firească pentru un copil. El însuși admira Franța: „O țară frumoasă, bogată, civilizată”, adăugind însă că

„nefiind francez îmi place mai bine țara mea; n-ași schimba săraca Moldovă pentru cel dintîiu tron din lume”.

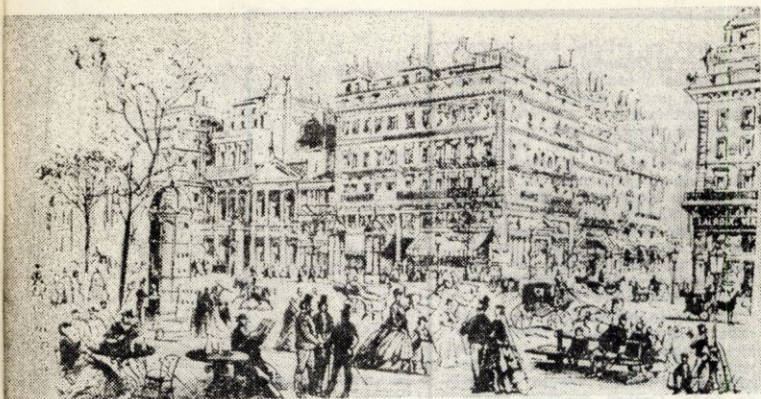
Dar să lăsăm graiul direct al epistolei — expedită din Lunéville la 15 martie 1835 — să-și transmită mesajul.

Mon cher ami Basile,

C'est avec bien de [sic !] plaisir que j'ai reçu votre lettre du 9 Mars. J'ai rendu des actions de grâces au Toutpuissant, de ce que vous vous portez bien, car il y a déjà un mois que je vous ai écrit, et j'étais dans de vives inquiétudes, voyant que je ne recevais aucune réponse. Vous saurez que je me porte assez bien; seulement je souffre, des jours entiers, des yeux. Vous avez mal compris, mon cher, ce passage de ma lettre où je vous écris que vous avez oublié que vous êtes moldave: ce n'est pas parce que vous vous destinez aux sciences naturelles que je vous l'applique. Non, Dieu m'en garde, la médecine est un état autant qu'un autre, et peut-être plus utile. Mais c'est que dans votre lettre, vous êtes si exalté, en parlant de la France „toutes les bouches du monde ne pourront jamais, etc.” que je commençais à douter de votre patriotisme. Oui, j'en conviens, il y a une bien grande différence entre notre patrie et la France. Celle-ci est grande, riche, puissante, un des pays les plus distingués de l'Europe, et le premier par la beauté de son territoire, par ses grandes [sic !] connaissances, et par le caractère franc et loyal du peuple charmant qui l'habite. La langue française est la langue universelle. Elle est la première entre les langues modernes. Les plus grands génies l'ont illustrée et embellie.

Dragul meu prieten Vasile,

Am primit cu mare plăcere scrisoarea d-tale din 9 martie. Am mulțumit lui Dumnezeu că ești sănătos, căci a și trecut o lună de cînd ți-am scris și eram foarte neliniștit văzînd că nu primesc nici un răspuns. Vei ști că eu mă simt bine; numai că sufăr, zile întregi, de ochi. Ai înțeles greșit, dragul meu, pasaful din scrisoarea mea în care îți scriu că ai uitat că ești moldovean; nu pentru că te-ai dedicat științelor naturale ți-l aplic eu. Nu, Dumnezeu să mă ferească, medicina este o situație ca oricare alta și poate mai folositoare. Dar pentru că în scrisoarea d-tale ești atît de exaltat vorbind despre Franța — „toate limbile din lume nu vor putea niciodată etc.” —, încît am început să mă îndoiesc de patriotismul d-tale. Da, recunosc, există o foarte mare diferență între patria noastră și Franța. Aceasta este mare, bogată, puternică, una dintre țările cele mai ilustre din Europa și cea dintîi prin frumusețea teritoriului său, prin cunoștințele sale întinse și prin caracterul deschis și loial al încîntătorului popor care o locuiește. Limba franceză este limbă universală. Este prima între limbile moderne. Cele mai mari genii au ilustrat-o și au înfrumusețat-o. Moldova, dimpotrivă, este mică, săracă, nu este celebră decît prin trecutul său, necunoscut încă națiunilor străine; de-abia începem să ridicăm capul, de-abia ne scuturăm lanțurile neștiinței.



La Moldavie, au contraire, est petite, pauvre, n'est célèbre que par son passé, encore ignoré des nations étrangères; à peine commençons nous à lever la tête, à pleine remuons nous les chaines de l'ignorance. Mais puisque c'est notre pays, il faut le tenir, et tout ce que nous pouvons faire de mieux c'est de tâcher à le servir et à l'illustrer par nos talens [sic!], par nos vertus et par nos bras, s'il le faut. Oui, mon ami, soyez toujours bon moldave, aimez et serves votre patrie quelque petite et quelque pauvre qu'elle est. [...] Nous sommes moldaves, nous devons l'être jusqu'à nos derniers momens [sic!]. Quel a été le but de nos parens [sic!] en nous envoyant dans ces pays étrangers, et si éloignés de nos foyers. C'est de nous appliquer aux études, c'est à nous enrichir des sciences et des connaissances que renferme la France, et les transporter ensuite dans les lieux où nous avons reçu le jour. Faites donc, ô, mon ami, les devoirs, que vous imposent la patrie et les vœux de vos parens [sic!]. Devenez instruit, et surtout vertueux. En retournant en Moldavie, la gloire et les bras de nos compatriotes nous attendent. Je ferai aussi mes devoirs. Voilà mes idées, voilà mes seuls plaisirs, voilà ma consolation loin de mon pays; je ne suis heureux que dans l'avenir. Mais je vois que j'ai trop parlé et que je n'ai rien dit. Adieu, j'espère vous revoir dans quelques mois d'ici. Ecrivez-moi plus souvent. Je vous embrasse et suis à jamais votre sincère ami

Michel Kogalniceanu

Présentez, je vous prie, mes respects à Monsieur Fournaraky. Donnez moi aussi, selon votre promesse, quelques détails sur la capitale. Vous verrez les nouvelles que j'ai reçues de la Moldavie dans les lettres que j'écris à mes camarades.

Dar cum aceasta este fara noastră, trebuie s-o păstrăm și cel mai bun lucru pe care îl putem face este să căutăm s-o servim și s-o ilustrăm prin talentele noastre, prin virtuțile noastre și prin brațele noastre dacă trebuie. Da, prietene, fii întotdeauna bun moldovean, iubeste-ți și servește-ți patria oricât de mică și de săracă ar fi ea. [...] Sîntem moldoveni și trebuie să fim pînă în ultima clipă. Care a fost scopul părinților noștri trimițîndu-ne în aceste țări străine, atît de departe de căminele noastre? Au făcut-o pentru a ne consacra studiului, pentru a ne îmbogăți din științele și cunoștințele pe care le posedă Franța, aducîndu-le apoi în locurile unde ne-am născut. Fă-ți, deci, prietene, datoria pe care ți-o impune patria și dorința părinților dumitale. Să devii instruit și mai ales virtuos. Intorcîndu-ne în Moldova, gloria și brațele compatrioților noștri ne așteaptă. La fel îmi voi face și eu datoria. Iată ideile mele, iată singurele mele plăceri, iată consolarea mea departe de patrie; nu sînt fericit decît prin viitor. Dar văd că am vorbit prea mult și că nu am spus nimic. Adio, sper să te revăd peste cîteva luni. Scrie-mi mai des, te îmbrațîțez și sînt pentru totdeauna prietenul dumitale sincer.

Mihail Kogălniceanu

Transmite, te rog, respectele mele domnului Fournaraky*. Comunică-mi și mie, după cum mi-ai promis, cîteva amănunte asupra capitalei. Vei vedea știrile pe care le-am primit din Moldova din scrisorile pe care le scriu camarazilor mei.

* Este vorba de Filip Fournaraki, grec din Hios, stabilit la Paris, care adusesse din Moldova pe Alecsandri și alți tîneri și în a cărui casă, din str. Notre-Dame-des-Champs, locuiau aceștia (n.a.).

În 1967, cu prilejul unei misiuni științifice în Orientul Apropiat, Virgil Căndea a constatat și semnalat existența unei prelungiri arabe a artei postbizantine, exprimată în icoane de mare valoare, pictate în secolele XVII-XIX. Este vorba de descoperirea a ceea ce istoricul român a numit „arta melkită” — termen ce se lămură în articolul ce urmează. Forurile științifice libaneze au sprijinit cercetările, care, sub conducerea omului de știință român, au permis organizarea, în 1969, la Beirut, a primei expoziții de icoane melkite din lume.

Rezultatele cercetărilor au fost expuse în volumul *Les icônes melkites*, publicat la Beirut (464 de pagini și 112 reproduceri), sub îngrijirea savantului român. Alături de André Grabar, cunoscut specia-

VECHI CONTACTE ROMÂNEȘTI

list în arta bizantină, membru al Institutului Franței, care prefăcează lucrarea, în volum semnează studii despre cultura melkită Joseph Nasrallah, Jules Leroy, Sylvia Agémian.

Evenimentului i-au fost consacrate emisiuni speciale ale Radioteleviziunii franceze, Radioteleviziunii libaneze, posturilor de radio din Beirut, Damasc, Amman, Cairo, Nicosia, Atena și numeroase reportaje în ziarele „Le Jour”, „L'Orient”, „Le Soir”, „Daily Star”, „An-Nahar”, „Al-Dustur”, „As-Safa”, „Osservatore Romano”, în revistele „Magazine”, „Revue du Liban”. „Nazareth” etc., care au subliniat faptul că această descoperire în domeniul istoriei artei e datorată unei rodnice colaborări româno-arabe. Opinia publică din Orientul Mijlociu a apreciat contribuția pe care descoperirea o aduce la punerea în valoare a tradițiilor artistice din această parte a lumii, căreia i s-au restituit astfel trei secole de artă națională. Guvernul libanez a acordat lui Virgil Căndea distincția de Ofțer al Ordinului național al Cedruului.

Studiul colaboratorului nostru, pe care-l publicăm, prezintă un capitol puțin cercetat din istoria relațiilor poporului român cu Orientul Apropiat, capitol în care cercetările asupra artei melkite au înscris o nouă pagină.

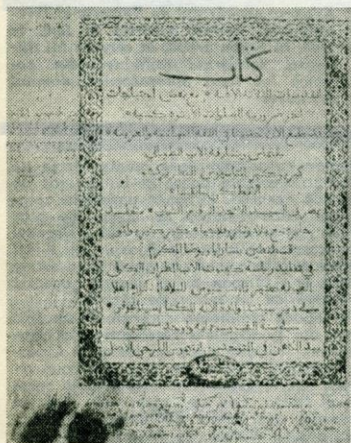
VIRGIL CÂNDEA

În 1841, publicînd în „Arhiva românească” prima traducere fragmentară a *Călătoriei patriarhului Macarie al Antiohiei*, scrisă de Paul din Alep, marele istoric și om politic Mihail Kogălniceanu oferea cercetătorilor de la noi materialul inițial pentru o istorie a relațiilor dintre români și popoarele Orientului Apropiat.

În 1895, A. Papadopol-Calimah atrăgea atenția colegilor săi de la Academia Română asupra tipăriturilor arabe din secolul al XVIII-lea de la Snagov, București și Iași, deschizînd astfel un nou capitol în istoricul aceluiași relații. Cercetările ulterioare s-au preocupat exclusiv de aceste momente, care au pus în prezență cărturari și inițiative comune celor două popoare. Dar constatarea că în secolele XVII—XVIII contactele românești cu Levantul erau îndeajuns de lesnicioase pentru a îngădui unor cărturari de acolo să călătorească timp de cîțiva ani în țările române sau pentru a naște ideea, care ni se pare și azi îndrăzneală, de a tipări în capitalele Munteniei și Moldovei cărți pentru Siria și Liban încurajează cercetarea. Relațiile pe care le-am amintit nu puteau fi întîmplătoare; ele se încadrau unor comunități de viață, aspirații și înțelegeri care puteau oferi inițiativa unei călătorii și a unui apel ce ofereau temeiul unui dialog reciproc, interesant și util. Răsfoind vechile

CETTE EXPOSITION,
LA PREMIÈRE D'ICÔNES MELKITES AU MONDE
A ÉTÉ RÉALISÉE SOUS LA DIRECTION SCIENTIFIQUE
DU PROFESSEUR VIRGIL CANDEA DE BUCAREST,
AIDÉ PAR MADemoisELLE SYLVIA ÂGEMIAN,
DIPLOMÉE DE L'ÉCOLE DU LOUVRE,
ASSISTANTE ARTISTIQUE DU MUSÉE NICOLAS SURSOCK,
EN HOMMAGE
AU SOUVENIR DU DONATEUR DU MUSÉE
ET A CELUI DES PEINTRES DES PATRIARCATS D'ANTIOCHIE
ET DE JÉRUSALEM QUI NOUS LÈGUERENT
UNE EXPRESSION DE L'ART DE L'ICÔNE
PROPRE AUX NATIONS DU PROCHE-ORIENT.

CU LEVANTUL



Liturghier greco-arab tipărit la Snagov în 1701 de Antim Ivireanul din porunca lui Constantin Brîncoveanu, la cererea lui Atanasie Dabbas, fost patriarh al Antiohiei. Este prima carte arabă publicată din inițiativă arabă cu sprijin românesc.

Deasupra titlului: pagină dedicatorie din volumul „Les icônes melkites”

pagini ale istoriei românești, o asemenea presupunere se dovedea exactă.

Ipotezele de lucru sînt simple: de-a lungul trecutului lor, românii și popoarele Orientului Apropiat au făcut parte adeseori din aceleași arii de cultură și influențe.

Expansiunea unor mari imperii, azi apuse, le-au îndreptat atenția către aceleași centre, le-au confruntat cu aceleași probleme, le-au dezvoltat aceleași idealuri. Imperiul roman, cel bizantin, cel otoman apoi, au servit rînd pe rînd de numitor comun pentru o serie de desfășurări istorice ale acestor popoare. Și astfel, parcurgînd vechi documente, vechi file de cronică, surprinzătoare analogii de viață, gîndire sau forme de cultură au o firească explicație.

Înainte greșilor... fenicienii?

O evocare a acestor relații își găsește un interesant preambul în contactele locuitorilor de altă dată ai regiunilor considerate. Gîndul ni se duce, firește, mai întîi la fenicienii. E drept că istoria expansiunii lor arată că Mediterana răsăriteană le-a fost dintotdeauna disputată de greci, ceea ce i-a obligat pe vechii navigatori să ia calea apusului, a Cartaginei, a Coloanelor lui Hercule. Există însă și păreri contrare, ca aceea a lui Victor Bérard. El deduce prezența fenicienilor în Marea Neagră, înainte greșilor, din numele Kalchedon, vechea așezare de la poartile Bosforului, pe care-l apropie de Karchedon (Cartagina); ar fi vorba deci de o fundație feniciană anterioară celei mega-

riene, pentru că este chiar „de tipul factorilor primitive sau, mai bine zis, feniciene, așa cum ni le descrie Tucidide”. În Pontul Euxin s-a păstrat „numărătoarea cu șapte”, care, după același învățat, „trebuie să fie amintirea navigațiilor anterioare grecilor, căci ei numărau cu cinci și cu zece”. Ambra baltică putea veni în Marea Neagră prin rețeaua de ape a cîmpiei rușesti care lega cele două mări. Fenicienii n-ar fi putut deci ignora țărmurile septentrionale ale Pontului Euxin, unde-i așteptau „marile încărcături de grâu, blănuri și sclavi”, cu care făcuseră averi milesienii în secolele al VII-lea și al VI-lea î.e.n.

Puntea romană

Să ne întoarcem însă la documente mai recente, dar mai sigure. Ele nu ne permit să mergem mai departe de începutul secolului al II-lea e.n. Pentru a consolida frontiera de nord-est a Imperiului roman, pentru a întări finanțele subrezite ale Romei, pentru a realiza încă un punct într-un vast program de cuceriri, Traian declară război dacilor și în două campanii dificile, între anii 101 și 106, le transformă țara în provincie romană. Armatele romane care participă la războiul dacic erau formate și din legiuni cu garnizoană în Orientul Apropiat, sirieni și palmireni. Multe cohorte din aceeași regiune staționează apoi în Dacia: iturei, palmireni, tirieni, commageni. Grupuri de coloniști orientali atestați epigrafic sînt așezați pe timpul lui Hadrian la Napoca, Apulum, Gernisara. În Dacia se răspindește cultul uror divinități din această parte a lumii, ca *Jupiter Dolichenus*, ale căror efigii de bronz au fost găsite în Transilvania și cărora negustorii sirieni de la noi le dedicau altare, sau *Sol Hierobulos*, divinitate adorată în Palmira. Unii istorici au presupus că acești coloniști proveniți din Orientul Apropiat au putut contribui la introducerea creștinismului în Dacia. Mai sigur este că ei au adus cu ei cultul lui Malagbel, Dea Syria, Cibeles, Isis și credințe mitrice.

Cucerirea romană aruncă însă și o punte în sens invers între Dacia și Orientul Apropiat. În 105–106, unul dintre cei mai buni generali ai lui Traian, A. Cornelius Palma, împlinește prima faptă a programului de securitate romană împotriva partilor, cucerind regatul nabateean. În 106 cade Sarmizegetusa; în același an, Petra, în sudul Iordaniei de azi. Din Dacia cucerită, reorganizată, Traian se îndreaptă spre sud-est. Războiul cu partii este pregătit cu aceeași metoadă ca cel antidacic. Aceleași trupe de elită sînt transferate din Carpați în Idumeea: cuceritorii Daciei vor fi și aceia ai Orientului Apropiat. Soldații pășeau liniștiți în noua campanie, spune contemporarul Fronto, „pentru că disprețuiau pe part și,

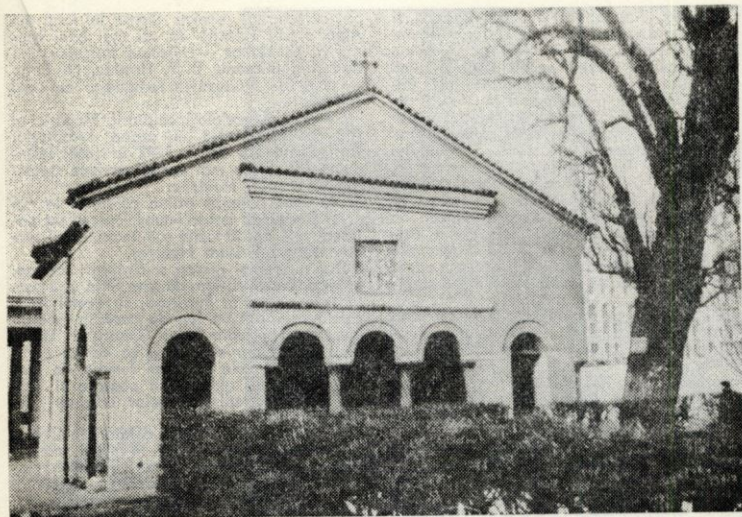


Arbitrul adevărului de Nectarie al Ierusalimului, lucrare tipărită la Iași, în 1746, în limba arabă, la cererea lui Silvestru, patriarhul Antiochiei, din porunca lui Ioan Mavrocordat, domnul Moldovei

ei care cunoșteau rănilor crunte făcute de săbiile încovoiate dace, își băteau joc de săgețile aceluia”. Războiul amintește apropierea daco-orientală nu numai pe plan militar, ci și diplomatic: în 101, Decebal încercase o alianță cu Pacorus al II-lea, regele partilor; solul său era încă la curtea acestuia și Traian putea invoca această prezență ca un motiv de război...

În epoca următoare cuceririi, Dacia este unul din principalele rezervoare de trupe romane; cohorte dace au luptat în Orientul Apropiat. Contactele între cele două regiuni pot fi, astfel, urmărite pînă în secolul al IV-lea. Este de ajuns să amintim prezența unui prelat din Europa de sud-est, arianul Valens de Mursa, episcop al Pannoniei Secunda, din vecinătatea Daciei, la Sinodul antiatanasian din Tyr, din 335. Legendarul Dorotei al Tyrului îi este atribuită lista de prelați în care apar și nume din Dacia sau împrejurimile ei.

Apartenența la cultura Europei răsăritene, care-și găsea sediul principal în Bizanț, a oferit în tot cursul evului mediu un nou factor de apropiere între români și Orientul Apropiat. Pentru o lungă perioadă, textele fundamentale, elementele doctrinare,



Biserica Sf. Spiridon Vechi din București, închinată patriarhiei din Antiohia de Constantin Mavrocordat, la cererea patriarhului Silvestru

concepția despre lume, manifestările culturale sînt, în teritoriile considerate, aproximativ aceleași, definite de spiritualitatea și ideologia bizantină. Adesea, fără a avea contacte directe, culturile dezvoltate în zona de prestigioasă autoritate a Imperiului de jos aveau o imagine comună despre lume, în care-și găseau loc detaliile privind toate regiunile și popoarele care împărțeau aceleași idealuri și adesea condiții social-politice asemănătoare.

Am fost din tinerețe în țara arăpească...

După disputele conciliare din 451, patriarhatele Antiohiei, Ierusalimului, Alexandriei își manifestă solidaritatea cu atitudinea doctrinară a împăratului bizantin (melek) și capătă, astfel de la adversarii lor, numele de melkiji. Această adeziune a făcut ca în cursul întregului ev mediu și mai ales în perioada postbizantină formele de cultură să fie asemănătoare, pînă la identitate adesea, din nordul Carpaților pînă în pustiul sirian sau arab: liturghia, textele doctrinare, costumul ecleziastic, ico-

nografia, muzica psaltică au fost, veacuri de-a rîndul, aceleași.

Cei mai vechi călători români către Orient (sec. al XVI-lea) au lăsat puține documente. În acele ținuturi ale Mediteranei, românii ajungeau totuși, ca Alexandru al II-lea, domnul Țării Românești, care, cum mărturisea într-o inscripție din 1571, „am fost din tinerețe în pribegie în țara arăpească 20 de ani și în Halep 14 ani în surghiun” (acolo însoțit de mama sa, strașnica Doamnă Chiajna). Iar acești călători de nevoie aveau prilejul să confirme o imagine pe care unele texte din literatura română a timpului le-o putea oferi: *Biblia*, izvorul scris principal — pînă astăzi — al arheologiei Orientului Apropiat, apoi scrierile hagiografice.

În 1673, prin efortul mitropolitului Dosoftei, apăruse la Iași prima traducere a *Vieții sfinților*, în care Orientul era evocat în atîtea rînduri. Personaje ca Maron, Marina, Marutas, Tirannis din Tyr, Dorotei din Tyr, Zenobius din Sidon, Cristina din Tyr și atîția alții erau, de altfel, cunoscute mai de mult prin *Sinaxare* și *Minei* sau prin iconografia monumentelor din Moldova, Transilvania și Țara Românească.

Dar și literatura medievală laică aduce acest Orient în închipuirea cititorului român. În versiunile românești ale legendei Troiei, cunoscutul *Roman de Troye* al lui Benoît de Saint-Maure (tradus în românește în 1689), Alexandru Paris, fugind din Sparta cu prețioasa și vinovată-i pradă, Elena, dejoacă urmărirea adversarilor abătîndu-se la Sindona (Sidon) și pe la cetatea Feni-

ciei, unde „l-au apucat furtune mari cit și capul li s-a cumpănit”. Este un episod prelucrat din Herodot (II, 113—115). El putea fi cunoscut la sfârșitul secolului al XVII-lea din opera însăși a părintelui istoriei, tălmăcită integral în românește în 1667. Străvechea Fenicie apare aci în tabloul general al lumii antice, de care românii luau pentru prima oară cunoștință. Templul lui Hercule din Tyr, călătoria lui Democede, trimisul lui Darius, care pleacă din Sidon să spioneze Grecia, descrierea generală a Feniciei și a darurilor pe care le face ea culturii grecești, minele feniciene din Tassos, incusina corăbierilor în bătlăia navală de la Abidos, poruncită de Xerxes, altele alte detalii despre acest pământ al slăpănilor de altă dată ai mării îmbogățesc universul cultural al românilor și dau un fond clasic celeilalte imagini a Orientului Apropiat, obținută prin Bizanț, sau hrănesc discuțiile pe care românii le aveau, încă de la sfârșitul secolului al XVI-lea, cu cărturari din Orient care călătoresc în țările noastre.

Începutul acestor călătorii l-a făcut, se pare, Ioachim, patriarhul Antiohiei, care trece prin Moldova în 1587, unde dăruiește episcopului Gheorghe Movilă o icoană păstrată azi la mănăstirea Sucevița.

Imagini orientale despre români

Între 1653-1654 și 1656-1658, călătoria în Țara Românească și Moldova a patriarhului Macarie al Antiohiei (cu o trecere de doi ani prin Rusia) oferă însoțitorului său, diacorul Paul din Alep, nu numai prilejul de a scrie, în arabă, un bogat memorial, dar și de a lăsa o valoroasă sursă pentru istoria românească a acelei vremi. Observațiile lui completează pe acelea ale cronicii lui Miron Costin; pentru Țara Românească, asemenea informații politice, militare, economice, etnografice, artistice sînt și mai abundente, și mai prețioase. În rîndurile sale simple, scrise fără pretenții literare, secretarul patriarhului zugrăvește o întreagă lume, cadrul ei natural, monumente, oameni cu moravurile lor. Imaginea era destinată celor de-acasă, care au cunoscut-o prin copii manuscrise ale *Călătoriei patriarhului Macarie al Antiohiei*. Editorul textului original, arabizantul român Vasile Radu, cunoștea, în 1930, nouă manuscrise. Unele provin de la mănăstirea Sednaya, din Siria, sau de la Aintour. Melkiții putuseră deci avea, din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, o informație variată și veridică asupra românilor; prin termenii preluați de diaconul Paul, înfîlneau și vocabule din limba română; în text se înfîlneau cuvinte românești, pentru care autorul formează pluralul după tipul cadri-silabicele din arabă.

Existența, în Siria și Liban, a unui tablou istoric și literar al poporului nostru n-a scă-

pat cărturarilor români. Opera lui Paul din Alep a fost folosită de cei mai buni istorici ai românilor — Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, B. P. Hasdeu, N. Iorga — și a fost tradusă în românește de cinci ori.

Cu prilejul aceleiași călătorii, Macarie al Antiohiei a tradus în arabă *Lepetisejul Țării Românești de la 1292 la 1664*, lăsîndu-ne astfel cea mai veche versiune cunoscută a cronicii muntene.

Din 1664 datează prima călătorie la noi a lui Dositei al Ierusalimului, care-și va petrece mulți ani în vizite românești, ca și succesorul său Hrisant Notaras.

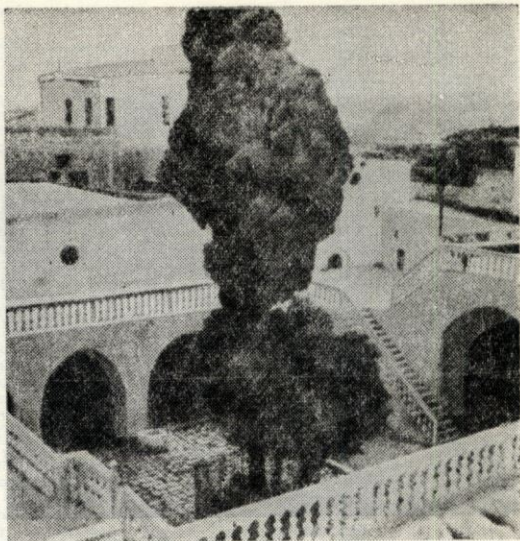
Dar nu numai prelați și cărturari veneau, în secolul al XVII-lea, dinspre Siria și Liban. În 1693 activa în București, cu destul folos ca să cumpere un loc de casă în mahalaua Colțea, jupîn Hagi Gheorghe Halepliu — originar din Alep. La curtea domnească și la cele boierești funcția de „comișel” era, de altfel, cum observa și Paul din Alep, încredințată celor originari din țara sa.

Dorința românilor de a călători în Orientul Apropiat era, firește, în mare măsură sporită, acum trei secole, de virtuțile hagiaticului, pelerinajul la Ierusalim. Cîțim în *Lepetisejul Cantacuzinesc* că în zilele lui Șerban Voievod — mai precis în 1681-1682 — Elena Doamna, mama domnului, soția postelnicului Constantin cel ucis la Snagov, a făcut împreună cu fiul său Mihail Cantacuzino vel spătarul, lunga călătorie pînă la Ierusalim, de unde feciorul „au purces de s-au dus pîn la Sinai”. Cu asemenea călătorii din care așezămîntele melkite ieșeau cu un considerabil folos financiar, legăturile se întăreau și se prelungeau. Patriarhii din Ierusalim i se închinau mănăstiri românești încă de la începutul veacului al XVII-lea (Sf. Sava din București, Grui în Ilfov, Călușul în Romanat), la care se adaugă Sf. Gheorghe Nou, Coșinul, Galata, Cetățuia, Barnovski, Văcărești, Comana, Bistrița munteană, în total 33 de mănăstiri și biserici, în afară de multe moșii în toate județele Moldovei și Țării Românești, podgorii, hanuri, case, prăvălii și mori, totalizînd, în 1867, 196 de proprietăți funciare, 10 clădiri.

La fel de norocit a fost Muntele Sinai, care avea nouă mănăstiri închinăte, între care Mărgineni, iar în București Sf. Ecaterina, dar și moșii în părțile Botoșanilor, Brăilei, Buzăului, Galaților, Dimboviței, Fălciului, Iașilor, Ialomiței, Ilfovului, Prahovei, Rîmniceului Sărat, Teleormanului, Tutovei, Vasluiului și Vlascei, apoi podgorii, hanuri, case și prăvălii.

Din aceste vremi au rămas urme toponimice a căror semnificație ne scapă adesea: întors acasă, vel spătarul Mihail a cîtorit la 1695 mănăstirea *Sinaei*, în Bucegi. De la Sinai se trage deci numele frumoasei stațiuni climatice de pe Valea Prahovei...

Deir Balamand, mănăstire libaneză unde a funcționat, o vreme, tiparnița arabă adusă de la Snagov



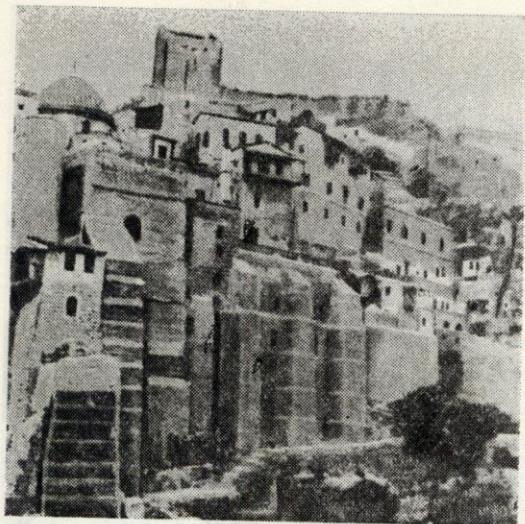
Tiparniță la Snagov, cursuri la Iași, mănăstire la București

Imprejurări politice și culturale comune pun din nou în contact pe români cu reprezentanți ai culturii creștinilor arabofoni din Siria și Liban la începutul secolului al XVIII-lea. Reprezentantul lor la curtea lui Constantin Brîncoveanu este, de astă dată, Atanasie Dabbas, patriarh al Antiohiei. El arată domnului raritatea cărților de cult din țara lui și-l roagă să accepte imprimarea în Țara Românească a edițiilor care să înlocuiască vechile manuscrise. Brîncoveanu și Antim Ivireanul dau curs cererii patriarhului și astfel apare la Snagov *Liturgierul greco-arab* (1701), iar la București *Ceaslovul greco-arab* (1702). Această activitate tipografică va fi continuată apoi în Siria, la Alep, dar și în Liban, la mănăstirea Balamand de lângă Tripoli și apoi la mănăstirea Sf. Ioan din Șuer.

Acest capitol al relațiilor româno-arabe, prilejuit de imprimarea între 1701 și 1746 de cărți de ritual pentru uzul creștinilor din Siria și Liban, a fost frecvent cercetat de oameni de știință ai culturilor interesate. Într-o perioadă în care limba rituală și limba de cultură a acestei părți a lumii se schimbă și araba ia locul siriacei, apare

convingerea că locul cel mai propice pentru a obține ediții în tiraje suficiente ca să se înlocuiască vechile manuscrise este Țara Românească. Formă de colaborare culturală cu însemnate consecințe, această întreprindere comună marchează o importantă inițiativă realizată cu comprehensiune, prin mijloacele unui popor îndepărtat, cum erau românii. Tipărirea de cărți în arabă în centrele muntene și apoi în Moldova a fost pentru cei ce vor continua această operă, în Siria și Liban, o ucenicie în care maestrul era una din cele mai luminoase figuri ale culturii românești medievale, Antim Ivireanul.

Dezvoltarea relațiilor comerciale, dar și rolul mereu mai activ pe care românii îl aveau în problemele politice ale Europei de sud-est, fac să crească interesul pentru limba și cultura din Levant. Domnul Moldovei Constantin Mavrocordat introduce în 1742 studiul limbii arabe în programa Academiei domnești din Iași. S-a păstrat un abecedar arab folosit la aceste cursuri. Însemnări de elevi (Andronic Donici, Nicolae Strati-lat) din 1780 ar indica prelungirea predării arabei în Moldova până la aceași dată. Același Constantin Mavrocordat, în domnia sa din Țara Românească, rezidește în 1747 la București biserica Sf. Spiridon pentru pomenirea părinților săi și a sa, făcându-o lăcaș pentru ierarhii și călugă-



*Saba (Sf. Sava)
lăcaș de cultură
din cuprinsul pa-
triarhiei de Ieru-
salem, în străvechi
raporturi cu țările
noastre*

rii arabi", după cum ne arată, în pisană greacă și arabă de deasupra portalului. De altfel, mănăstirea Sf. Spiridon trimitea danii anuale patriarhiei din Antiohia și înainte de această dată. Ea îi fusese închinată în 1746, devenind metohul bucu-reștean al îndepărtatei patriarhii. Peste doi ani primește în dar o parte din moșia domnească din marginea Bucureștilor, cumpără terenuri, întreține un han, îmbogățindu-se ulterior cu încă două case. În suita patriarhului Silvestru, care obținuse de la Constantin Mavrocordat însemnata donație, erau și libanezi. Ca dovadă, inscripția arabă de pe icoana Sf. Spiridon — dăruită de patriarh bisericii Sf. Spiridon — scrisă în aprilie 1748 de Petru Nafai, fiul lui Gheorghe din Tripoli, în Liban.

Călătoriile lui Silvestru în Moldova și Țara Românească adaugă noi date relațiilor culturale româno-libaneze: imprimarea, la Iași, a *Liturghierului greco-arab* (1745), a lucrării lui Eustratie Argentiș, *Dumnezeiasca cină* 1746, a cărții polemice a lui Nectarie de Ierusalim: *Arbitrul adevărului* și *expunerea dreptății* (1747), a *Documentelor sinoadelor din Constantinopol privind catolicismul din Siria* (1747), iar la București a *Psaltirii* (1747). Prezența acestor cărți în bibliotecile libaneze, ca cele de la mănăstirea Elias al-nabi Șoaya, participarea la tipărirea a unor cărțurări libaneze, ca Mihail monahul din Kurt al-Dahab, atestă frecvența legăturilor culturale româno-libaneze.

O nouă imagine a Orientului Apropiat

Dezvoltarea cunoștințelor de geografie universală (manualul lui Buffier este de două ori imprimat în traducere română, în 1785 și 1816), apoi memorialele de călătorie adaugă noi detalii informațiilor despre Orientul Apropiat, care puteau fi obținute și prin contacte directe.

În 1785 este tradus în românește, printr-un intermediar rusesc, primul volum din *Le Voyageur français* al abatelui iezuit Joseph Delaporte, publicist facil, adesea neonest, cu pretenții de eseist, istoric, dramaturg și critic. Acest „călător cu condeiul”, cum a fost numit de contemporani, a reușit totuși, fără să fi ajuns vreodată pe meleagurile biblice, să redea, printr-o compilație nu lipsită de farmec, o imagine a regiunii, care înseamnă cea dintâi descriere contemporană a Orientului Apropiat pusă sub ochii cititorilor români.

Ioan Calimachi, fiul domnului muntean Alexandru Calimachi, va fi cunoscut aceste descrieri ale unei regiuni pe care însă n-a mai apucat s-o vadă, deoarece, exilat în Siria în 1821, odată cu izbucnirea insurecției grecești, este decapitat la Cezareea.

Alături de informațiile mai exacte ale geografilor și călătorilor, stăruie încă imaginile întinziate ale culturii medievale. În 1837 este publicată la Neamț traducerea *Hronografului* lui Dimitrie Rostovski, în al

cărui appendice întâlnim și descrierea legendară a Asiei anterioare.

Revoluția de la 1848 din Țara Românească a risipit, după înăbușirea ei, pe căile exilului, în Occident, dar și în Răsărit, pe mai toți luptătorii din fruntea mișcării revoluționare, oameni politici de curaj și cu vederi înaintate și în același timp mulți dintre ei remarcabili cărturari. Unul dintre aceștia, Dimitrie Bolintineanu, poet patriot de nuanță romantică, a întreprins prin aprilie 1853 o călătorie spre Ierusalim și Egipt, în cursul căreia a trecut prin Liban, îmbogățind literatura noastră cu note atente, erudite adesea, frumos scrise. Tripoli, monumentele sale, evocarea trecerii pe aci a poetului Saadi, Beirutul, cu urmele feniciene și tradiția balaurlui Sfintului Gheorghe, sint primele orașe libaneze pe care le vizitează luptătorul pașoptist român. Dincolo de înfățișarea de acum un secol și mai bine a Beirutului, călătorul român întrevide posibilitățile dezvoltării sale și scrie: „Din toate cetățile de pe coasta Siriei, Beirutul pare a fi urșit să ajungă odată una din cele mai importante cetăți ale Orientului”. Pe preocupă maronitii, cărora le evocă pe scurt istoria, muta-vălii și druzii, care se bucură de aceeași atenție. Descrierea costumelor elegantelor doamne din Beirut este cea dinții pe care a înregistrat-o literatura română. Fără să se oprească la Sidon sau Tyr, Bolintineanu crede totuși nimerit să le evocă, probabil după alte descrieri, sensibil ca toți roman-ticii români ai vremii, la poezia ruinelor.

Călătorii români prin Orient se înmul-tesc în secolul al XX-lea. Puțini au lăsat însă memoriale sau însemnări de drum.

Nu mai pe la poalele munților Liban au trecut, în 1911, cei patru globe-trotterii români, în frunte cu Dumitru Dan, care, ca student la Paris, participă la concursul orga-nizat de Touring-clubul Franței pentru ocolul Pământului pe jos. Pe drumul dintre Alep și Damasc ei admiră urme antice și medievale, păduri de curmală, smochini și măslini, cedri pe care-i cred vechi de trei milenii, dar mai cu seamă „Djebel-el-Şehul, acoperit cu zăpadă, despre care arabii zic că pe capul lui e iarnă, pe umeri primăvară și la picioarele lui vară”.

Din Beirut a început și la Beirut și-a încheiat G.M. Cantacuzino, arhitect și literat român de o mare sensibilitate, lunga sa că-lătorie din 1937, care avea să-l ducă prin de-șert la întâlnirea cu vestigile unor afit de venerabile civilizații în Siria, Persia și Irak.

Cea mai sensibilă evocare a Libanului din literatura română modernă nu este, cum ne-am aștepta, rezultatul unei călătorii, ci al unei meditații în Jardin des Plantes, la Paris, în fața unui bătrîn cedru. Ea este datorată delicatului poet și prozator român care a fost Dimitrie Arghel și datează din 1911. Prin simbolul Libanului, meditația sa reconstituie o întreagă lume, pe care o consideră cu simpatie, cu nostalgie chiar.

Principalul factor comun: dragostea de libertate

Țara Românească, Moldova și țăările Ori-entului Apropiat au avut, în ordinea politică, condiția comună a unei suzeranități o-tomane până în secolul al XIX-lea. Dar tot co-mun — și aceasta spre deosebire de alte popoare din cuprinsul Imperiului otoman — a fost faptul că, în toată perioada consi-derată, popoarele acestor țări au păstrat idealul libertății și au luptat pentru el. Libanul, regiunea muntoasă, a reușit chiar, asemenea principatelor noastre, să-și pă-s-treze conducătorii locali, instituțiile, cre-dința, inițiativele culturale, autonomia in-ternă. Citind istoria paralelă a celor două popoare în această epocă de supraviețuire și dezvoltare prin lupte și negocieri con-tinue, găsim numeroase situații și acțiuni comune. Emirul druz Fakhir ed-Din al II-lea (1585—1635), mecerat, ctitor, promotor al relațiilor internaționale și luptător pentru independența țării sale, ni-l evocă deopot-rivă pe Matei Basarab (1632—1654), ca și pe Constantin Brîncoveanu (1688—1714), ale căror domnii sint marcate de aceleași idealuri și inițiative.

Alternanța capitalelor muntene, în seco-lele XV—XVII, în funcție de relațiile cu Poarta (Tîrgoviște—București), ne amine-țește același fenomen libanez din epoca emirilor Chehab, cînd reședința se muta de la Deir el-Qamar la Beirut și invers. Li-banul ca și țăările române au cunoscut lupta pentru putere între facțiunile aris-tocratice și suveran, promotorul centrali-zării puterii de stat; au cunoscut lupta pentru libertate, împotriva apăsării interne și externe în secolele XVIII—XIX; au trecut la modernizarea instituțiilor în se-colul al XIX-lea; au fost conduse prin *Regu-lamente organice* (în Țara Românească și Moldova, 1831—1832, în Liban 1864); au apărut pe plan internațional statul lor de autonomie internă, luptînd pentru a și-l sus-ține jocului echilibrului politic al marilor puteri.

Istoria orașelor din cele două țări ur-mează același curs, începînd din aceeași pe-rioadă (în pragul secolului al XIX-lea) și o dată cu creșterea importanței lor econo-mice asistăm deopotrivă la afirmarea ace-luiași rol de factori de legătură între cul-turile din Orient și Occident.

Ca și în țăările române, popoarele din Ori-entul Apropiat și-au cucerit unitatea și in-dependența de stat prin forțe interne, prin lupta maselor care nu pierduseră niciodată virtuțile curajului și ale dragostei de liber-tate, prin oameni politici destoinici, fervenți patrioți. Iată numitorul comun care, înteme-iat pe secole de legături și schimburi felu-rite, luminează cercetarea trecutului și per-spectivile colaborării prezente dintre ro-mâni și popoarele Orientului Apropiat.

MARIA DE MEDICIS

ÎMPOTRIVA LUI



„La journée des d'upes” s-ar traduce textual prin „Zina păcăliilor”. În românește, însă, sensul expresiei este mai curînd de „Cine sapă groapa altuia...”. În orice caz, sub această denumire s-a pastrat în istorie amintirea zilei de 10 noiembrie 1630, în care omnipotentul cardinal Richelieu, intrat în conflict cu regina-mamă, Maria de Medicis, și cu întregul grup de favoriți ai acesteia, s-a aflat în un pas de dizgrația regală și poate chiar de moarte.

În trecutul Franței, figura lui Armand-Jean du Plessis, cardinal de Richelieu, a înseris neîndoielosi pagini dintre cele mai interesante. Om politic abil și curtean versat, a știut — într-o epocă în care intrigă și combinația de culise erau principalele mijloace de ascensiune socială și apoi de menținere a rangului — să se afirme, cu un rafinament pe care puțini l-au egalat, ajungînd nu numai cel mai înalt sfetnic al regelui Ludovic al XIII-lea, ci chiar conducătorul efectiv al Franței, în perioada dintre 1624 și 1642, timp în care a deținut funcția de prim-ministru. Lui Richelieu i se datorează înlăturarea fărî-

mișării feudale, consolidarea monarhiei absolute, prin fîurirea unui stat centralizat, sub sceptrul regelui; el este inițiatorul unor legiuri unitare, privind economia și armata, care au dus la înfrîngerea puterii marilor seniori; în sfîrșit, tot el este cel care a dat o lovitură grea protestantismului francez, atacînd pe hughenoți și cucerindu-le cetatea La Rochelle. Toate acestea i-au atras epitetul de „cel mai de seamă exponent al absolutismului în Franța”. În epoca lui, Franța a cucerit noi teritorii peste mări și s-a opus hegemoniei europene a Habsburgilor, participînd — alături de principii germani — la războiul de 30 de ani.

Marie lui pasiuni și ambiții nu-l înlăeau cîtusi de puțin în vremea în care, după copilăria petrecută la Poitou și după anii de colegiu la Paris, se consacra studiilor teologice — pentru o carieră ecleziastică. De fapt, sub mantia preotească, s-a ascuns, de la început, omul politic care era Armand-Jean du Plessis. Deputat al clerului în statele generale din 1614, ales orator al bisericii, devine protejatul Mariei de Medicis, mama lui Ludovic al XIII-lea.

După un scurt moment de eclipsă — datorat uciderii protectorului său Concini — revenea la treburile publice, pentru a se menține în fruntea lor pînă la moarte, desfășurînd o activitate plină de riscuri, dar și de răsunătoare victorii asupra adversarilor.

Momentul 10 noiembrie 1630 este, în această privință, semnificativ. Ce s-a întîmplat în acea zi? Cum a reușit Richelieu — care între timp devenise vrăjmașul declarat al fostei lui protectoare, regina-mamă — să scape de pericolele ce-l amenințau, să lase pînă la urmă neatins din plasa țesută de elica din jurul Mariei de Medicis și să-și păcălească adversarii, deveniți victime ale propriilor lor unelii. Istoricul Philippe Erlanger — care a consacrat cardinalului două volume de evocare — explică pe larg lucrurile.

În cele ce urmează, reproducem fragmentul consacrat acestei faimoase „Zile a păcăliilor”, fragment pe care-l socotim interesant nu numai prin amănuntele lui istorice, dar și prin aceea că ne furnizează un edificator portret al influențului om de stat, care nu ezită să se prosternă la picioarele vrăjmașei sale.

Dar să-l lăsăm pe Philippe Erlanger să istorisească.

Asa vă place istoria

RICHHELIEU

PHILIPPE ERLANGER



În ziua de 7 noiembrie, cardinalul se înfățișă regelui la Saint-Germain. Avu loc, cu acel prilej, o discuție de la inimă la inimă, fapt care indică încrederea lui Ludovic al XIII-lea în sfetnicul său, ca și hotărîrea lui de a-l păstra. Richelieu fu pus în gardă în legătură cu intențiile reginei-mame. La începutul lui noiembrie, Richelieu aflase că Maria de Medicis pregătea un nou asalt împotriva lui. Totodată cardinalul cunoștea bine ora cumpănită pe care regina-mamă o nutrea împotriva nepoatei lui și își dădea perfect de bine seama cîtă putere distructivă avea acea ură. Într-adevăr, el își făcu note în vederea redactării unui memoriu justificativ și încercă un ultim demers destinat să o dezarmeze pe regină.

Potrivit lui Saint-Simon¹, Ludovic al XIII-lea și-ar fi convins în acel moment mama să dea dovadă de răbdare, obținînd din partea ei asigurarea că „oricît de neasemuită i-ar fi fost nemulțumirea provocată de purtarea și nerecunoștința cardinalului de Richelieu și a lor săi fetițe de dinso, ea și-a călcat în sfîrșit pe inimă, acceptînd a-i reprimi pe aceștia în grațiile sale”.

„MOR ÎN FIECARE ZI
DE O MIE DE ORI...”

Foarte neliniștit, deși nu își dădea seama de proporțiile pericolului, Richelieu scrisese Mariei² epistola cea mai umilă cu putință, ca în urmă cu aproape douăzeci de ani, cînd intrase în servilism obișnuita josnicie a curtenilor.

După ce arăta răutatea vrăjmașilor și își exprima nădejdea că, pînă la urmă, va izbûti să dejoace urzile și colomniile lor, Richelieu își pleca în jărnă fruntea trușă, scriînd :

„Fiți convinsă Doamnă că mă socot ne-norocit ; că mă știu vinovat de a fi încetat să fiu pe placul Maiestății Voastre ; nu gîndiji, Doamnă, că viața mi-a ajuns de nesuferit, acum, cînd sînt lipsit de cîntrea grației Voastre, de acea prețuire a Voastră pe care o puneam mai presus decît titlurile și bunurile pămîntului ? Și cum aceste titluri

Un joc de intrigi, care putea pune în cumpănă soarta Franței, s-a încheiat cu o surpriză. Învingînd : regina-mamă. Ea făcuse din Richelieu adevăratul conducător al Franței și tot ea avea să-l aducă la un pas de piere (stînga, sus)

Învîngător : Richelieu. Sub mantia lui preotească se ascundea un mare om politic. (Portret de Philippe de Champaigne)



Arbitrul: Ludovic al XIII-lea, care n-ar fi vrut să-și supere mama, dar nu a putut să renunțe la un sfetnic prețios



mi le-a dăruit generoasa Voastră mină, iată-mă gata să le depun la picioarele Voastre... Dar înainte, aş dori — în virtutea reputației, ca și a rangului pe care-l am în Casa Domnului — să mi se facă știută nevinovăția, și — dacă îndrăzneala nu e prea mare — să recapăt bunăvoința Voastră. Aflați Doamnă că, aceste rugăminți odată împlinite, nu voi mai avea nici o părere de rău părăsind Curtea și chiar lumea aceasta în care mor în fiecare zi de o mie de ori, de când Majestatea Voastră arată altora că eu n-aș mai fi eu însumi”.

Această scrisoare nu primi nici un răspuns.

La 8 noiembrie, întreaga curte se afla în Capitală: Lucrările care se efectuau afiț la Luver cît și la alte palate îl determinară pe rege să-și fixeze reședința în fosta casă a lui Concini, în timp ce Richelieu se instală la Petit-Luxembourg unde trona Maria de Medicis. În jurul cardinalului se lăsase parcă o impenetrabilă perdea a răcelii și izolării. Michel de Marillac³ și prietenii săi nu osteneau în a combina tot felul de planuri roze de viitor. Doamna du Fargis, neobosită țesătoare de intrigi, își tot făcea de lucru, cînd la mama, cînd la soția

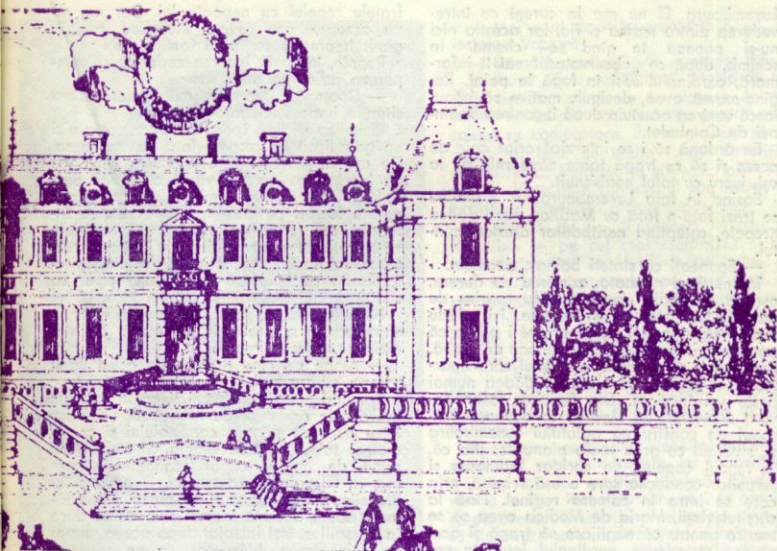
lui Ludovic, care se împăcaseră în sfîrșit pentru a putea lupta împotriva vrăjmașului comun. Regina-mamă anunță că duminică, 10 noiembrie, va lua medicamentele ce-i fuseseră prescrise și deci nu va primi pe nimeni. Cardinalul îl rugase pe Marillac să vină la el în acea zi, dar păstrătorul sigiliului era la curent cu ceea ce se urzea și, sub pretextul că nu se simțea bine, se scuza, arătînd că nu poate ieși din casă.

În sfîrșit, sosi ziua de duminică 10 no-

¹ Louis de Rouvroy, duce de Saint-Simon — istoric francez, autor al unor celebre „Memorii” pe care Erlanger le citează adesea în această lucrare. Tatăl său, Claude de Rouvroy, duce de Saint-Simon, general și „prim gentilom al Camerei”, a fost vreme îndelungată favoritul lui Ludovic al XIII-lea. În această calitate, el a fost martor ocular al faptelor petrecute în „Ziua păcălîților”. Relatările tatălui au fost preluate și notate de către fiu (n.r.).

² Maria de Medicis, soția lui Henric al IV-lea, conduce Franța în perioada în care fiul său, Ludovic al XIII-lea, e minor — prin intermediul favoritului său, aventurierul italian Concini. După uciderea acestuia, este închisă în castejul Blois, de unde evadează, încearcă să-și răstoarne fiul, apoi i se supune, dar, pentru a-l domina impune ca prim-ministru pe duhovnicul și favoritul ei — Richelieu. După „Ziua păcălîților” fuge în Țările de Jos, sfîrșindu-și viața în exil (n.r.).

³ Michel de Marillac — ministru al Justiției (păstrător al sigiliului) și unul dintre „păcăliți” — a fost exilat de Richelieu. Fratele său, Louis de Marillac, mareșal al Franței, a fost trimis, după „Ziua păcălîților”, în Italia, unde, apoi, a fost arestat și judecat. A fost executat la Paris (n.r.).



ieembrie. Dimineață, Ludovic al XIII-lea traversă strada pentru a intra în Palatul Luxembourg însoțit doar de Bassompierre⁴ și de Saint-Simon. Maria de Medicis dorea să profite de absența lui Richelieu — a cărei influență asupra regelui o cunoștea — pentru a nimici, în sfârșit, idolul pe care, de altfel, îl crease cu propriile ei mâini.

Avu loc o întrevedere, la care asistară numai cîteva persoane din entourageul imediat al reginei. Nici măcar căpitanul gărzii nu fu admis. Regina-mamă nu-și dezvălui de la început jocul. Ea îl lăsa pe rege să pledeze în favoarea împăcării, ba chiar — potrivit relatărilor lui Bassompierre — acceptă un răgaz de 6—8 săptămîni.

UȘA SECRETĂ

În acel moment apărură doamna de Combalet, nepoata cardinalului, care — în ciuda calității sale de doamnă de companie — nu ar fi putut să asiste la o întrevedere atît de confidențială dacă n-ar fi fost invitată. Ea ingenunche în fața reginei, implorînd-o în cuvinte pe care le voia cit mai

⁴ François de Bassompierre — mareșal și diplomat, participant la războiul împotriva protestanților. Dizgrațiat în urma intrigilor lui Richelieu, a stat închis la Bastilia pînă la moartea cardinalului. Și-a redactat memoriile, lăsînd astfel o bogată documentare cu privire la evenimentele pe care le-a trăit (n.r.).

Terenul: deși nu atinsese strălucirea din vremea Regelui Soare, Palatul de la Versailles începuse să rivalizeze cu reședința regală din Capitală

emoționante „să-i acorde cînslea înaltei sale bunăvoințe”⁵. Maria de Medicis nu se mai gîndea la această tînără și frumoasă femeie pe care o coplesii cu un „torent de injurii din acelea care de obicei se pot auzi numai printre precupețe. La început, regele voi să intervină. El ar fi vrut să reamintească mamei sale ceea ce ea îi făgăduise, chiar fără să fie rugată; în momentul cînd injuriile începuseră să curgă, ar fi dorit să-i atragă atenția că se comportă nedemn pentru o regină-mamă. Nimic însă nu putea opri torentul. La sfîrșit, regele făcu un pas, o luă pe doamna de Combalet pe după umeri, o ridică de la picioarele reginei și îi ceru să se retragă”.⁶ În timp ce nepoata cardinalului părăsea încăperea, Maria de Medicis îi porunci să părăsească palatul. Același ordin îl dădu și căpitanului gărzii, La Meilleraye, ca și domnișoarei de onoare du Pont de Courlay, ambii rude cu Richelieu.

Richelieu nu avea cum să știe, la începutul dimineții, cele ce se petreceau la

⁵ „Memoriile lui Saint-Simon” (n.a.).

⁶ Ibid.

Luxembourg. El nu era la curent cu întrevederea dintre mamă și fiu, iar aceștia nici nu-și puneau în gând să-l cheme. În schimb, după ce „observatorii” săi îl informau, cardinalul sosi în fugă la palat. Regina-mamă avea, desigur, motive să bănuiască venirea acestuia după izgonirea doamnei de Combalet.

Ea ardonă să i se interzică orice cale de acces și să se tragă toate zăvoarele de la uși, lucru cu totul neobișnuit.

Sosind în fața Luxembourgului, Richelieu se trezi față-n față cu Marillac, care dădea tircoale, așteptând nerăbdător deznodământul.

— Spuneți că sînteți bolnav, domnule.

Întilnindu-și nepoata, zdrobită de durere, ascultă relatările acesteia și fu cuprins de panică. Dar își reveni repede. Își dădu seama că unica lui șansă era să-i găsească pe suverani în timp ce mai stăteau de vorbă. Dar, voind să-și continue drumul spre apartamentul reginei, constată că dădea numai peste uși încuiate. Din fericire, fostul favorit al Mariei de Medicis se ocupase personal de construirea palatului Luxembourg și, studiind cu grijă toate planurile, știa că, în fundul capelei, un coridor întunecos și șerpuitor conducea spre o ușă secretă, prin care se intra în camera reginei. Pînă la sfîrșitul vieții, Maria de Medicis avea să se mustre pentru că neglijase să tragă și acel zăvor. Într-adevăr, cardinalul intră în cameră pe neașteptate, lăsînd muji de uimire atît pe mamă cît și pe fiu. Tremurînd de furie, el uită de etichetă :

— Sînt sigur că vorbești de mine !

— Nu ! replică regina.

— Ba da, Doamnă, și vă rog să o recunoașteți !

— Ei bine, da ; vorbeam de dv., arătînd că sînteți cel mai ingrăt și cel mai rău dintre oameni.

Ca și nepoata sa, Richelieu se aruncă la picioarele reginei. Dar furia Mariei de Medicis ajunsese pînă la pragul nebuniei.

LACRIMI ÎMPOTRIVA INSULTELOR

Ludovic al XIII-lea și Richelieu rămaseră uluiți. Oricît ar fi fost de obișnuiți cu exploziile de furie, o asemenea ieșire nu văzuseră niciodată. Într-un jargon franco-italian, cuvintele fîșneau din gura reginei-mame cînd declamatorii, cînd vulgare. Celui care ar fi ascultat din afară i s-ar fi părut că este mai curînd un scandal între rîndași decît un conflict în care erau angrenate cele mai înalte interese de stat. Regina spuse că ea fusese aceea care îl crease pe parvenitul de Richelieu ; că ea fusese aceea care-l copleșise cu toate darurile, ba chiar îi dăduse aur în valoare de un milion de ludovici. Și acum, acest om voia să-l căsătorească pe

fratele regelui cu nepoata lui. Dar nu, nu va accepta așa ceva ! Richelieu trebuie gonit împreună cu toată familia lui !

Regele, îngrozit, încerca zadarnic să tempereze furia reginei-mame :

— Doamnă, Doamnă, mă puneți într-o situație imposibilă, mă torturați !

Richelieu știa că Ludovic n-ar suporta nici un gest lipsit de respect față de mama sa. De aceea, preferă să dea drumul unui val de lacrimi, pe care îl vărsă cu multă ușurință. Acceptă orice umilintă. Ceru iertare pentru lucruri pe care nu le făcuse, se întoarse spre rege, implorîndu-l să-i îngăduie să se retragă pentru a-și putea petrece restul zilelor în liniște, nefîind drept ca Maiestatea Sa să continue a se sluji de el ca sfinctî împotriva voinței mamei sale.

Nemulțumită de faptul că regele nu avusese reacția scontată de ea, Maria de Medicis se adresă regelui :

— Alege pe cine preferi, pe acest valet sau pe mama Maiestății Tale ?

Spunînd aceasta, izbucni și ea în suspine.

Livid de rușine și de furie Ludovic, prins între criza de plîns a cardinalului și cea a mamei sale, își dădu seama că trebuia să pună de îndată capăt scandalului, care era un ultragiu la adresa lui. El ordonă lui Richelieu să se ridice și să plece. Apoi, tîind-o scurt, declară mamei sale că se duce la Versailles. Ieși imediat după aceea, urmat de Saint-Simon. Nemișcat, ca un cerșetor, Richelieu îl aștepta pîndind un gest, un cuvînt din partea lui. Dar stăpînul nu-i aruncă nici o privire. Tot ce dorea Ludovic în acel moment era să fugă cît mai repede. Era tot atît de pornit împotriva cardinalului, care prilejuise asemenea josnicii, cît și împotriva mamei sale, care se coborîse pînă la ele.

Acesta a fost momentul cel mai crîncen din viața lui Richelieu. A fost momentul în care el s-a crezut pierdut, în care a văzut ruinîndu-se atît propria lui avere — atît de anevoios agonisită — cît și marile lui proiecte de viitor. Zdrobit de durere, începu să-și pregătească fuga : întocmai ca seniorii rebeli, își asigurase și el un loc de refugiu, un adăpost pentru caz de nevoie. Hotărî să-și ia cina și apoi să părăsească de îndată Parisul. Care ar fi fost viitorul Franței dacă el ar fi dat curs acestui prim impuls ?

CEL MAI CREDINCIOS SERVITOR — UN BALAUR

Regele, retras cu Saint-Simon în camera sa, își scoase tunica cu gesturi atît de bruste încît nasturii zburau în dreapta și în stînga. Trînit pe pat, rămase o clipă tăcut, apoi îl întrebă pe Saint-Simon ce părere are. Potrivit celor relatate ulterior de fiul său, Saint-Simon pronunță un lung discurs, obținînd hotărîrea lui Ludovic, în favoarea lui Richelieu. Această teză este adoptată



Reporterul: Saint-Simon, filozof, cărturar și istoric, a consemnat în „Memoriile” sale evenimentele la care asistase tatăl lui

mai ales de cei care au văzut întotdeauna în Ludovic al XIII-lea o ființă fără personalitate, nevoită să se călăuzească după voința altcuiva. Dar lucrurile nu stăteau tocmai așa.

Intr-adevăr, regele era în cumpănă și dorea să știe ce gindește Saint-Simon, favoritul său. Dar dacă favoritul ar fi fost altul, ar fi găsit Ludovic altă soluție? E clar că regele știa cit de mult ar putea să-l coste dacă s-ar lua după toanele mamei sale, cea care pusese sceptorul la discreția aventurierului Concini. Și apoi, era vorba de acea politică de prestigiu, de grandoare, la care ținea tot atât cit și cardinalul.

Cert este că el porunci lui Saint-Simon să-l trimită „ca din partea lui” pe cardinal, la Versailles. Richelieu se grăbi să alerge la Palatul Ambasadorilor.

— Ei bine, îi spuse regele, cred că simțeti uimit.

— Mai mult decît își poate închipui Majestatea Voastră.

— Domnul cardinal are un stăpîn bun!

În seara „Zilei păcăliților”, Maria de Medicis asculta, plină de înduioșare, laudele aduse de cei din anturajul său pentru admirabila sa comportare. Ea se grăbise să împartă tot felul de înalte funcții favoriților săi, astfel că Marillac se și vedea prim sfetnic. La Versailles, adversarul său tocmai se prosterna atunci la picioarele regelui.

— Am în dv. — îi spunea Ludovic lui Richelieu — pe cel mai credincios și mai iubit dintre toți servitorii de pe lume. Am fost martorul respectului pe care l-ați nutrit întotdeauna pentru regina, mama mea. Dacă nu v-ați fi purtat față de ea cum se cuvine, v-aș fi retras prețuirea mea, dar știu că ea n-are nici un temei să se plîngă de dv. Slujiți-mă și pe viitor așa cum ați făcut-o întotdeauna, iar eu vă voi păstra lângă mine, fără a ține seama de intrigile vrăjmașilor dv.

Bineînțeles, cardinalul Richelieu nu pierdu prilejul să plîngă în hohote, iar Ludovic, cuprins și el de emoție, lacrimă. Cînd își veniră în fire, Richelieu ceru să i se permită să părăsească posturile ce le ocupa, nevoind să fie cauza unei rupturi între mamă și fiu. Regele însă dădu poruncă lui Richelieu să rămîină în funcție, precizînd, de altfel, că nu atît mama sa, cît grupul din jurul ei stîrnise furtuna, și adăugînd:

— Datorez mai mult statului meu decît mamei mele.

Imediat fu convocat un consiliu restrîns. Marillac, care se socotea biruitor și se îndrepta, în această calitate, spre Versailles, primi uluit ordinul de a se opri într-o mică casă de jară, la Glatigny. Acolo, el fu obligat să predea sigiliile statului marchizului de Châteauneuf, căruia Richelieu îi acorda întreaga lui încredere. Consiliul restrîns mai hotărî să fie pedepsiți doamna du Fargis, Bellegarde și mareșalul de Marillac. Acesta din urmă fu numit în aceeași comandant al forțelor armate din Italia, pentru a evita ca el să pornească cu trupe împotriva Parisului.

Maria de Medicis află de toate aceste măsuri în cursul zilei de luni. Favoriții încercară s-o ațite la rezistență, sfătuiind-o să meargă „cu scandal” la Versailles. Dar era prea tîrziu! Cumplita femeie se prăbușise.

Mesagerul regal, domnul de la Ville aux Clercs, aducîndu-i la cunoștință măsurile, încerca totodată s-o îmbărbăteze, amintindu-i cit de îndatorat îi era Richelieu. Maria de Medicis replică printre lacrimi:

— Nu-l cunoașteți. Atunci cînd soarta pare să-l lovească, nu există om mai umil ca el; în schimb, cînd îi merg toate din plin, este mai cumplit ca un balaur.

1884:

La Universitatea din Petersburg, catedră de limba română

NICOLAE COPOIU

doctor în istorie

„...La 12 ianuarie, joi, la ora 1 după-amiază, M. Sircu, elev al universității noastre, un distins savant tânăr, își va inaugura cursul. Facultatea noastră mi-a acordat agreabila sarcină de a vă ruga pe excelența voastră și pe primul dv. secretar să binevoiască a onora ședința noastră cu prezența dv. la prima lecție de limbă și literatură română la universitatea noastră”.

Această invitație oficială era adresată, la 12 ianuarie 1884, de către V. Lomanski, decanul Facultății de litere și filologie a universității petersburgheze, ministrului român la Petersburg. Două documente aflate în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al R.S.R. ne informează pe larg asupra acestui moment important din istoria legăturilor culturale româno-ruse*. Primul este chiar invitația pomenită, în care decanul facultății motivează rosturile acestei inițiative: „Datorită vechilor legături religioase și istorice care unesc poporul rus și celelalte popoare slave cu națiunea română, datorită importanței rolului care este rezervat acestora în istoria apropiată a Orientului creștin și a comunității de interese care leagă pe românii din Austro-Ungaria cu diferitele naționalități slave ale acestui imperiu”.

Putem interpreta referirea decanului la importanța „rolului care este rezervat acestora (României — n.a.) în istoria apropiată a Orientului creștin” ca o aluzie la războiul ruso-româno-turc (1877—1878), în care România, pe lângă cucerirea propriei sale independențe de stat, adusese o contribuție importantă la eliberarea de sub dominația otomană a popoarelor din Balcani. Nu mai puțin semnificativă ni se pare referirea la comunitatea de interese care lega pe românii din Austro-Ungaria de diferitele naționalități slave ale acestui imperiu, motivare care demostrează atitudinea progresistă a conducerii facultății față de lupta de eliberare națională a popoarelor asuprite.

Cunoaștem în linii mari conținutul lecției inaugurale din cel de-al doilea document, raportul ministrului român la Petersburg, A. Krețulescu, care, împreună cu secretarul legației, a dat curs invitației: „Sala era plină de auditori și, deosebit de profesorii și de decanul Facultății de litere, a asistat și rectorul universității, toți în uniformă. În lecțiunea sa — continuă raportul — d-l Sircu, după ce a atras mai întâi atenția asupra importanței națiunii române, a arătat că limba română, de origine latină, cuprinde multe cuvinte slave; că românii, prin nenumerate lupte și cu toate nefavorabilele circumstanțe în care s-au găsit, și-au arătat mereu vitalitatea lor în timp de secole, până la 1877, [cînd] și-au dobândit deplina independență [...] Descriind în treacăt faptele principale ale istoriei românilor de la formarea principalelor până în zilele noastre, a amintit mai cu deosebire că ei neîncetat au fost în contact cu slavii (bulgari, sirbi, polonezi și ruși), influențând neconștient unii asupra altora în cursul dezvoltării lor.

Vorbind asupra limbii și literaturii române, domnul Sircu le recunoaște în vechime [...] înriurind într-un mod însemnat asupra literaturii slave, prin Petru Movilă, mitropolit de Kiev, și mitropolitii Moldovei Varlaam și Dosoftei [...] Urmind cu istoria literaturii române moderne, d-l Sircu a citat mai mulți din scriitorii români: Lazăr, Șincai, Eliade Rădulescu, Petru Maior, Văcărescu, Asachi, mitropolitul Veniamin Costache și Grigore [Alexandrescu — n.a.], Negruzzi, Hasdeu, Alecsandri etc.

În fine, a terminat arătînd importanța cunoașterii limbii și literaturii române pentru studiul istoriei slavilor, care au fost în neconștiente relații cu românii”.

Ambele scrisori, din care am dat doar citeva extrase, subliniază destul de elocvent faptul că limba, literatura și implicit istoria poporului român își cucerea un loc pe deplin meritat.

* Fondul nr. 21, 1878—1913, Petersburg. Rapoarte politice, vol. 75, filele 17—19.

VLAD ȚEPEȘ erou de epopee

către 1530 i-au dus în toată Europa faima unui tiran cum nu se mai aflase de la Nero și Dioclețian. Fiecare cârtică — a cărei valoare trebuie să fi fost considerabilă în acele vremuri, în care tiparul se afla încă în leagăn (de unde și numele de *incunabula* = leagăn în limba latină) — avea în frunte un portret al voievodului (este azi considerat cel mai vechi chip tipărit al unui domn român). Imaginea sa a reapărut în secolul al XIX-lea în câteva lucrări de istorie universală utilizate și de către Bram Stoker (vezi și Magazin istoric nr. 12/1969, articolul „În căutarea lui Vlad Țepeș”).

Vlad Țepeș este nepotul de fiu al lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418), cel mai pu-

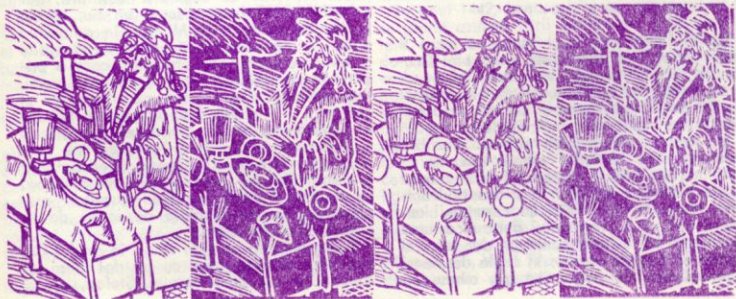
MATEI CAZACU

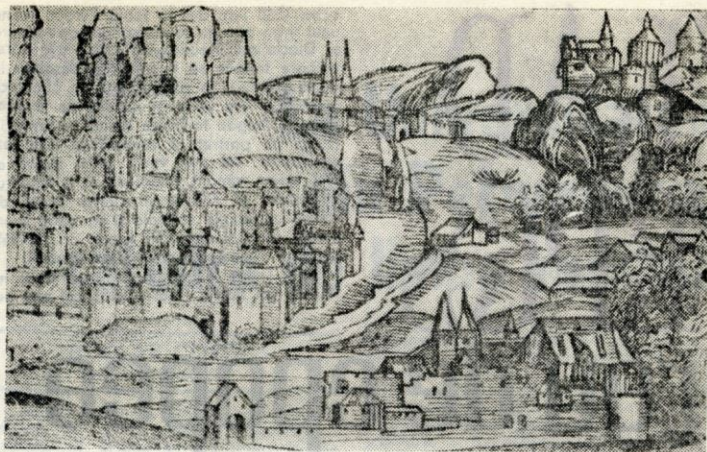
● Semn cu fierul roșu ● Supranume: „Dracul” ● Educația unui cavalier ● Ajutor pe viață și pe moarte ● Cine nu știe, pierе ● Faimă europeană

Încă din timpul scurtiei, dar zburciumatei sale vieți, numele lui Țepeș trecuse cu mult peste granițele țărilor locuite de români. Dar ceea ce se povestea despre acest prinț valah erau numai grozăvii. Pamflete tipărite în limba germană, din care cunoaștem 13 ediții și tot atâtea variante, apărute pînă

ternic voievod al românilor din primele veacuri ale statului independent Țara Românească. Marele Mircea a fost căsătorit în mai multe rânduri, avînd totodată și mulți copii nelegitimi.

Tradiția spune că vîrstarele domnești care se nașteau astfel aveau o soartă deosebită. Domnescul tată trimitea un inel cu sigiliul său. După nașterea copilului, mama, împreună cu oameni de-ai domnului, proceda în mare taină la o operațiune despre care nu avem decît informații disperate și incomplete: însemnarea cu fierul roșu, pe corpul copilului, a unor simboluri ce îi legitimau descendența domnească. La vîrsta de 15-16 ani, el putea veni să slujească la curtea tatălui, inelul fiind un alt semn de recunoaștere. Dacă tatăl său, domnul, era mort sau pribeag, fiul își încerca





norocul la tron, deoarece fiind „as domnesc”, avea acest drept.

Unul din fiii naturali ai lui Mircea cel Bătrîn, recunoscut nu mult după nașterea sa, a fost Vlad, supranumit „Dracul”. Trimis încă din anul 1395 la Buda, ca zălog al alianței tatălui său cu Ungaria, Vlad va fi pe cale de a ocupa tronul strămoșesc în 1431; un frate vitreg al său, Alexandru Aldea, bucurându-se de ajutorul domnului Moldovei, Alexandru cel Bun, a avut însă mai mult noroc decât el. Vlad fusese numit domn al Țării Românești de către bătrînul împărat al Germaniei și rege al Ungariei, Sigismund de Luxemburg, astfel că din acest moment el se putea considera ca atare, așteptînd doar prilejul favorabil realizării de fapt a pretențiilor sale.

Simbolul lui Satan

Tot în 1431 i s-a făcut favoarea de a fi admis în ordinul cavaleresc cruciat al Dragonului, ordin întemeiat de către Sigismund, în anul 1408. Acest ordin, alcătuit la început din 24 de baroni, avea și un alt scop nemărturisit: acela de a întări puterea regală și pe cea a partizanilor regelui. Membrii ordinului erau recrutați numai din marea nobilime, iar printre cei străini se numărau regele Vladislav al Poloniei și despotul Ștefan Lazarevici al Serbiei. La ceremonii cavalerii ordinului Dragonului purtau costume de culoare roșie închisă, iar pe deasupra o mantie de mătase verde; în zilele de vineri arborau veșminte negre. La gît, aveau un

Imaginea unei cetăți din Țara Românească în a doua jumătate a secolului al XV-lea, într-o lucrare străină

colier format din două lanțuri de aur, unite printr-o cruce cu bară dublă, ce susținea un balaur răsturnat. Balaurul sau dragonul era simbolul lui Satan. Purtînd asemenea straie și podoabe, nu e de mirare că lui Vlad i s-a zis și „Dracul”.

Din 1431 și pînă la sfîrșitul lui 1436, Vlad Dracul a trăit în Transilvania, avînd înărcinarea, din partea lui Sigismund, să păzească trecătorile dinspre Țara Românească. În tot acest timp, el a locuit într-o casă din Sighișoara, în care își instalase și o monetărie, din ale cărei venituri se întreținea. Nu știm cu cine era căsătorit, dar prin 1428-1429 i se născuse un fiu, căruia îi dăruise numele de Mircea, în amintirea părintelui său. Nu multă vreme după aceea a venit pe lume încă un băiat, care a primit numele tatălui: Vlad. Avea ochii verzi, larg deschiși, iar bogăția părului negru și cîrlionțat îi încadra fața lunguiață. Născut în zodia scorpionului, ursitoarele i-au prezis — spune legenda — să-i omoare pe dușmani prin tragere în teapă. Deocamdată era doar fiul mai mic al unui domn pribeg, cu o curte săracă, ai cărui însoțitori credincioși primeau mantale de iarnă de la orașele transilvănene.

Toate acestea au luat sfîrșit în anul 1436, cînd Vlad Dracul, aliat cu cei doi fii ai lui Alexandru cel Bun, Iliș și Ștefan, ajunși



Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, omul ale cărui armate au fost puse pe fugă de oastea românească condusă de Vlad Tepeș



Calixt III, papă între anii 1455-1458, mare propagator al cruciadei împotriva turcilor. Trimisul său, Ioan de Capistrano, a luptat alături de Iancu de Hunedoara la apărarea Belgradului, în 1456

domni ai Moldovei, a ocupat tronul părintesc al Țării Românești.

O viață nouă a început și pentru fiii domnului, la care s-a adăugat un al treilea frate, Radu, viitorul domn Radu cel Frumos.

Învățăături pentru domnie

Educația pe care Vlad a primit-o nu s-a deosebit mult de aceea a cavalerilor occidentali din acea vreme.

De la vârsta de șase ani, copilul era luat din grija mamei sale și a femeilor din jurul ei și dat în seama unor dascăli — de obicei boieri — care îl învățau să călărească, să înoate, să tragă cu arcul. Călăria era îmbinată cu lupta de pe cal (*harfa*, echivalent românesc al *jutei* cavaleresti).

Se practicau și trînta sau lupta dreaptă, atît de des pomenită în baladele românești, aruncarea buzduganului. În programul educativ se aflau chiar și lupte de felul turnirelor apusene, de vreme ce la 1414, la Buda, la un mare turnir, au participat și cavaleri români, printre care e posibil să se fi aflat și Vlad Dracul.

Educația intelectuală ocupa și ea un loc important în viața fiului de domn.

În învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie, operă scrisă între anii 1517-1521, aflăm sintetizată experiența de conducere a țării și liniile directoare aplicate de domnii români. Copilului i se dădeau în special precepte privind caracterul divin al domniei, i se explicau raporturile dintre domn și boieri, dintre domn și supuși, principiile generale ale politicii externe și modul de conducere a războaielor. Asemănarea acestor principii teoretice (puse în practică de către Tepeș) cu concepțiile de conducere a statului enunțate de celebrul Machiavelli în cartea sa „Principele” este izbitoare.

În anul 1442, nenorocirile au reînceput să se abată asupra Țării Românești. Evenimentele care au urmat au dus la pierderea domniei de către tatăl lui Vlad Tepeș. În vara anului 1444, după încheierea unei păci între Ungaria și Imperiul otoman, pace la care adera și Țara Românească, Vlad Dracul și-a trimis doi fii — pe Vlad (Tepeș) și pe Radu (cel Frumos) — ca ostateci la turci. Ei au fost duși în Asia Mică, într-o cetate izolată în munții Anatoliei, numită Egrigöz (literal: „ochi strîmb, sașiu”), astăzi un mic oraș în ținutul Kütahya, unde au stat pînă în 1448.

În acel an, toamna, scăpat din închisorile turcești, Vlad Tepeș s-a refugiat în Moldova, unde domnea ruda sa Alexandrel,

fiul lui Iliș, după care a urmat Bogdan al II-lea, fiul lui Alexandru cel Bun. În anii pribegiei sale, Bogdan fusese refugiat în Muntenia, căsătorindu-se aici cu o fată ce purta numele de Oltea. Retrasă și așteptând vremuri mai bune, Oltea dăduse naștere unui fecioraș cu plete bălaie, care a crescut pe valea Trotușului, ascuns în safele pitulate sub dealuri și păduri de stejari. Il chema Ștefan, după un strămoș din veacul al XIV-lea, și în anii de după 1449 el a legat prietenie cu Vlad, fiul munteanului, jurându-și unul altuia ajutor pe viață și pe moarte și legându-se frați de cruce. După moartea silnică a lui Bogdan la Răușeni, de mîna fratelui său vitreg Petru Aron, cei doi coconi domnești au fugit în Ardeal, căutînd protecția marelui cruciat de neam român lăncu de Hunedoara, au făcut legătură tare și cu fiul acestuia, Mateiș, viitorul rege al Ungariei.

În 1456, cînd Vlad Țepeș veni domn în Țara Românească, el nu-și uită frațele moldovean și-l ajută cu oaste să dobindească „dreapta sa moșie, domnia Țării Moldovei” cum spunea Ștefan însuși. În anul 1458 și Matei, fiul lui lăncu, se sui pe tronul Ungariei. În fața colosului turcesc, care ocupea Constantinopolul, se ridica o voință românească ce nu putea fi trecută cu vederea.

„Și așa de mult ura răul...”

A ajuns pe tronul țării printr-o faptă de sînge (pe care nu a împiedicat-o, fiind săvîrșită de boierii trădători), anume uciderea lui Vladislav al II-lea, pe care îl va îngropa însă creștinește la mănăstirea Dealu.

Vlad Țepeș se înfățișa sușilor săi „nu foarte înalt de statură, dar foarte vinjos și puternic, cu înfățișarea crudă și înfiorătoare, cu nasul mare și acvilin, nările umflate, fața subțire și puțin roșiatică, în care genele foarte lungi înconjurau ochii verzi și larg deschiși, iar sprincenele negre și stufoase îi arătau amenințatori ; fața și bărbia îi erau rase cu excepția mustății. Timplesle umflate sporeau volumul capului. Un gît ca de taur lega ceafa înaltă de umerii lați pe care cădeau plete negre și cîrlanțate”. Așa îl descria, cîțiva ani mai tîrziu, un martor ocular (Nicolae de Modrușa nuntiu papal în Ungaria). În această lumină, portretul de la castelul Ambras din Tirol este deci o bună icoană a chipului temutului voievod.

În povestirea slavă a vieții lui Țepeș, se spune : „Și așa de mult ura răul din țara sa, că dacă săvîrșea cineva vreun rău, fie hoție sau tîlhărie sau vreo minciună sau nedreptate, acela nu era chip să rămînă viu. Fie că era boier mare, sau preot ori călugăr, sau om de rînd, ba chiar dacă cineva



ar fi avut mare bogăție, nu putea să se răscumpere de la moarte. Și atît de temut era, încît avea într-un loc un izvor al lui și o fîntînă și la această fîntînă și la izvor veneau călători mulți din multe părți. Și veneau oameni mulți și beau din fîntînă și din izvor, pentru că apa era rece și dulce. Iar el (Țepeș) a așezat la fîntîna aceea, în loc pustiu, o cupă mare și minunată de aur. Și cine vroia să bea apă, trebuia să bea cu această cupă și s-o pună la locul acela înapoi. Și cîtă vreme a existat acea cupă, nimeni n-a îndrăznit să o ia”.

Acesta este adevăratul chip al lui Țepeș : iubitor de dreptate, el nu ierta pe cel ce călca legile țării. Tot la el întîlnim o acută conștiință a maiestății domnești, izvorită din teribilul său orgoliu, finalizat — nu o dată — prin măsuri de mare cruzime. „Astfel de obicei avea : ori de unde venea la el un sol, de la împărat (sultanul turc — n.a.), sau de la rege (Matei Corvin — n.a.) și nu era îmbrăcat în chip ales și nu știa ce să răspundă la întrebările lui sucite, îl punea în țepă, zicîndu-i : «Nu sînt eu vinovat de moartea ta, ci sau stăpînul tău, sau tu însuși. Mie să nu-mi spui nimic rău. Dacă stăpînul tău, știindu-te cu minte puțină și neînvățat, te-a trimis la mine, la un stăpînitor înțelept, atunci stăpînul tău te-a omorît ; iar dacă cumva ai îndrăznit tu însuși să vii, nefiind învățat, atunci tu însuși te-ai omorît”», spune aceeași povestire slavă.

Anul 1459 a fost anul de cotitură al domniei lui Vlad Țepeș. Începînd de atunci el n-a mai plătit haraci turcilor, bizuindu-se pe ajutorul lui Ștefan cel Mare și al lui Matei Corvin. În țară a reușit să facă liniște și să taie din rădăcina uneltirilor vrăjmașilor. Pedepsirea boierilor și orășenilor tirgovișteni, pentru a răzbuna uciderea fra-



În toamna anului 1476, oștile lui Vlad Tepeș și Ștefan cel Mare asediază Tîrgoviștea, unde voievodul muntean se va instala pentru cîteva luni în ultima sa domnie

telui său Mircea, a avut loc în primăvara anului 1459, chiar în ziua de paste. Izvoare contemporane ne povestesc cum s-au întîmplat evenimentele. Dînd o mare masă în palatul domnesc de la Tîrgoviște, Tepeș i-a întrebat pe boierii amețiți de vin cîți domni știu să se fi perindat pe tronul Țării Românești pînă la el. Unii, mai bătrîni, au răspuns 30, alții 20, iar cei mai tineri cunoșteau doar 7. Iscodind apoi care ar fi cauza acestei instabilități, la răspunsurile lor îngăimate, Tepeș ar fi strigat tunător: „Vina o poartă rușinoasele voastre dezbinări”, după care ar fi poruncit tragerea în teapă a celor 500 de invitați.

Această știre trebuie luată în considerare cu mare rezervă. Dacă amănuntele discuției dintre domn și boieri ar putea fi reale și ușor de crezut numărul domnilor predecesori lui Tepeș în Țara Românească cere o explicație. Nu este vorba de 30 de domni ca persoane fizice, ci de reveniri continue la tron, întrerupte de domniile rivalilor. În schimb, cifra de 500 de victime la un ospăț nu poate fi acceptată, dacă avem în vedere chiar și numai dimensiunile palatului domnesc din Tîrgoviște. 500 de victime și un minimum de 500 de călai la un ospăț în casa domnească de aici abia ar fi avut loc în picioare unii lingă alții, înghesuindu-se fără putință de a se mișca. Presupunem că e vorba de maximum 50 de boieri.

O teapă pentru Hamza-pașa

Măsurile radicale pe plan intern aveau drept scop pregătirea țării pentru marea înfruntare cu otomanii, pe care domnul român o simțea că se apropie. Mahomed al II-lea îi ceru în iarna anului 1461-1462 tributul neplătit de trei ani, adăugînd și 500 de copii pentru corpul de ieniceri. Tepeș trebuia să se prezinte personal cu tributul la Sublima Poartă. Copii pentru corpul ieniceresc nu se luaseră niciodată din Țările române, așa că cererea reprezenta mai mult decît un abuz. Tepeș respinse toate pretențiile Porții și n-ar fi imposibil ca acum să fi bătut el în cuie turbanele pe capetele insolenților ambasadori otomani. Fiindu-i dezvăluită o încercare a turcilor de a-l prinde într-o cursă, aprigul domnitor trase în teapă pe conducătorul turc al Nicopolei — Hamza-pașa — împreună cu secretarul grec Catavolinos și o trupă de soldați.

La 11 februarie, Dunărea, de la Vidin pînă la vărsarea în mare, era controlată de trupe românești. Tepeș slătea în Giurgiu și scria regelui Ungariei, cerîndu-i ajutor, în cuvinte mindre, cum de mult nu mai spusese un domn român: „...nici cu un chip nu voim să lăsăm în drum ce am început, ci să ducem lucrul la capăt. Căci, dacă Dumnezeu cel atotputernic va asculta rugăciunile și dorințele creștinilor și-și va apleca auzul cu bunăvoință spre rugăciunile sărmanilor săi și ne va da astfel de biruință împotriva păgînilor, dușmanii ai crucii lui Hristos, va fi cea mai mare cinste și folos și ajutor sufletesc pentru Măria Ta și [...] pentru toată creștinătatea cea adevărată. Deoarece nu voim să fugim dinaintea salvăciei lor, ci să avem, în orice chip, luptă cu dinșii. Iar, dacă vom ajunge, ferească Dumnezeu, la un sfîrșit rău și va pieri țărișoara aceasta, nici Măria Ta nu vei avea folos și înlesnire de așa ceva, pentru că va fi spre paguba creștinătății întregi”.

La venirea primăverii, însuși sultanul Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, în fruntea unei numeroase armate pe care contemporanii îngroziiți — și chiar și unii istorici de astăzi — o considerau de 250 000 de oameni, dar care în realitate nu depășea 60 000 de oameni, dintre care nu toți erau capabili de luptă, a apărut la Dunăre și a pornit o expediție de pedepsire a lui Tepeș. Acesta îi opunea cam 30 000 de oameni angajați într-un război de hărțuire. Forțînd trecerea Dunării pe la Vidin, oastea turcească a început înaintarea prin Țara Românească, spre Tîrgoviște, pe ruta Calafat-Craiova-Slatina-Tîrgoviște. Căldura era atît de înăbușitoare în cîmpia olteană, incit cronicarii turci găseau că che-

babul ar fi putut fi prăjit pe zalele luptărilor. Turcii se îndreptau cu pierderi mari spre Tirgoviște, capitala țării. În drum ei nu întâlneau nici cetăți, nici orașe, pe care să le asedieze, ci doar — nevăzuți — pe ostașii lui Tepeș, care îi hărțuiau încontinuu. Detașamentele otomane plecate după prădă erau atacate sistematic, grînele arse, fîntînile otrăvite.

— Mai presus de fire

În noaptea de 16 spre 17 iunie a avut loc una din cele mai îndrăznețe acțiuni — din cîte cunoaște istoria militară — ale unei armate creștine împotriva otomanilor: un atac de noapte avînd ca scop uciderea sultanului Mahomed al II-lea. Ni s-a păstrat descrierea acestui atac făcută de Nicolae de Modrușa, care ar fi auzit-o chiar din gura lui Tepeș. „...În cele din urmă (sultanul — n.a.) l-a asediat, aflîndu-l ascuns într-un munte oarecare, în care valahul, sprijinit de natura locului, se închisese cu 24 000 de oameni, care îl urmaseră de bună voie. Unde, cînd și-a dat seama că sau va pieri de foame, sau va cădea în mina preacurdu-lui dușman și socotind că ambele eventualități sînt nedemne de oameni viteji, a îndrăznit să comită o faptă demnă de a fi amintită. Chemîndu-i așadar pe ostași și înfățișîndu-le situația, i-a convins să invadeze tabăra dușmană cu trupele-i împărțite și fie să cadă vitejește în luptă, cu glorie și cinste, fie, dacă soarta va fi favorabilă acestei inițiative, să se răzbune împotriva dușmanului într-un chip nemaipomenit. Așadar, folosîndu-se de cîteva căpetenii turcești pe care le-a prins spre amurg, pe cînd rătăceau în chip imprudent, a pătruns la începutul nopții cu o parte a trupelor în tabăra turcescă, străpungînd fortificațiile și, în tot cursul nopții, alergînd ca un fulger în toate direcțiile, a făcut măcel mare; încît fie dacă celălalt dintre comandanți căruia îi încredințase restul trupelor, ar fi avut tot atîta curaj, fie dacă turcii s-ar fi conformat mai puțin strict poruncilor repetate ale împăratului de a nu părași garnizoanele din pricina ciocnirilor nocturne, valahul fără îndoială ar fi dobîndit cea mai mare și strălucită victorie. Dar intrucît nici celălalt comandant nu a îndrăznit să atace tabăra de cealaltă parte, după cum fusese stabilit, și din această pricină nici turcii nu au păzit cu mai multă strășnicie locurile lor, Dracul, după ce a provocat un măcel de necrezut, fără a pierde într-o ciocnire atît de mare pe mulți dintre ai săi, dintre care totuși foarte mulți au fost răniți, a părăsit tabăra dușmană și înainte de zorii zilei s-a reîntors în aceiași munți (de unde venise) fără ca cineva să îndrăznească a-l urmări, într-atît le dăduse de furcă și virise groaza în toți. Am aflat, cercetîndu-i pe cei care au participat la această luptă, că împăratul turcilor, pierzînd în

acea noapte orice încredere în privința situației sale, a părăsit în ascuns tabăra, luînd-o la fugă în chip rușinos și ar fi continuat drumul dacă, dojenit de prieteni și adus aproape împotriva voinței sale, nu ar fi văzut în zorii zilei tabăra pe locul ei. Înapoiat în tabără, după ce a văzut marea pierdere suferită de ai săi și aflînd că ungurii aduc întăriri Dracului, s-a grăbit să se întoarcă pe unde venise și a trecut Dunărea”.

După atacul de noapte, turcii au mers către răsărit, ajungînd la Tirgoviște, pe care cuceritorul Constantinopolului nu a asediat-o. Aici, în marginea orașului, au dat peste un cîmp de țepe, în care se uscau Hamza-pașa, Catavolinos și mica lor oaste, alături de hoji și alți răufăcători. Plecînd de aici, spune un cronicar bizantin, „... chiar și împăratul (Mahomed — n.a.), cuprins de uimire spunea într-una că nu poate să ia țara unui bărbat care face lucruri așa de mari și, mai presus de fire, știe să se folosească așa de domnia și de supușii lui. Mai spunea că acest bărbat care face astfel de isprăvi ar fi vrednic de mai mult”.

— 12 ani de temniță

Retragerea otomanilor a fost grabnică și rușinoasă. Sultanul și-a abandonat armata, care, bintuită de ciumă și înjumătățită, a ajuns la Adrianople abia pe la sfîrșitul lunii iulie. La Brăila a fost lăsat Radu cel Frumos, sub protecția flotei otomane și a unor detașamente speciale, spre a-i convinge pe boierii munteni să-l trădeze pe Tepeș. În timpul atacului de noapte, cîțiva mari boieri veniseră de bună voie și se predaseră turcilor, cerîndu-le un domn nou. Trădarea boierească apără ca singurul mod de a salva — în acele condiții — onoarea otomană. Ei i se adăugă uneltirile sașilor ardeleni; aceștia plămădău niste pretinse scrisori, pe care Tepeș le-ar fi adresat sultanului și prin care îl implora să-i redea tronul, promițînd că îl va captura chiar pe regele Ungariei pentru a-l preda turcilor. Matei Corvin, care venise la Brașov abia în octombrie spre a-l ajuta pe Tepeș, a primit aceste scrisori ca și cum ele ar fi fost interceptate de la curierii lui Tepeș. Falsurile acestea grosolane au servit de minune regelui maghiar, care în acel moment nu avea intenția să se bată cu Mahomed al II-lea. Avea destule încurcături în Apus, iar pe deasupra cheltuisese toți banii pe care Veneția și papa îi trimiseseră spre a-l ajuta pe vitezul Vlad Tepeș. Rezultatul a fost tragic: venit să se înfiltească cu regele ungur, Tepeș, care nu bănuia nimic, a fost arestat, și, fără să fie lăsat să se justifice, trimis la Buda, apoi la castelul Vișegrad, unde a stat 12 ani de zile. Abia în 1475 a fost eliberat și regele i-a dat posibilitatea să lupte din nou împotriva otomanilor. În vara



Lalotă Basarab, ucigașul lui Tepeș, după o frescă din secolul al XVII-lea de la Hurez

aceluiași an a participat, cu gradul de căpitan, la o campanie în Serbia împotriva aceluiași imperiu. Un an mai târziu, în noiembrie 1476, va reuși, cu ajutorul lui Ștefan cel Mare, să recupe tronul țării.

Sfârșitul era însă aproape: revenit pe neașteptate cu ajutor turcesc, fostul domn Basarab Lalotă l-a surprins pe Tepeș care avea în jurul său o gardă de numai 200 de moldoveni lăsați de Ștefan cel Mare și l-a ucis într-o zi rece de iarnă a anului 1476 sau 1477.

Marele voievod nu împlinise nici 50 de ani, dar devenise cunoscut în toată Europa pentru vitejia sa și a țării sale. Luptele duse împotriva turcilor treziseră admirația principilor italieni și germani, a Veneției și a papei, ba chiar a lui Mahomed al II-lea. În secolul al XVI-lea, un cărturar umanist, Antonio Verancsics (1504—1573), scria că locuitorii Țării Românești se numesc „draguli” de la prea viteazul lor principe Dragula*. Nu se putea scrie un omagiu mai nimerit unui domnitor.

Epilog

Cronicarul italian Antonio Bonfini scrie că după moartea domnitorului, capul lui Tepeș a fost trimis domnului Mahomed. Nu cunoaștem cu precizie mormintul său. O tradiție afirmă că ar fi fost îngropat în fața altarului bisericii mănăstirii Snagov. Cercetările efectuate în anii 1931—1932 de către arheologul Dinu V. Rosetti au stabilit că lespedeza de deasupra presupusului mormint (care era de fapt o groapă de resturi din epoca dacică) fusese deplasată de la locul ei inițial, care s-a dovedit a fi fost deasupra unei gropnițe neprofanate. Acest cavou, aflat în partea de nord a pronaosului, conținea un sicriu ce fusese acoperit cu o stofă purpurie cusută cu fir de aur. Sicriul era putrezit, ca și stofa ce-l acoperise cândva. Oasele scheletului erau măcinate de vreme. S-au mai descoperit resturile de catifea roșie sau verde ale unui costum bărbătesc de croială occidentală de felul celor ce se purtau în vremea lui Tepeș. În dreptul minilor mortului se afla o cunună de aur lucrată în tehnica „cloisonné”, împodobită cu pietre de falanșă ce alternau cu gheare de aur fiind din câte o peruzea. Un inel feminin cusut de mincă pare a indica același lucru ca și coroana, și anume că sînt emblema unei victorii în furnir a personajului aici înmormîntat. Toate aceste obiecte par să fi fost legate de persoana voievodului, ceea ce ne face să ne asociem și noi păreri autorului cercetării că aici ar fi locul unde se odihnește trupul celui ce a fost Vlad Tepeș.

* Așa apare în originalul lucrării citate. Este, evident, o greșală a autorului din secolul al XVI-lea (a.r.).

Semnificația unui manuscris

N. P. SMOCHINĂ

În colecția manuscriselor slave din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, la cota 613, se află un vechi text din secolul al XII-lea, scris pe pergament, de către un român transilvănean. Nu trebuie să surprindă faptul că încă dintr-o perioadă atât de îndepărtată (secolele XI—XII), anterioară deci chiar și întemeierii statelor feudale, apar unele documente cu caracter religios care, cercetate minuțios, se dovedesc a fi scrise de românii. Același lucru este valabil și pentru o copie cit mai multe astfel de scrieri pentru nevoile locale s-a accentuat tocmai în acest răstimp în întreaga Europă, datorită scindării bisericilor creștine în catolică și ortodoxă. Dacă în apus se copia în limba latină, în răsărit limbile de circulație erau greacă și mai cu seamă vechea slavă.

Deoarece însă în multe regiuni copiii nu cunoșteau decât vag sau de loc limba slavă, declarată sfântă, ei au introdus în textele copiate note specifice graiului lor. Influențele locale au devenit cu timpul atât de puternice, încât în lumea slavilor au dat naștere, începând din secolul al XI-lea, la vechea limbă slovenă, vechea limbă rusă etc. Așadar, între limbile slave locale se pot constata deosebiri datorită manuscriselor, unde ies în evidență diferențe fonetice și lexicale, care sînt, desigur, opera gramaticilor și copistilor. Cu atât mai accentuate apar aceste deosebiri dacă ne referim la teritoriul locuit de români, care vorbeau o limbă neolatină, cu o altă gramatică. Este deci explicabil faptul că mai cu seamă la noi fiecare copist a imprimat, din loc în loc, textului copiat spec-

cificul limbii materne. Astfel, nu pare de loc lipsită de temei afirmația unor slavisti că textele slave descoperite pe teritoriul românesc sînt scrise într-un dialect aparte, pe care l-au denumit slavoromân, și că ele apar aproape de neînțeles pentru slavi. Din acest punct de vedere, se mai poate spune că nu există două texte scrise la noi, avînd același prototip, care să nu se deosebească unul de altul din cauza introducerii de cuvinte nepotrivite, a abaterilor de la regulile gramaticale ale limbii slave, abateri de neînțeles pentru un slavist nefamiliarizat cu specificul limbii române.

Textul de care ne ocupăm este un fragment de patru pagini.

Pergamentul textului nostru este fin, bine lucrat. Literele sînt scrise rar, spațiat, la distanțe egale; textul este scris pe un singur rînd, nu în coloane, cuprinzînd în total 21 de rînduri pe fiecare pagină. Cerneala e de culoare neagră deschisă, frecvent întrebuintată în manuscrisele copiate pe teritoriul țării noastre (cerneala întrebuintată de slavii de răsărit este, de pildă, mult mai neagră). Inițialele sînt scrise în chinovar roșu. Tot în chinovar roșu e scris și rîndul 6 de la fila 2^a, cu litere majuscule, pentru a atrage atenția cititorului. Literele, deși așternute totdeauna cu îngrijire, arată limpede că autorul copiei era un om în vîrstă, căruia îi cam tremura mîna.

Una din primele dovezi că textul analizat de noi a fost scris de un român reiese din faptul că numeroase omisiuni și intervertiri de fraze, fără

legătură între ele sau fără sens în limba slavă, sînt construite după regulile formelor românești. În unele părți aceasta face chiar textul de neînțeles. Se întrebuintează foarte des conjuncția și, atât acolo unde este nevoie de ea, cit și acolo unde nu mai este necesară, din care cauză se schimbă înțelesul slav. O serie de cuvinte sînt scrise greșit, altele sînt întrebuintate în alt loc decît cel unde trebuie să fie, prin aceasta schimbînd sensul slav într-unul specific românesc. Mai observăm că textul nostru întrebuintează numele Ion și nu Ioan, cum figurează de obicei în textele slave. La fel se petrec lucrurile și în ceea ce privește numele Gavril, cu un singur i, în loc de Gavriil, cu doi de i, cum se obișnuiește la slavi.

Evangelhia lui Matei folosește cuvîntul agnetai, care nu se întîlnește în nici un alt text de evanghelie și care are la bază latinescul „agnus”. Or, în acele timpuri, acest cuvînt era mai cunoscut în Transilvania, ceea ce ne îndreptățește, alături de alte elemente, să credem că textul a fost scris de un român transilvănean.

Prof. P. P. Panaitescu a apreciat că textul de față poate fi datat în secolul al XII-lea. Păreră noastră este însă că el aparține celui de-al XI-lea, deoarece prezintă caracter asemănător cu vechile texte slave: „Evangelhia Assemani”, „Savina Kniga”, „Codex Zografensis”, „Evangelhia Ostromirov” și „Evangelhia Arhangelsk”.

Manuscrisul analizat este o nouă și semnificativă mărturie a preocupărilor și activității culturale a românilor din Transilvania în secolele XI—XII.



Un ctitor de seamă al României moderne. Tablou de Mișu Pop (Mihail Kogălniceanu — diplomatul, pag .2)





Imagini ale inva-
ziei normande în
Anglia (Istoria unei
tapiserii istorice,
pag. 74)



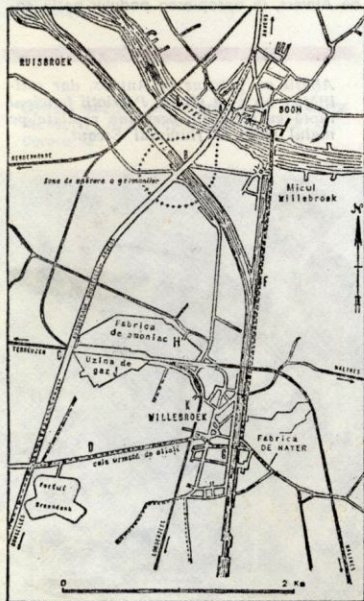


Jocul tradițional al Geamalei. Cînd trecea prin mulțime, oamenii o aplaudau frenetic. Dar căpitan Costache nu era mulțumit și girbaciul lui intra în acțiune (Căpitan Costache, spaima bucovinenilor de cîndva, pag. 50)

IN EXCLUSIVITATE
PENTRU „MAGAZIN ISTORIC“

MIRACOL LA ANVERS

ROGER GHEYSENS
(Belgia)



Locotenentul Vekemans a studiat cu atenție căile de acces prin care aliații puteau veni în ajutorul Anvers-ului

La începutul toamnei anului 1944, când debarcarea aliată din Normandia se încheia cu străpungerea de la Avranches și cu respingerea trupelor germane spre granițele lor, Anvers-ul rămăsese singurul port maritim important la Canalul Minecii nedistrus încă de nemți. Cucerirea în scurt timp de către aliații occidentali a acestei remarcabile baze de aprovizionare se impunea ca o condiție de prim ordin. Portul era capabil să primească 30.000 tone de material zilnic, cu condiția, bineînțeles, de a fi eliberat cu instalațiile portuare intacte.

Dindu-și seama de interesul pe care aliații îl arătau portului Anvers și de faptul că le va fi imposibil să le opună o apărare eficientă, germanii au hotărât să nu cedeze vastele instalații portuare decît în stare de ruină. Ei și-au regrupat armatele pe poziții organizate pe linia riurilor Escaut, Rupel și Nethe. Dar, ca printr-un miracol, în ziua de 4 septembrie 1944¹, portul Anvers a căzut intact în miinile aliaților.

Desigur, un rol important în salvarea portului l-a avut înaintarea rapidă a trupelor aliate. Decisivă a fost însă Rezistența belgiană.

La ora 19,20 precis

Patrioții belgieni însărcinați cu apărarea instalațiilor portuare din Anvers erau organizați în mai multe grupuri, în funcție de obiectivul misiunii pe care o aveau de îndeplinit: supravegherea accesului în port, protecția cheurilor, paza ecluzelor și a instalațiilor energetice, a materialului plutitor, a instalațiilor petroliere, apărarea tunelurilor care asigurau legătura între malurile fluviului Escaut. Colaborarea între diferitele grupuri de rezistență², toate acceptînd să se supună ordinului unui singur comandant, locotenentul de geniu Urbain Reniers (mai firziu înaintat la gradul de general), a permis o bună coordonare a eforturilor, obținîndu-se o mare eficacitate.

Aceste forțe au fost puse în stare de alarmă în ziua de 1 iunie 1944, la ora 19,20 precis, cînd comando-urile — a căror misiune era să protejeze și instalațiile petroliere, să supravegheze navele de blocare — și-au ocupat pozițiile de luptă. Germanii legaseră la chei o navă încărcată cu

¹ În emisiunea sa din 3 septembrie ora 9, postul de radio B.B.C. anunțase și eliberarea orașelor belgiene Tournai, Charleroi și Namur.

² „Comitetul de Coordonare din Anvers” a reunit reprezentanți ai grupurilor „Witte Brigade”, „Mișcarea Regalistă Națională”, „Armata Secretă”, „Frontul Independenței” (comunist) și „Grupul G”.

300 tone de explozibil, cu ajutorul căruia intenționau ca, în momentul unei eventuale părăsiri a localității, să arunce în aer toate vasele din port. Nava era supravegheată în permanență de patrioți; în caz de alarmă, ei urmau să anunțe personalul specializat pentru a o face să explodeze chiar pe locul unde se afla.

La ecluze, activitatea Rezistenței — în așteptarea sosirii aliaților — se limita la strângerea de informații referitoare la protejarea și accesul la porțile ecluzelor. Aceste misiuni erau îndeplinite mai ales de femei, care se apropiau mai ușor de funcționarii și ofițerii germani, obținând de la ei știri prețioase.

În dimineața zilei de 14 august, germanii au început săparea la baza zidăriei cheiurilor a aproximativ 50 de puțuri de mine, în care urmau să așeze tuburi umplute cu explozivi. Dar intenția le-a fost zădărnicită. În noaptea de 16 spre 17 august, patrioții au distrus șantierele unde se confecționau tuburile și explozivii necesari.

Flacăra Rezistenței împotriva invadatorilor s-a aprins cu aceeași intensitate și în jurul Anvers-ului. Numeroase acțiuni de sabotaj au fost organizate de muncitorii din rețeaua feroviară. Spre sfârșitul lunii august, traficul în jurul orașului era aproape paralizat, ceea ce a împiedicat pe germani de a trimite întăriri și aprovizionările prevăzute.

Un om în fața coloanei de tancuri

În ziua de 2 septembrie, locotenentul Robert Vekemans — care, după capitularea armatei belgiene, la 28 mai 1940, fusese numit inginer în serviciul „Poduri și șosele” — obținut de la locotenentul Reniers autorizația de a intra în legătură, cât mai urgent posibil, cu autoritățile engleze. Sosirea de noi trupe germane în garnizoana Anvers-ului apărea ca un indiciu clar al hotărârii ocupantului de a menține această poziție fortificată. Se impunea deci o acțiune rapidă atât pentru interceptarea întăririlor, cât și pentru împiedicarea germanilor de a arunca în aer navele blocate în canalele de acces ale fluviului Escaut.

Trecând la îndeplinirea misiunii sale, locotenentul Vekemans căută să culeagă cât mai multe informații despre dispozitivul de apărare german, încercând să depisteze punctele sale slabe, și studie cu atenție căile de acces în oraș. Cu acest prilej el constată că în orașul Boom, situat la 12 kilometri la sud de Anvers, în apropierea podului peste ca-

Aliații au pătruns în Anvers, dar ostilitățile nu s-au sfârșit. Patrioții belgieni luptă cu unitățile germane replate pe malul stâng al fluviului Escaut



nalul Willebroek, există un post de observație. Din turnul acestui post, nemții puteau supraveghea mișcările de pe șoselele din împrejurimi, putând astfel alarma unitățile de apărare în momentul apariției coloanelor aliate. Dar, în același timp, locotenentul observă că șoseaua spre Termonde nu era cuprinsă în raza vizuală a turnului.

După terminarea recunoașterii, în ziua de 4 septembrie la ora 8,15, Vekemans se așază la intersecția autostrăzii Bruxelles-Anvers, în apropierea fortului Breendonk, și începu să aștepte tancurile aliate. La ora 9, blindatele britanice³ își făcură apariția, înaintind cu viteză. În picioare, în mijlocul intersecției, belgianul încercă să oprească primul tanc, dar acesta îl depăși, continuându-și drumul spre Anvers. Trecu al doilea, al treilea, năpustindu-se cu toată viteza spre podurile de peste riul Rupel. Și, în sfârșit, al patrulea colos se opri. După câteva clipe de șovăială, în timpul cărora ținea revolverul îndreptat asupra interlocutorului său, maiorul englez Dunlop ascultă declarațiile locotenentului Vekemans privi-

³ Divizia a 11-a.

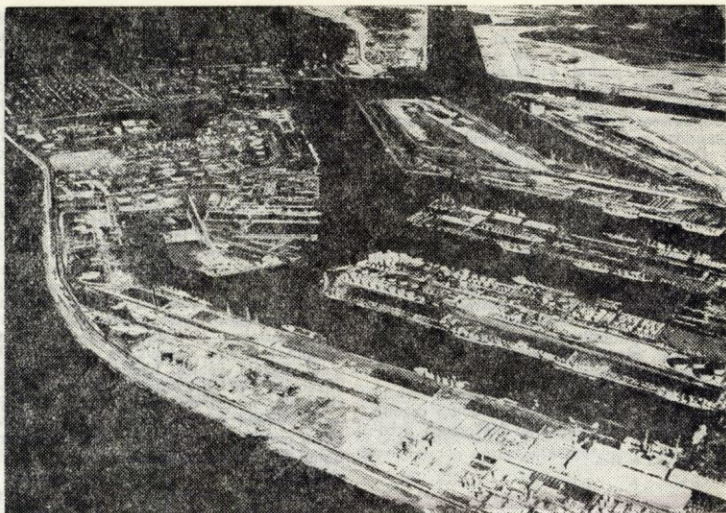
toare la planul său. Dar înainte de a da amănunte, Vekemans insistă pe lângă maior ca primele tancuri să fie oprite până nu ating viaductul. Un avans de cinci sute de metri ar fi dus — mai mult ca sigur — la eșuarea efortului de salvare a Anvers-ului și a instalațiilor sale portuare. Încă cinci sute de metri și... blindatele engleze ar fi ajuns la viaduct, în raza de vizibilitate a observatorilor germani; aceștia ar fi dat ordinul de distrugere și podurile din Boom ar fi sărit în aer. În casca comandantului primului tanc răsună ordinul de oprire. Datorită curajului și inteligenței unui patriot belgian, catastrofa a fost înlăturată.

Ofițerul englez a adoptat și executat planul conceput de Vekemans. Coloana de tancuri a părăsit șoseaua principală, autostrada Bruxelles-Anvers, pentru a ocoli pozițiile germane și a le ataca din spate. Drumul le-a fost deschis de patrioții belgieni. Într-un vehicul blindat, locotenentul Vekemans s-a îndreptat spre un pod nepăzit, situat la est de orașul Boom. În mijlocul podului a oprit mașina, s-a reîntors cițiva metri și a rupt cu un gest brusc cordonul de aprindere. Blindatele puteau trece riul Rupel.

Numeroși patrioți belgieni erau adunați de-a lungul malului nordic al riului, adăpostindu-se după case și așteptând semnalul pentru a intra în acțiune. Locotenentul Vekemans le-a strigat să taie toate fitilele verzi și albe.

Ofițeri nazisti făcuți prizonieri de către membrii Rezistenței, pe străzile Anvers-ului





Portul Anvers văzut din avion

Blindatele au apărut astfel în mijlocul dispozitivului defensiv al germanilor care, surprinși, n-au mai putut depune decât o slabă rezistență. După cucerirea podului de peste Rupel, lângă Boom, s-a găsit amplasamentul sistemului de aprindere al explozibilului, care a fost distrus. Tancurile maiorului Dunlop au reușit astfel să-și continue înaintarea.

După Boom, pînă la porțile Anvers-ului, aliații nu au mai întîlnit nici un obstacol; patrioții deminaseră șoseaua. În oraș, împotrivirea germanilor a fost repede reprimată. Din incinta portului, trupele germane au tras cîteva focuri cu tunuri antitanc, dar au fost reduse la tăcere de forțele blindate aliate. Sprijinul acordat de patrioți și rapiditatea cu care avansau i-a favorizat pe aliați. Forțele dușmane nu au mai avut timpul necesar decît pentru minarea a patru sau cinci pînjuri din cele 50 pregătite.

Luptele s-au prelungit pînă la 8 septembrie.

Toată ecluzele, cu excepția uneia dintre ele — care a suferit ușoare stricăciuni — au fost recuperate intacte. Cheiurile au fost salvate, fără intervenții speciale. Patrioții au cucerit instalațiile energetice, materialul plutitor și instalațiile petroliere înainte ca acestea să poată fi distruse.

Au fost capturați 6000 de prizonieri germani, printre care și generalul von Stolberg-Stolberg, comandantul garnizoanei.

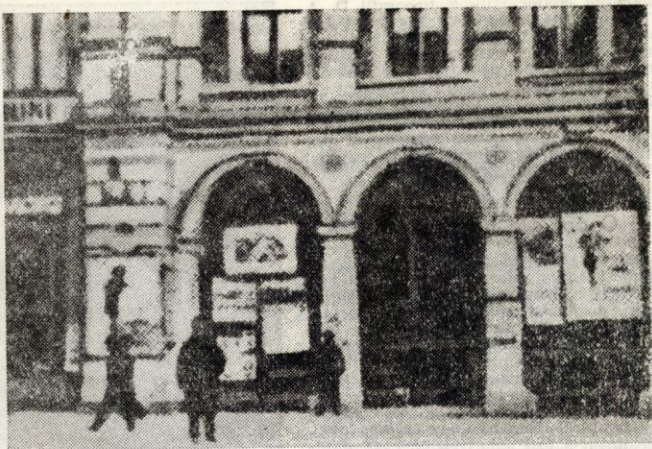
Seara de 8 septembrie a fost pentru toți patrioții din Anvers o seară de glorie.

Anvers-ul a fost cucerit intact. Aliații occidentali au căpătat astfel o bază indispensabilă pentru conducerea unor vaste operații militare. De la 26 noiembrie 1944 pînă la 8 mai 1945, deci într-un interval de 160 de zile, 1240 de nave britanice și americane au debarcat în portul Anvers peste cinci milioane tone de materiale.

Hitler, care înțelesese perfect importanța acestui port, a ordonat bombardarea continuă a orașului cu V₁ și V₂⁴, apoi la începutul lunii decembrie 1944 a declanșat faimoasa ofensivă din Ardeni, ultima zvircolire a armatelor sale pe frontul de vest, avînd drept țintă finală portul Anvers. Dar activitatea desfășurată în sprijinul victoriei, în acest mare port, n-a mai fost întreruptă nici o singură clipă.

Datorită acțiunii de eliberare a portului său la mare, Belgia a grăbit și eliberarea sa totală. Pentru rezultatul obținut, Rezistența belgiană a binemeritat admirația aliaților. Ea a meritat, de asemenea, eterna recunoștință a poporului belgian, pe care l-a slujit cu eroism și curaj în greua luptă de alungare a dușmanului nazist de pe teritoriul național.

⁴ Din septembrie 1944 pînă la sfîrșitul războiului, 1341 de V₂-uri au căzut asupra orașului, față de 1150 la Londra și 15 în regiunea pariziană.



Sediul socialist din Palatul Băilor Eforiei devenise un focar de răspindire a ideilor socialiste și culturale

SALA „DE SUS” DIN PALATUL BĂILOR EFORIEI

I. FELEA

În zilele de 20 - 22 aprilie 1894 s-a ținut, în sala „Hugo” din București, Congresul al II-lea al P.S.D.M.R. La acest congres s-a hotărât organizarea campaniei de propagandă „pentru înființarea breslelor țărănești” * și editarea unui cotidian socialist. Pentru prima oară la noi în țară, un partid politic, partidul muncitorilor, a cerut cu acest prilej pentru femei drepturi egale cu bărbații. S-a dovedit încă o dată, cu această ocazie, că sediul partidului din Piața Amzei rămăsese prea mic.

De la primul Congres pînă la al doilea, în curs de un an, mișcarea muncitorească crescuse. Se înființau mereu noi organi-

zații care se afiliu la P.S.D.M.R. În ziua de 2 ianuarie 1894 s-a afiliat partidului muncitorilor societatea mecanicilor „Colosul”. Pentru satisfacerea necesităților mereu crescînde, s-a hotărît deci închirierea unui nou local.

În sfîrșit, în ziua de 7 mai 1894, Clubul muncitorilor din București s-a mutat din Piața Amzei — sala „Sotir” — în Palatul Băilor Eforiei, sala „de sus”. În fața unui public „cu desăvîrșire numeros” — cum anunța ziarul „Munca” — s-a inaugurat noul local al Clubului muncitorilor din București. Sediul era luminos și se compunea dintr-o sală de conferințe și într-un cabinet de lectură, din redacția și administrația ziarului „Munca” și dintr-o altă sală pentru diferite activități. Inaugurarea noului sediu a avut un caracter festiv. Au luat cuvîntul Constantin Mille, inepeuizabilul Anton Bacalbașa,

* Deși documentele congresului dădeau directive cu privire la înființarea unor „bresle țărănești”, în activitatea practică de propagare a ideilor socialiste la sate s-a adoptat, ca formă organizatorică, clubul, în care P.S.D.M.R. vedea nu atît o formă organizatorică în interesul luptei de clasă, ci mai ales o formulă nimerită pentru luminarea și educarea sătenilor (n.r.).

inimosul croitor Pițurcă, tipograful D. A. Tăranu și Al. Ionescu. Entuziasmul a fost atât de mare, încât oratorii erau de părere că o dată cu mutarea clubului într-un nou sediu, mult mai mare, trebuia să înceapă „o nouă eră” pentru socialismul din România.

Localul era spațios, dar organizația socialistă din Capitală nu avea destul mobilier pentru noul, luminosul și spațiosul sediu din Palatul Băilor Eforiei.

O donație neașteptată

La Iași, ființase pînă nu de mult un club al democraților republicani, sub președinția bătrînului republican Al. Beldiman, directorul și proprietarul ziarului „Adevărul”. Clubul republican din Iași, nemaiputînd ființa din lipsă de fonduri, s-a dizolvat la 14 iunie 1894. Membrii fostului club au delegat atunci pe Beldiman să transporte mobilierul la București, în scopul înființării unui alt club, în capitala țării. Nereușindu-se acest lucru, Beldiman a fost autorizat, pe baza statutelor, să doneze mobilierul „unei alte grupări democratice, de care democrații republicani s-ar găsi legați prin mai multe afinități de vedere”. Călăuzindu-se după acest principiu, Beldiman a hotărît să doneze întregul mobilier Clubului muncitorilor din București. În acest scop el a trimis membrilor clubului o scrisoare, în care spunea printre altele:

„Subsemnatul, convins că gruparea cea mai apropiată de cea republicană, sub raportul multor vederi economico-politice, este Partidul socialist român, dăruiește, în numele fostului Club democrat-republican din Iași, întregul mobilier al său, cuprins în alăturatul inventar, Clubului muncitorilor din București.

Îndeplinindu-mi cu deosebită plăcere sarcina cu care m-a onorat majoritatea membrilor fostului Club democrat-republican din Iași, termin, domnilor membri, urînd prosperitate Clubului muncitoresc din București.

Vă rog, domnilor membri, a primi asigurarea distinsei mele considerații.

Al. V. Beldiman”.

Consiliul General al P.S.D.M.R. a mulțumit lui Beldiman pentru donația făcută. În scrisoarea de răspuns, întocmită de Ioan Nădejde, s-a subliniat faptul că democrația republicană și-a arătat simpatia față de muncitorimea organizată, dînd o nouă și puternică dovadă „că este convinsă de dreptatea marelui cauze” pentru care luptă muncitorimea română. Scrisoarea se termina astfel: „Primește, te rugăm, stimate cetățene, asigurarea deosebitei noastre stime, considerații și iubiri” și era iscălită, printre alții, de Ioan Nădejde.



Al. V. Beldiman: „Termin, domnilor membri, urînd prosperitate Clubului muncitoresc din București”

Alexandru Radovici, Al. Ionescu, Zamfir Filotti, Constantin Mille.

„Furtuna bate-n geam”

Noul sediu socialist, spațios și bine mobilat, a devenit martorul unei prodigioase activități culturale. În primul rînd, și-a reluat activitatea, cu o sută de membri, vechiul Cerc de studii sociale. La prima ședință a asistat și Constantin Dobrogeanu-Gherea. În seara de sîmbătă 8 mai 1894, după ce s-au prezentat la club rezultatele anchetei presei cu privire la răscoala țărănilor* din județul Bacău, Gherea și-a reînceput seria conferințelor despre teoria salariului.

Liderii P.S.D.M.R. aveau în noul sediu condiții prielnice desfășurării talentului lor oratoric. De la tribuna roșie, Constantin Mille vorbea impetuos, cu capul dat pe spate, cu ochii închiși. El își îndemna auditoriul să fie vigilenți, să nu se lase înșelați de burghezia infamă, să deschidă

* În primele luni ale anului 1894, țara a fost zguduită de puternice mișcări țărănești. Guvernul conservator a mobilizat importante forțe militare pentru reprimarea oricăror nemulțumiri. Presa muncitorească s-a ridicat în apărarea țărănilor. „Ca întotdeauna cîrmuitorii au fost aduși și singele a curs [...] Că simpatia noastră sînt cu țărăni nu mai poate fi îndoielă” — scria „Munca” din 13 februarie 1894 (n.r.)

RĂSCOALELE SĂTEȘTI

O veste tristă ne vine din Moldova în mai multe comune din Tecuci, Vaslui și Suceava, țăranii s'au resculat. Ca în tot-d'una cirmuitoarii au fost aduși și sîngele a curs, sub comanda și sub ochii procurorilor și judecătorilor de instrucție.

Că simpatiile noastre sînt cu țăranii nu mai poate fi îndoială. Obijduiți, nedreptățiți, bătuiți, nesocotiți, fără a putea găsi dreptate unde-va, cînd le-au ajuns cuțitul la os, au luat pasul. De sigur nu aceasta poate fi calea spre emancipare, dar burghezia romină ast-fel și-a bătut joc de sătenți, că ori-ce revoltă a lor nu poate să fie de cit legitimă.

Din nenorocire toate acestea nu pot folosi la nimic. Stăpînirea are prea multe puteri ca să înădușe în sînge ori-ce încercări de revoltă.

Dacă sfatul nostru ar putea fi ascultat, dacă foamea și lipsa de cultură nu ne-ar despărți, de o cam dată de țăranii resculați, de sigur că sfatul nostru ar fi în organiza-

Articol în sprijinul țăranilor răsculați, publicat în „Munca” din 13 februarie 1894

ochii. V. G. Morțun își desfășura amplu însușirile sale oratorice. Vorbea cu patos despre fericirea care va cuprinde pe muncitori și țărani în momentul cînd vor cuceri, pe cale parlamentară, socotea el, votul universal. Cel mai exuberant în noul sediu era Anton Bacalbașa, răsfățatul Tony. Mic și slab, semănînd la chip cu Ferdinand Lassalle, era scilicît la tribună și avea o vervă mușcătoare, care înfricoșa pe adversarii politici. Auditoriul era pur și simplu magnetizat. Avea o voce caldă și vibrantă. Nu semăna numai la figură cu marele tribun al socialismului, Lassalle, ci și ca vorbitor la tribuna socialistică.

Vorbeau de la tribună și „prietenul Dulceanu”, care anunța mereu că „furtuna bate-n geam”, și „prietenul Edelstein”, care atunci cînd declara sentențios că „burghezia este un hoit intrat în putrefacție” delicata Sofia Nădejde își astupa urechile, neputînd suporta asemenea comparații. Pitorească era apariția lui George Diamandi. În tablourile vivante alegorice

organizate la cite un bal de tineretul socialist condus de Morțun, G. Diamandi desfășura un steag mare cu faldurile roșii ce străluceau sub lumina lămpilor.

Economie politică și canto

Ziarul „Munca” din 17 Iulie 1894 — acum trei sferturi de veac — anunța că în fiecare miercuri seara Ioan Nădejde va ține un curs de economie politică în sala mare a Clubului muncitorilor din Palatul Băilor Eforiei — sala „de sus”. După fiecare lecție, urmau discuții. Deoarece la prima lecție, ținută în seara zilei de miercuri 13 Iulie 1894, au fost foarte mulți auditori, ea a fost repetată miercuri 20 Iulie.

La cursul de economie politică al lui Ioan Nădejde participau nu numai muncitori, dar și studenți, intelectuali formați, supunîndu-se cu toții examenelor trimestriale, ca niște simpli elevi. De altminteri, acesta se dovedea un bun pedagog, reușind, printr-o expunere clară, să prezinte problemele dificile în așa fel, încît muncitorii îl înțelegeau foarte bine.

La noul sediu s-a înființat și o școală de alfabetizare sub conducerea studentului în medicină Constantin Popescu-Azuga. Cei fără știință de carte veneau cu dragă inimă și făceau primii pași în lumea fermecată a citirii. Se dădeau și lecții pentru cei care știau cite ceva, dar doreau numai să-și completeze cunoștințele.

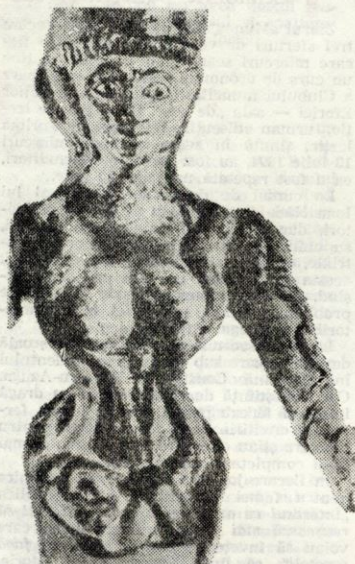
În fiecare joi, la 6 ceasuri, era întrunire pentru femei muncitoare. Li se explica „interesul ce au femeile ca socialismul să reușească mai repede”. Acele femei care voiau să învețe „a citi și scrie, să facă socoteli”, să învețe geografie și istorie, erau invitate să se înscrie la cursuri, „deoarece e o domnișoară cultă gata să le dea asemenea lecții”.

La noul sediu din Palatul Băilor Eforiei se dădeau și lecții de limba franceză și chiar de canto, după următorul program: marți și vineri seara — franceza, luni și joi — canto.

S-a mers pînă acolo încît pentru mulți din cei care nu puteau veni la club, fiindcă locuiau prin mahalalele mărginașe, s-au înființat cursuri în apropierea lor. În mahalaua lui Pîturcă, de pildă, făceau senzație conferințele pe care acesta le ținea în locuința sa. Megieșii veneau la el cu dragă inimă, unii cu șorțul de lucru pe ei și în papuci, ascultînd cu luare-aminte pe prietenul lor, ca și pe intelectualii socialiști care răspundeau cu bucurie la chemările sale.

Sediul din Palatul Băilor Eforiei devenise, în anul 1894, prin efortul socialiștilor români și al generoșilor donatori democrați-republicani, un focar de răspîndire a ideilor socialiste și de ridicare a nivelului de cultură generală a oamenilor simpli.

Enigme ale istoriei



Zeia cu șerpi

AUREL LECCA
MIHAI GHEORGHE ANDRIEȘ

Unde se aflau coloanele lui Hercule?

De multe secole, imaginea fabuloasei Atlantide, evocată de Platon în *Dialogurile* sale, a aprins imaginația oamenilor și numeroși călători ai tuturor timpurilor și-au consacrat eforturile pentru a pătrunde mis-

În august 1969, corespondentul AGERPRES transmitea din Atena: „Un întreg oraș antic și obiecte de valoare științifică inestimabilă au fost descoperite, în urma săpăturilor, pe insula Thera, la nord de Creta. Efectuate sub conducerea acad. Spyros Marinatos, vicepreședinte al Academiei de științe elene, săpăturile au scos la iveală clădiri aproape intacte, cu unul și două etaje, străzi și piețe, depozite etc., vestigii ale unui oraș care a dispărut în anul 1530 î.e.n. în urma unei gigantice erupții a vulcanului de pe insulă. Orașul a fost acoperit de lavă, dar — spre deosebire de Pompei — după ce populația se evacuasă și se stabilise în diverse regiuni ale Mediteranei. Săpăturile continuă și noi clădiri sînt descoperite.

Politehnica din Atena, Centrul de cercetări nucleare și alte instituții științifice își dau concursul la aceste acțiuni. Autoritățile ar opta pentru conservarea orașului acoperit, indicînd să se sape tuneluri de-a lungul străzilor pentru a-l prezenta într-o formă mai atractivă pentru turiști. Potrivit unei teorii asupra căreia urmează să se mai pronunțe oamenii de știință, insula Thera, adăpostind orașe legendare, ar fi ultima rămășiță a misterioasei Atlantide...”

Istoria acestei descoperiri extraordinare este extrem de interesantă. Ea confirmă și încununează un lung șir de ipoteze, aducînd clarificări într-o problemă tulburătoare, ce nu poate fi încă socotită definitiv rezolvată.

PE VRMELE

terul ei. Istorici și geografi, vulcanologi și matematicieni, geologi, arheologi și oceanografi caută și azi neobosiți cheia care să îngăduie descifrarea enigmei regatului nep-tunic. Cei mai mulți specialiști își localizează domeniul cercetărilor în Atlantic, alții însă acumulează argumente pentru a demonstra că Atlantida trebuie căutată în regiunea Mării Mediterane. Ea își află adevărata identitate — tînd să demonstreze această — în Creta minoică, puternicul regat al mării, care a cunoscut o mare înflorire către mijlocul mileniului al doilea înaintea erei noastre.

Se știe însă că Platon presupune că dispariția Atlantidei s-a produs cu nouă milenii înainte de vremea sa, deci acum unsprezece milenii. S-ar putea însă — argumentează partizanii Atlantidei cretane — ca datele cronologiei platoniene să fie „hipertrofiate”. Civilizația minoică — dezvoltată în Creta antică și în aria influențelor sale politice și culturale — prezintă multe similitudini cu unele trăsături atribuite Atlantidei — arată istorici, arheologi și seismologi de seamă, ca Spyros Marinatos, Anghelos Galanopoulos și Avram Sergeevici Norov.

E drept, Platon situează continentul dispărut la apus de Coloanele lui Hercule. În miturile Eladei, acestea se identifică cu strâmtoarea Gibraltar. O atare precizare pare să excludă orice localizare în spațiile aflate la răsărit de Gibraltar. În literatura istoricilor și geografilor antichității vom întâlni însă Coloanele lui Hercule localizate și în cuprinsul Mediteranei, uneori fiind denumite astfel fie stîncile ce delimitează Bosforul, fie zona gurilor Nilului (unde, de altfel, în vechime s-a aflat și orașul Heracleum). Pe de altă parte, în lucrările istoricilor antici, *Atlantia* este un toponimic ce exprimă localizări diverse. În lucrarea sa *Historia naturalis*, Pliniu cel Bătrîn amintește de numele unui ținut care „de către toți este numit Aetiochia, apoi Atlantia și după fiul lui Vulcan, Aetia”. O serie de autori identifică acest ținut cu regiunile nordice ale continentului african, alții cu pămînturile insulare ale Cretei.



Zeîța cu mact

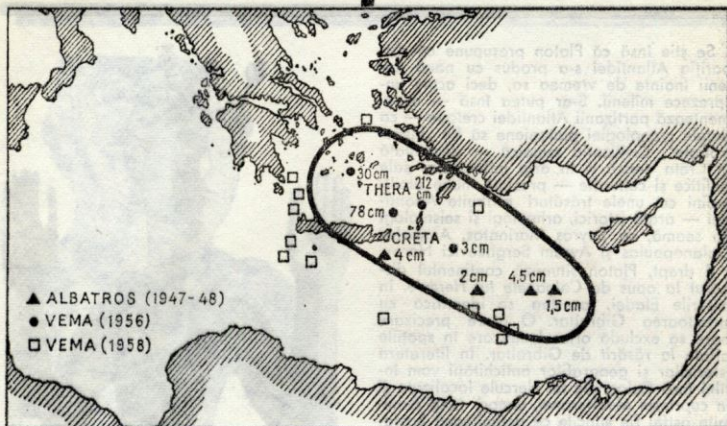
ATLANTIDEI CRETANE

În ultimele decenii, cercetările arheologice au adus la lumină o seamă de orașe, dispărute sub straturi succesive de pământ, în urmă cu mai bine de două milenii. O asemenea așezare a fost, de pildă, descoperită, relativ recent, în insula Sicilia: este vorba de un oraș care constituia un puternic centru comercial, cu o populație depășind 25 000 de locuitori, din secolul al III-lea sau al II-lea înainte de erea noastră. O rețea de conducte de piatră aducea din munți apa în cetate. Cum a murit orașul? Istoricii socotesc că viața lui s-a stins în vremea apri-gelor războaie punice, cînd învingătorii au

luat în robie toți locuitorii cetății. Așezarea a fost dată pradă focului și, părăsită, s-a năruit an de an. Au trecut secole și peste vatra orașului s-a așternut un strat de pământ gros de trei metri. Apoi, în locurile respective a fost întemeiată o mică așezare romană, care n-a dăinuit prea mult, stingîndu-se spre sfîrșitul Imperiului roman. S-a așternut iar pământ, în care a prins rădăcini o pădure deasă de stejari mediteranieni. În cursul ultimelor secole, pădurea a pierit, datorită incendiilor și, printr-o întîmplare fericită, săpătorii au dezvăluit ruinele orașului necunoscut, dispărut în urmă

Regiunea în care s-au desfășurat expedițiile de cercetare ale vaselor Albatros și Vema

Un peisaj cretan tipic, așa cum se deschide privirilor de pe terasele palatului din Knossos



cu două milenii și mai bine. Iată o dovadă concretă a procesului prin care pot dispărea măturile unei civilizații avansate. Și cite puternice cetăți și porturi mediteraneene nu s-au prăbușit în cursul mileniilor sub valurile cotropitoare ale mării!

Regatul mării

În urmă cu trei milenii și jumătate, cretanii, keftii, cum îi numesc în unele texte hieroglife egipteniilor acelor timpuri, corăbieri culezători și neguțatori pricepuți, ajunseseră stăpînii mărilor. Din porturile cretane ei se îndreptau spre Rhodos, spre Cipru, spre țărmurile Levantului, spre coastele italiice, Sicilia și Malta.

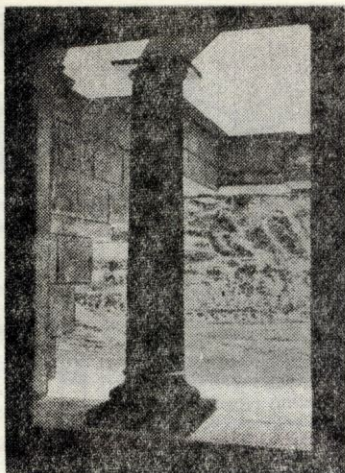
Să reamintim faptul că, înfățișându-ne Atlantida în *Dialogurile* sale, Platon arată că puterea ei se făcea simțită pînă la mari depărtări, multe insule, mai mari și mai mici, aflîndu-se sub autoritatea ei. Nu poate fi deci vorba de Creta, care domina marile drumuri de navigație ale Mediteranei? O flotă numeroasă, bine înzestrată și condusă de căpitani destoinici, asigura legătura cu coloniile cretane întinse în multe din pămînturile insulare ale Mediteranei orientale — Rhodos, Thera, Keos, Cythera, Milet. Cretanii își instalează comptoare pe coastele Afice și într-o serie de insule mai mici din răsăritul Mediteranei.

Creta nu era decît o insulă modestă ca

dimensiuni și nu prea fertilă, dar prin forța ei economică, prin înfloritoare ei civilizație se situa — în epoca apogeei puterii ei, către mijlocul secolului al XV-lea înaintea erei noastre — alături de marile puteri ale acelor timpuri: Egiptul, Babilonul, Imperiul hitit. Potrivit unor istorici, corăbiile Cretei au pătruns în Atlantic înaintea fenicienilor. Ele au dus în insulele britanice obiecte de podoabă lucrate în aramă și argint, vase de lut ars, decorate cu mult gust artistic, precum și pumnale meșteșugit lucrate și au adus în lumea mediteraneană, printre alte mărfuri rivnite, un metal rar în antichitate și foarte prețuit: cositorul.

O semnificativă măturie a pătrunderii navigatorilor cretani în apele atlantice se află înscrisă în monumentul solar descoperit la Stonehenge, în Marea Britanie; pe una din coloanele sale este gravată imaginea, în dimensiuni naturale, a unui cuțit de factură cretană cu lama lungă și minier specific. După R. Hening, navigatorii kefti au putut ajunge chiar pînă la arhipelagul Canarelor. După alții, și America de Sud ar cuprinde monumente cu motive cretane.

În orice caz, vechii cretani au lăsat multe măturii materiale ale forței și civilizației lor, care a iradiat puternic în întreaga lume veche. Unele din cele mai sugestive măturii arheologice în această privință le constituie vestigiile clădirilor monumentale ridicate în cuprinsul orașului Knossos, capitala „Regatului mării”. Minotaurul cretan e de bună seamă o imagine alegorică, dar labirintul a existat și există și azi în vatra străvechiu-



lui oraș Knossos, adus la lumină pe la începutul secolului al XX-lea prin străduința arheologului englez Arthur Evans. Palatul din Knossos, așezat pe povârnișul unei mici coline stîncoase, a fost clădit din blocuri mari de piatră cioplită, perfect îmbinate, arhitecturii săi desfășurînd și articulînd construcțiile pe mai multe planuri, astfel încît să folosească cît mai bine terenul accidentat și să pună în valoare masivitatea și monumentalitatea construcției, decorația ei rafinată, fără egal pe atunci în tot cuprinsul arhipelagurilor Mediteranei.

Făpturi fantastice, cum sînt grifonii din sala tronului, scene dinamice de vînătoare, peisaje în care apar arbori, păsări, flori și plante decorative, încadrate de motive geometrice, vegetale sau zoomorfe stilizate, constituie temele predilecte ale celor mai multe dintre frescele ce au rămas intacte pînă în zilele noastre — manifestări ale unei arte viguroase și optimiste.

O zi și o noapte de urgență

Stratele arheologice vădese că, spre sfîrșitul secolului al XV-lea î.e.n., cam în deceniile al șaptelea sau al optulea, orașele cretane sînt distruse aproape din temelii și aceeași soartă o au mai toate așezările care au putut fi identificate prin săpăturile din centrul și răsăritul insulei. Un cutremur catastrofal? Urmările unor războaie devastatoare? Întrebările s-au multiplicat, dar au rămas multă vreme fără răspuns. Secole

mai tîrziu, grecii acheeni devin stăpîni ai Cretei. Căpeteniile miceniene se instalează la Knossos, pe care-l reclădesc, extinzîndu-i limitele. Se pare că influența lor se întinde pînă în Thera, Rhodos și multe alte insule.

Înfățișînd sfîrșitul Atlantidei, Platon arată că ea s-a prăbușit în ape, pămînturile nepetruite scufundîndu-se pe neașteptate „într-o singură zi și o noapte de urgență”.

Oare istoria geologică confirmă un astfel de cataclism?

O distrugere de proporții atît de mari își poate găsi explicația — după cum arată Spyros Marinatos și alți oameni de știință — doar într-un cataclism pustiitor. Asemenea fenomene naturale, de o excepțională violență, au avut loc nu o dată în cuprinsul Mării Egee, zonă bîntuită, în decursul mileniiilor, de explozii vulcanice și cutremure cumplite. Mulți geologi susțin, pe temeiuri bine verificate, că în această arie a existat cîndva un vast uscat — numit de ei Egeida — care, în urma unor repetate și violente mișcări tectonice, s-a dislocat, fărîmiindu-se în blocuri numeroase, pămînturi insulare care s-au scufundat mai apoi sub ape. Au rămas la suprafață doar ici-colo arhipelaguri și insulițe muntoase, reprezentînd punctele înalte ale pămînturilor scufundate. Cele mai importante transformări ale spațiilor mediteraneene s-au produs înainte de apariția omului; fenomenele vulcanice au continuat însă multă vreme și vulcanii activi din Marea Egee au erupt cu extremă violență și în timpurile istorice. O astfel de explozie s-a produs — după cum relevă cercetările vulcanologice efectuate în această regiune — tocmai pe la mijlocul mileniului al doilea înaintea erei noastre, în cuprinsul Therei, insulă aflată la aproximativ 120 km de Creta.

Thera-Santorin are astăzi o arie mult mai restrînsă decît în urmă cu 3500 de ani, cînd s-a produs o violentă erupție vulcanică care a dislocat insula: craterul central s-a prăbușit — creîndu-se o enormă căldare —, iar apele au năvălit peste o bună parte din cuprinsul ei, acoperind ținuturi întinse. Astăzi Thera alcătuiește un mic arhipelag, format din cinci insule, dintre care cea principală are forma unei secere știrbe. Lava are aci, pe alocuri, o grosime de 30-40 m, iar două dintre insulele mai mici sînt alcătuite din lava provenită de la repetatele erupții ale vulcanului activ de pe Thera.

Locuitorii Therei, care cunoscuseră, desigur, manifestări vulcanice anterioare, au fost probabil avertizați de semne prevestitoare — cutremure, erupții de cenușă — în legătură cu cataclismul care avea să se producă. Ei și-au părăsit din vreme așezările, luîndu-și grijiile banii, armele și podoa-bele; unii îmbarcîndu-se pe corăbii s-au depărtat grabnic, îndreptîndu-se spre alte

insule; poate cei mai mulți s-au retras spre alte zone ale Therei pe care le socoteau mai ferite, cât mai departe de craterul vulcanului. Ce ne face să credem că așa s-au petrecut lucrurile? Mărturia unui oraș minoic îngropat sub cenușă și lavă.

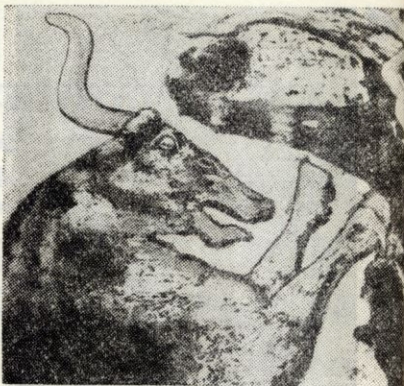
Poarta spre o lume de mult dispărută

James Mavor, un cunoscut oceanolog american, a întreprins în ultimii ani ample cercetări în regiunea Mării Egee, îndeosebi în împrejurimile insulei Thera, unde a făcut numeroase studii geologice și investigații submarine. În cadrul programului de cercetări — la care au colaborat arheologii Spyros Marinatos și Emily Vermeule —, expediția Mavor debarcă, în primăvara anului 1966, într-un mic port de pe țărmul apus-ean al insulei Thera.

Într-una din zile, un bătrîn de prin partea locului le povestește că, lângă un zid al casei sale, s-a produs o surpare de teren și în adîncul gropii s-au ivit ziduri de piatră cum nu mai văzuse niciodată. Era o poartă neașteptată, spre o lume de mult dispărută, o lume înecată în cenușa alburie a unei mari erupții vulcanice.

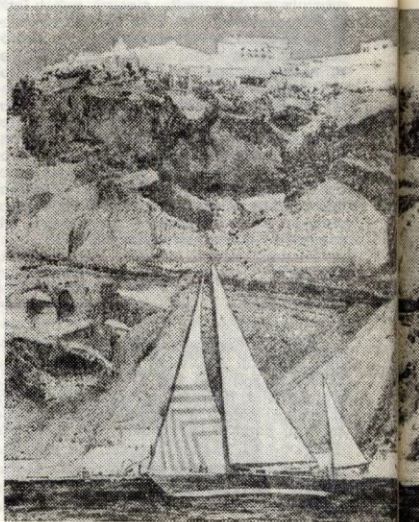
Încep săpăturile și ele aduc la lumină case somptuoase, unele cu două și chiar cu trei etajuri, decorate cu fresce în culori vii. Prospețimea lor le face să uiti că orașul de sub cenușă a încetat să trăiască în urmă cu 3500 de ani. Multe clădiri sînt aproape intacte: se găsesc întregi mari recipiente de lut ars, în care se păstrau grînele și untdelemnul, cupe și vase decorate cu un deosebit simț al frumosului, specifice ca factură civilizației minoice ajunsă pe culmile sale. Orașul acesta era locuit, după aprecierile specialiștilor, de circa 30 000 de oameni. Nu s-au găsit însă oseminte omenești și nici bijuterii sau alte obiecte prețioase, fapt ce pledează pentru teza potrivit căreia orașul a fost părăsit din vreme, înainte de a se fi produs explozia nimicitoare.

Depozitele submarine de cenușă albă în zonele limitrofe vulcanului, la o depărtare de 80 pînă la 100 km, au o grosime de aproape un metru, iar în unele locuri — ca de exemplu la sud de insula Samos — depășesc doi metri. Reprezentările cartografice ale zonei de răspîndire a cenușii vulcanice înscruie o arie considerabilă, de forma unei elipse mult alungite, însumînd circa 2800 km pătrați. Norii de cenușă au putut ajunge, antrenanți de curenții aerieni, pînă la o depărtare de 600—700 km. Creta aflîndu-se la o distanță de numai 120—130 km de Thera, este ușor de închipuit cît de rapidă și puternică a fost invazia norilor de cenușă asupra pămîntului „Regatului mării”. Vînturile dominante au abătut însă



Vestitul minotaur cretan

pulberile vulcanice îndeosebi asupra regiunilor centrale și răsăritene ale Cretei, distrugînd culturile de grîne și livezile; celelalte regiuni au fost mai puțin afectate (ceea ce poate explica masiva migrație spre apus a populației din zonele estice și meridionale).



Marea s-a ridicat pînă la cer...

Unii oameni de știință — printre care prof. Anghelos Galanopoulos și I. V. Luce — consideră că, o dată cu erupția explozivă a vulcanului aflat în centrul insulei Thera, s-au produs valuri gigantice, de 30—40 m înălțime, care, deplasându-se cu viteze de 150—170 km pe oră, au atins coastele meridionale ale Cretei, pustiindu-le. Mitologia popoarelor mediteraneene, mai cu seamă străvechi legende culese de etnografi în insula Samothraki, evocă o pustiitoare invazie a apelor. Marea ar fi ieșit din albie și, ridicându-se pînă la cer, s-ar fi prăvălit violent din înălțimi, potopind ținuturile ce o înconjurau. Atunci apele — spune legenda — au cuprins pămînturi îndepărtate și nu au scăpat de furia distrugătoare a valurilor decît acei oameni care au mai avut timpul să se urce pe crestele cele mai înalte ale munților.

Geofizicienii consideră că fenomenele seismice de mare amplitudine ce au întovărit erupția vulcanului Thera-Santorin au putut provoca dislocarea unor uriașe mase de apă capabile să măture tot ce întîlneau în calea lor. Acești „munți de apă” —

cunoscuți de specialiști sub numele de „tsunami” — la al căror efect s-a adăugat acela al cutremurelor submarine, au de cele mai multe ori urmărit catastrofele. Cunoscutul vulcanolog Haroun Tazieff, referindu-se la cutremurele devastatoare care se produc de milioane de ani, în aria Mediteranei orientale, arată că pare verosimil ca un cataclism de acest gen să fi provocat dispariția, pe care nimic altceva n-ar putea-o explica, a înfloritoareii civilizații minoice.

Au fost năruite atunci orașele de pe țărmurile meridionale ale Cretei. Totodată a fost zbrăbită și scufundată cea mai mare parte a flotei cretane, flotă de care amintesc, lăudându-i puterea neîntrecută, istoricii Herodot și Tucidide, „Regatul mării” a primit o lovitură zdrobitoare, de pe urma căreia nu s-a mai ridicat niciodată. Poate că foamelea și molimile ce s-au ivit în aceste împrejurări tragice au contribuit și mai mult la declinul civilizației minoice.

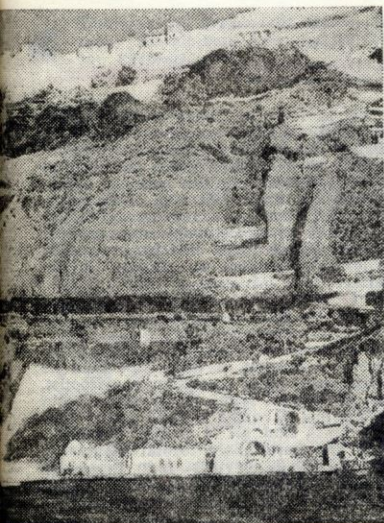
Ecourile acestei catastrofe fără seamăn în acea vreme au putut constitui simburile unei legende care, amplificată în cursul timpului, a ajuns să se cristalizeze în forma în care a relatat-o Platon.

În martie 1970, Spyros Marinatos descria astfel stadiul cercetărilor de pe insula Thera: „Săpăturile s-au adîncit și s-au extins. Ele continuă sub forma unor tuneluri care urmează, la adîncime, traseul străzilor orașului. Aspectul actual al excavațiilor este impresionant: un mare complex de clădiri, probabil un cartier întreg, a fost debarasat de piatra ponce. Clădirile au rămas aproape așa cum au fost — cu două și chiar trei etaje. Orașul păstrează monumente ale epocii de aur a civilizației minoice, din jurul anilor 1550—1500 î.e.n., și nu greșim dacă numim această descoperire un «Pompei preistoric» [...] Descoperirea noastră cea mai prețioasă constă în numeroasele fresce înfățișînd figuri de oameni, turme de mamute și de animale domestice, păsări, flori, palmieri.

Pînă în prezent nu cunoaștem un complex vital atît de întins și atît de brusc întrerupt în dezvoltarea sa. Un mare număr de probleme ale vieții cotidiene antice, publice și personale va ieși, fără îndoială, la lumină în urma cercetărilor care urmează abia de acum a fi făcute”.

Conjugarea cercetărilor arheologice cu cele oceanografice și vulcanologice deschide perspective interesante. Cine știe ce noi surprize mai rezervă orizonturile necercetate ale unor cetăți încă neștiute, ce dorm sub lava și cenușa Therei, în adîncul mării sau sub pulberea mileniilor așternută peste ținuturile Cretei și ale altor insule. Poate că ele vor contribui la elucidarea enigmei fabuloasei Atlantide și, în orice caz, vor asigura lărgirea și adîncirea cunoștințelor noastre despre grandioasa civilizație minoică.

Misterioasa insulă Thera văzută dinspre mare



CĂPITAN COSTACHE

spaima bucureștenilor de altădată



GEORGE POTRA

doctor docent în științe istorice

În timpul copilăriei mele, am auzit de multe ori pe unii bătrâni care spuneau: „Da ce, sintem pe vremea lui căpitan Costache?” Nu era o vorbă goală, spusă în vînt, era amintirea tristă, transmisă din generație în generație, de pe vremea cînd acest slujbaş al Agiei (Prefectura de poliție) își făcea de cap, asuprînd și schingiind nu numai pe cei vinovați, dar de multe ori și pe cei fără nici o vină.

Căpitan Costache n-a fost un vis, o iluzie, un personaj legendar, ci o realitate, o realitate dureroasă, care, în generațiile trecute, a lăsat urme vindecate cu multă greutate. Despre el s-a dus faima pînă departe.

Niciodată teroarea polițienească a claselor stăpînitoare, manifestată brutal și fără nici un discernămint, adesea împotriva tinerilor progresiști, n-a produs mai multă spaimă și groază ca în vremea de pomină a căpitanului Costache Chihaia, poreclit „Chiorul”, din serviciul Agiei bucureștene. Era de ajuns să i se rostească numele ca

lumea să intre în panică și să-și piardă cumpătul. Apariția lui pe vreo uliță de mahala, mai ales pe înnoptate, făcea ca negustorii să-și tragă în grabă obloanele și să-și zăvorască ușile, iar pașnicii gospodari să dea drumul la cîini și să urmărească pe după garduri trecerea lui. Răsuflarea de ușurare și de trecere a spaimii revenea numai atunci cînd tropotul cailor și larma suitei sale se stingeau în depărtare.

O carieră de 26 de ani

Activitatea sa în serviciul poliției bucureștene a început în 1824, după cum ne mărturiseste un revoluționar pașoptist, dar teribila sa faimă s-a accentuat prin 1836 și mai cu seamă în jurul anului 1840, pe vremea cînd șef al poliției din București era fostul mare logofăt Manolache (Emanoil) Florescu (1836—1842). În această vreme, Costache Chihaia era comandantul dorobanților agiești, adică al corpului de



Dorobanț din vremea lui căpitan Costache (Din albumul Arhivelor Bucureștilor, București 1936)

Agia. (Reconstituire de P. Skeletti)

slujbași de poliție — 50 la număr —, care asigura ordinea și paza în capitala țării. Poliția se numea Agie, fiindcă altădată șeful său era aga sau vel-aga, boier de categoria a doua. Și pentru că deținătorii funcțiilor în stat erau aleși dintre boieri și boiernași, însuși Costache Chihaia era serdar, rang cu care Alexandru Dim. Ghica boierise pe mulți dintre slujitorii statului. Dar serdăria lui căpitan Costache se pare să fi fost mai veche, întrucât el se trăgea dintr-un neam de boiernași bucureșteni prea puțin cunoscuți.

Manolache Florescu, șeful Agiei, avea o casă de copii — doi băieți și cinci fete — și trecuse de vîrsta cînd putea să facă față ostenelelor pe care le pretindea funcția de șef al poliției. Se mulțumea cu avaturile (veniturile) Agiei, legale și extralegale, și se sprijinea pe doi-trei subalterni cărora le dăduse mină liberă și care-l ascultau orbește. Între aceștia, căpitan Costache era cel dintîi, fiindcă el de-

ținea forța de execuție cu care ținea orașul în mîini.

În octombrie 1842, Alexandru Dim. Ghica a fost silit să părăsească domnia și în ianuarie a venit domn Gheorghe Bibescu. Prin ofisul din 29 iunie 1843, acesta alcătuia un nou guvern, în care bătrînul Manolache Florescu, socrul fratelui domnului, a fost numit șeful Departamentului Credinței, în locul lui fiind adus, ca șef al Agiei, vel-logofătul Iancu Manu, de asemenea rudă a lui Bibescu. Această schimbare a bucurat cel mai mult pe șeful dorobanților, care era un vechi devotat al noului numit.

Timp de douăzeci și șase de ani, protejatul celor doi boieri care au condus poliția Capitalei a fost biciul de foc și urgia unei populații înspăimîntate și terorizate pînă dincolo de marginile răbdării.

La sfîrșitul primului an de domnie (6 decembrie 1843), domnitorul Gheorghe Bibescu, în urma raportului primit de la Departamentul din Năuntru (Ministerul de

Interne) care recomanda răsplătirea unor slujbași din poliția Capitalei „pentru osirdia și activitatea cu care îndeplinesc ostenitoarele lor îndatoriri”, arată că primește „cu mulțumire” această recomandare. Drept urmare, da dispoziție Departamentului Vistieriei ca, din fondurile rezultate din export, să dea următoarele gratificații: clucerului G. Urdăreanu, ajutorul șefului de poliție, și serdarului Costache Chihăiescu, șeful doro-banților Agiei, lea pe nouă luni; serdarului Ghiță Titeanu, ajutorul celui dintîi, și pitarului Gheorghe Popescu, ajutorul celui de-al doilea, lea pe șase luni. Căpitan Costache primea 2700 de lei, ceea ce înseamnă că avea o lea de 300 de lei pe lună. Se recomanda să fie gratificați și cei 50 de doro-banți ai Agiei cu lea pe o lună, adică cu 84 de lei fiecare.

Obrazuri tăiate, spete invinețite...

Costache Chiorul, cum era mai bine cunoscut la vremea sa „șeful” doro-banților agiești, n-a fost decât un sinistru tip de poliști samavolnic și hrăpăreț, care reușise să dea numelui său echivalența unui strigăt de groază. Faima sa pătrunsesse deopotrivă între negustorii și mahalagii pașnici și cinstiți ai Bucureștilor, ca și între vagabonzii, borfașii și tilharii de toate categoriile, care jecmăneau sau jefuiau la drumul mare. Și pentru oamenii timorați, dar pașnici și corecți, ca și pentru răufăcătorii foarte numeroși ai epocii, căpitanul Costache era omul fără milă, care te lovea cu girbaciul și te jefuia de ultimul ban din pungă.

Deși s-au bucurat de o tristă faimă, care s-a prelungit multă vreme după ce ieșise din actualitate, „faptele” căpitanului Costache se cunosc însă mai puțin. Eroii săi fiind în cea mai mare măsură oameni simpli, buni și răi, fără situație socială, obișnuți să rabde și să tacă, au făcut ca faptele sale să fie înăbușite în beciurile Agiei, de unde strigătele de suferință rareori răzbăteau pînă în stradă. Din această pricină, isprăvile sale, nesfîrșit de multe și singeroase, au intrat toate în uitare. A rămas însă de pomină „sistemul” său, „metoda de a face cercetări”, gama variată a mijloacelor de a schingiui ca să obțină mărturisirea convenabilă.

Totuși, cîteva din faptele sale care ilustrează „sistemul” ne sînt cunoscute din cartea lui Alexandru Antemireanu, care oglindește sinistru personaj în preajma anului revoluționar 1848. Povestirea — bazată pe un bogat material documentar și bibliografic și pe spusele multor bătrîni care trăiau încă și apucaseră evenimentele de la 1848 și pe căpitan Costache — îl pune într-o lumină justă și completă pe zbirul, rămas de pomină, al poliției bucureștene din prima jumătate a secolului trecut.

Episodul „geamalei” este pitoresc și sugestiv.

„Ce este geamala? Un joc cu care bucreștenii noștri pînă la Regulamentul organic se desfășau, vîzîndu-l pe uliță sau prin curțile lor, de la Paște și pînă la Rusalii”. Era un joc românesc, cu caracter tradițional, în care erau simbolizate puterile naturii ce reînviază primăvara. El consta din următoarele: „o momie de femeie uriașe, înaltă de trei stînjani, avînd două fețe, înlocuite cu cite o oglindă mare peste care atîrnau panglici, cu trupul gros cit o butie, juca încet, după cîntecul lăutarilor, mișcată de un om care era în lăuntru ei”.

După cum ne spune Antemireanu, „jocul acesta fusese oprit odată cu punerea în aplicare a Regulamentului organic printr-un ofis special. Dar deși toți știau asprimea cu care se aplicau legile pe vremea de atunci, veselii privitori din Dealul Spirii, tirîți de bucuria ce le-o făcea acest joc, atît de plăcut odinioară, se îngheșuiau cu mic cu mare împrejurul geamalei, scoînd strigăte de bucurie și de aprobare [...]

Pe cînd jocul era în toi și veselia lui se împărțise întregii mulțimi care înconjura alaiul, din partea opusă cazarmei se produse o învălmășeală neprevăzută. Se auzeau țipete și răcnete, înjurături și blesteme — dintre care se deslănțu un strigăt înspăimîntător, care zăpăci toată mulțimea adunată pe maidan.

— Căpitan Costache! Vine căpitan Costache!

[...] Trăsnetul căzut în mijlocul unei serbări n-ar fi produs atîta spaimă [...], n-ar fi sugrumat de groază atîtea inimi ca numele acesta, aruncat în mijlocul acelei mulțimi.

Și în urma acestei turme îngrozite, cu girbaciul lui cu douăsprezece varvarichiuri, căpitan Costache Chiorul, în fruntea a șase doro-banți călări, venea în goana calului, izbind în dreapta și în stînga, glonț spre locul unde se vedea încă geamala [...]. În urma doro-banților rămîneau copii călcați, obrazuri tăiate de bice, urechi crăpate, spete invinețite, fără ca un singur glas să îndrăznească a striga acelei cruzimii [...]. Cînd căpitan Costache ajunse lîngă momia răsturnată, nevîzînd pe nimeni împrejurul ei, turbat de furie, se repezi spre mulțimea înfricoșată și îngheșuită și răcni:

— Să-mi scoateți pe smîntiții care au adus mascaraua asta pe stradă, ori văduc pe toți la Agie!”

„Spui, fără să mă bați”

Jefuitorii și tilharii aveau la Agie un tratament special: bătaia cu girbaciul. Bătaia era argumentul cel mai convingător, nu ca să scoată mărturisirea adevărată-



Păzea, că vine căpitan Costache!
(desen de V. Velisaratu)

lui, ci ca să indice locul unde a fost ascunsă prada. Ceea ce interesa pe omul lui Iancu Manu era să afle unde sînt ascunși banii și obiectele jefuite, dar nu pentru a fi înapoiate celui păgubit. Nu,

goana după această pradă era născută mai mult din nesecata poftă de înavuțire a acestui om al stăpînirii.

„— Eu, coane Costache, spui fără să mă bați... Spui tot ce vrei, dar numai mării tale!

Atunci șeful [...] porunci la toți oamenii săi să iasă puțin afară, iar el rămase singur cu tilharul. Cînd nu mai fu nimeni în

beci afară de ei doi, acesta se apropie de căpitan Costache și zise așa de încet că nici păreții nu-l puteau auzi :

— Coane Costache, Simion n-a spus tot... și nici n-are să spuie mai mult. Pe mine chiar dacă m-ai svînta în bătaie și m-ai trimite la ocnă, tot nu spui mai mult, cu sila, dar dacă vrei... știi, ca altă dată, să ne înțelegem...

— Ce dai și ce vrei ? — întreabă căpitanul de dorobanți.

— Eu nu cer mai nimic, coane Costache, numai să nu mă bați și dacă vrei... știi... ca atunci cînd cu jupin...

— Acuma-i greu ! — îl întrerupse căpitan Costache. Nu prea-mi stă în mină să te fac scăpat... E moarte de om la mijloc... Cam cîți bani sînt ?

— Ca la vreo două sute de galbeni, parale mărunte... Mai am și eu ceva...

— Cît ?

— Vreo cincizeci de galbeni, mai mult nici o pară...

— E prea puțin ! — zise căpitan Costache.

— Dar dacă mă îngădui vreo două săptămîni, urmă cu stăruință vinovatul, mă leg să-ți aduc încă vreo două sute și să fiu robul măriei tale, în toate...

Căpitanul Costache se mai răzgîndi nițel, apoi zise :

— Bine, o să încerc !... Acum să mergem la scule... Banii unde-i ai ?

Odată tocmeala făcută, ca între doi negustori „cinstiți”, Chihaia Chiorul lua „sculele”, adică obiectele de preț jefuite, banii ieșii din jaful recent și din cele vechi și-l făcea scăpat pe pungaș.

În sistemul polișt al lui căpitan Costache, perchezițiile domiciliare ocupau un loc important. Ele erau prilej de însușire a unor lucruri de folos pentru necesități proprii, mai ales cînd se căutau obiectele jefuite, care îl făceau să răscolească tot și să întoarcă pe dos casa bănuite.

O asemenea percheziție o povestește Cezar Bolliac :

„La 1839, fiind Mihalache Ghica vornic și Manolache Florescu agă, poliția, fără diplomație pe atunci, mi-a călcat casa francamente, într-o seară pe la două ore după miezul nopții ; a intrat în casă vătaful Agiei cu vestitul căpitan Costache, a intrat după dinșii Rafailă cocoșatul, cu o ladă în spinare, a pus cite doi dorobanți la fiecare ușă, mi-au spus că au pitac — pentru că atunci eram boier și nu putea, după regulament, să-mi calce casa

fără pitac —, au strins toate hîrtiile de orice natură, scrise și nescrise, le-au băgat în ladă și au plecat cu dinsele fără mai multe fasoane”.

Cezar Bolliac era un poet progresist, cu idei care nu conveneau guvernului și era considerat un tînr foarte primejdios. Mai tîrziu, în 1843, cînd Iancu Manu a devenit șeful poliției sub Gheorghe Bibescu, Cezar Bolliac era unul dintre cei care frecventau salonul literar al doamnei Anica Manu. Cu toate acestea, ochii poliției n-au încetat să-l urmărească niciodată, știindu-l înclinat spre răzvrătire. Amintește aceasta chiar Iancu Manu, cînd consulul Rückmann, informat de ceea ce se petrece în casa sa, i-a spus-o deschis :

„Am auzit, arhon agă, că casa d-tale a devenit de cîțva timp un loc de întîlnire al tuturor libertonilor, al tuturor filizoniilor descereleți, al tuturor carbonarilor și al tuturor zgîrie-hirtie din Țara Românească și că acolo, în casa d-tale, ei își debitează toate aberațiunile lor, fără de nici o sînchiseală și fără nici o împiedicare din partea d-tale. Adevărat să fie ?

— Prea adevărat ! — răspune Iancu Manu fără nici o șovăire.

— Dar bine, se potrivește oare această atitudine revoluționară, sau cel puțin incurajatoare pentru revoluționari, cu poziția d-tale de director al Departamentului din Năuntru, de cap al poliției Capitalei, a căruia cea mai principală grijă e aceea de a asigura guvernului bunul mers, iar societății liniștea trebuitoare ?

— Cred că da, excelență, și pentru ce nu oare ? Intrucît sînt primejduite bunul mers al guvernului și liniștea locuitorilor prin faptul că citeva persoane, să le numesc descereleate, dacă voiți, se adună într-o casă particulară, vorbesc ce poftesc, discută cît poftesc și după ce-și varsă focul se duc acasă să se odihnească și să reînceapă din nou cu altă ocazie. Acolo, în casa mea și sub ochii mei, pot să-și verse focul cît vor pofii, că nu e nici o primejdie... Acolo focul aprins se poate stinge cu înlesnire, mai înainte de-a se schimba în incendiu, căci ochiul meu ne-adormit îi supraveghează... Casa mea e supapa de siguranță, domnule consul general, și crez că menținerea adunării filizonilor în saloanele mele se impune pentru ca ei să nu devie primejdioși.

— Poate că ai dreptate ! — răspune Rückmann, stringînd cu afecțiune mîna lui Iancu Manu”.

1848

Ref. 1848

Prin aceeași poruncă, Ministerul de Interne dădea dispoziție tuturor „cîrmuirilor de județe și insuși subcîrmuirilor de plăși, aleșilor, pîrcălabilor și tuturor sate- nilor ca, oriunde s-ar arăta numitul ser- dar, cu cereri de ajutor pentru îndepli- nirea însărcinărilor sale, să se dea îndată de către fiecare toate mijloacele ce tre- buința va cere ca să pue mină pe toți aceștia și să-i aducă aici sub strașnică pază”.

Unul dintre documentele care poartă semnătura căpitanului Costache, aflat în fondurile Arhivelor statului din București

Fuga-i rușinoasă, dar...

La începutul verii anului 1848, cînd în București se arătau simptomele unei agitații surde în rîndurile tineretului și ale negustorilor, căpitan Costache nu mai putea să prîdească cu munca sa de polițist devotat regimului. Supraveghea toate ca- sele „suspecte” în care se adunau progre- sistii și mereu cerea autorizația de a în- cepe arestările. Gheorghe Bibescu opri- se însă categoric pe Iancu Manu să facă arestări și căpitan Costache spumega de ciudă. În cele din urmă, se aflase că cei mai mulți conspiratori au reușit să fugă din București, plecînd mai toți spre fron- tiera Transilvaniei.

Departamentul din Năuntru, pe de o parte, dădu ordin ca fără zăbavă să se exe- cute arestări, iar pe de alta, chemă pe se- darul Costache Chihăiescu și-i dădu în mină „porunca slobodă” din 10 iunie, în- sîrcinît fiind ca să cerceteze toată țara pentru a prînde pe frații Nicolae, Ștefan și Alecu Golescu, I. Heliade Rădulescu, Grigore Grădișteanu, Alecu Paleologu, Mitică Crețulescu și Grigore Peret, „care au fugit din Capitală, fără voia stăpînirii, cu preugetare de a trece granița în Tran- silvania”.

Prin aceeași poruncă, Ministerul de In- terne dădea dispoziție tuturor „cîrmuirilor de județe și insuși subcîrmuirilor de plăși, aleșilor, pîrcălabilor și tuturor sate- nilor ca, oriunde s-ar arăta numitul ser- dar, cu cereri de ajutor pentru îndepli- nirea însărcinărilor sale, să se dea îndată de către fiecare toate mijloacele ce tre- buința va cere ca să pue mină pe toți aceștia și să-i aducă aici sub strașnică pază”.

Vajnicul polițist n-a plecat însă din București.

Se pare că aflase că cei mai mulți dintre cei indicați spre a fi arestați se aflau la Islaz, în mijlocul mulțimii care pornise spre Capitală. A doua zi, la 11 iunie, cînd mulțimea din oraș se îndrepta valuri-valuri spre palatul domnesc pentru a supune lui Gheorghe Bibescu proiectul de constituție, căpitan Costache și dor- banții săi aveau poruncă să oprească mul- țimea și s-o împrăștie. El și-a desfășurat dorobanții la capul unei străzi, hotărît să înfrunte mulțimea ce venea cîntînd și strigînd lozinci revoluționare. Omul lui Iancu Manu, care nu șovăise niciodată în executarea ordinelor, văzu mulțimea aceea imensă înaintînd și simți că-i slă- besc puterile. Totuși, nu se clinti din loc, dar știa „că va fi biruit de acel popor, cu o inimă necunoscută pînă atunci”. Doi dorobanți căzură răniți de pe cai; o pia- tră zvîrlită cu putere izbi drept în cap calul pe care se ținea căpitan Costache. Animalul se poteni și călărețul, care toc- mai atunci voia să dea o lovitură de sa- bie, căzu. Dorobanții năvăliră în jurul lui,

fi ridicară de jos, puțin sîngerînd, și-l așezară din nou pe cal. Dar căzătura aceasta, ca prin farmec, risipise tot curajul de mai înainte, cit îi mai rămăsese.

„Căpitan Costache, cum se văzu din nou călare, întoarse calul și o luă la fugă, cu toți dorobanții lui, urmat de huidulele formidabile ale mulțimei, plină de un curaj necunoscut, care înaintă netulburată pînă la palat”.

Bici din piele de om

Ea scurtă vreme după instaurarea puterii revoluționare, la 20 iunie 1848, reacțiunea — prin intrigile, minciunile și zvonurile false care anunțau intrarea armatelor străine în țară — înfăptui un complot împotriva libertății poporului și sili Guvernul provizoriu să se retragă spre munte. Se alcătui imediat o căimăcămie din cele mai reacționare elemente ale boierimii; cei doi colonel, Odobescu și Solomon (conducători ai complotului din 19 iunie), fură puși în libertate și li se dădu din nou comanda armatei. Statuia și un panou mare, pictat, din curtea Vorniciei, reprezentînd România eliberată, fură distruse și o teroare groaznică se dezlănțu împotriva populației orașului.

Căpitan Costache alerga ca un nebun pe străzile Capitalei, dintr-o mahala în alta, și striga în gura mare ca să bage groaza în mulțime: „*Imi voi împlети biciful cu piele de român, imi voi zugrăvi seaua cu sînge de român, ca să poată ține mai bine mințe românul ce poate libertatea cînd se încearcă să fie pe aici*”.

Aflînd însă că reacționarii se slujiseră de știri mincinoase, poporul obligă pe mitropolit să rechemе guvernul și să jure din nou pe Constituție. Funcționarii reacționari reinstalați au fost gonîți, iar casele citorva ticăloși aproape dărîmate și mobilele din ele distruse. Printre acestea se număra și casa lui căpitan Costache, care „își luă plata pentru desele sale tiranii”, ca și pentru cea din urmă ticăloșenie, cînd și trecuse imediat „a corbăci (a aresta) la oameni”.

În legătură cu aceste evenimente, Nicolae Bălcescu, într-o scrisoare trimisă lui Ion Ghica la Constantinopol, relatează: „Vestitul căpitan Costache iese cu biciful pe ulițe, toate semnele și stindardele se dărîmară”. Dar „popolul nostru al Capitalei trebuie însă să știi fără filaterie (linguistic), că a întrecut pe toate popoarele Europei, chiar și pe pariseni. Îndată fu în picioare, răsturnară Căimăcămia, ce abia domni vreo cîteva ceasuri. Și popoul strigă și trimise deputații ca să ne cheme îndărăt [...] Întoarcerea noastră fu un triumf, în vreme ce retragerea noastră din Capitală fusese o derută”.

Mai tirziu, după înăbușirea revoluției și arestarea conducătorilor săi, în București,

trupele otomane trecură la jafuri și silurii, mai ales în mahalaua Izvor, iar „biciful dorobanților și gîrbaciul lui căpitan Costache începuseră a juca rola de mai înainte”. Pe fiecare zi se făceau sute de arestări, dar cei închiși, plini de curaj, strigau tare: „Trăiască Constituția. Trăiască libertatea”.

Și tot în legătură cu evenimentele de la 1848 și căpitan Costache, mai amintim următoarele însemnări contemporane:

C. A. Rosetti, într-o scrisoare trimisă din București (1848 iulie 30/12 august) lui Ion Ghica, la Constantinopol, spune: „Nu ți-am scris pînă acum, căci, crede, că nu am putut. Au trecut zile și nopți întregi fără să viu acasă, și pînă acum, chiar de la 8 iulie, de cînd căpitan Costache m-a mutat în cazarmă și pînă mai alaltăieri, socotind peste tot, n-am vorbit cu biata Maria mea (Maria Grant, soția lui C. A. Rosetti) 60 de minute”.

Într-o broșură, tipărită în acel an, se spunea că „în frumoasa țara noastră, un om nu este nimic, dacă nu are alt apărător decît pravila, dacă nu are vreun privilegiu”. Și privilegiul cel mai căutat, pe atunci, era să fii *sudit*, adică supus străin, sub protectoratul unui consulat din țara noastră. Numai atunci era sigur că puteai „scăpa de neomenia Agiei și de biciful lui căpitan Costache. Astfel numai își poate pune neguțătorul și meșterul cîntea în siguranță”.

În 1850, domnitorul Barbu Știrbei dăduse o proclamație calomnioasă la adresa revoluționarilor de la 1848. Revoltat, C. A. Rosetti i-a răspuns printr-o scrisoare deschisă, făcînd, în bătaie de joc, o comparație între Barbu Știrbei, care nu lasă pe pașoptiști să vorbească, și căpitan Costache, care chiar atunci „cînd bate oamenii, cu biciful său cel de nevre, lasă cel puțin suspinele jertfelor sale să se înalțe pînă la ceruri”.

Un alt revoluționar spunea că tinerii de la 1848 n-ar trebui desconsiderați și hulîți, ci, din contra, prețuiți ca adevărați patrioți, fiindcă au înălțat un domn — care spunea că domnește „din mila lui Dumnezeu” — și au condus țara trei luni de zile în cea mai deplină liniște, „fără oștiri, fără cenzură, fără Vilara și Ion Manu și chiar fără căpitan Costache, fără răpiri și jefuirii, fără silurii și temnițe”.

Rău ca un demon

Cel care — după părerea boierului Iancu Manu — era „un copoi polițienesc de elită, un slujbaş de-o energie rară și de un devotament nemărginit”, avea să fie păstrat în amintirea generațiilor ca un om fără inimă și fără judecată, a cărui faimă i-a trecut numele peste timp.

Alexandru Antemireanu ne mai spune că, pe vremea lui, erau unii oameni care



Piața Sf. Anton din București în anul 1868 (după Preziosi)

„Își aduceau aminte de casele necinstite, de femeile și fetele batjocorite, de copiii rămași orfani pe drumuri, pe cînd părinții lor își dădeau duhul în chinurile cele mai grozave, cu trupul vinăt de loviturile nemiloase ale dorobanților”.

Oamenii căpitanului Costache răpeau din mahalale fetele sau femeile care-i plăceau. Acestea erau duse în anumite case tănuite unde monstrul își bătea joc de ele și apoi cu amenințări groaznice, să nu spună la nimeni nimic, le dădea drumul acasă. Pentru acest motiv, mulți părinți, frați, rude sau logodnici îi jurau răzbu-nare, dar n-au izbutit s-o pună în practică.

Era un om „urît și rău ca un demon” — „intruchiparea răului” — și cu toate că, în ultima vreme, era chior de un ochi, avea „un ochiu de uliu”. Pe făcătorii de rele care-i cădeau în mină, după ce-i snopea în bătaie, ca să mărturisească și cele făcute și cele nefăcute, îi băga în închisoarea de la Sf. Anton (Piața de Flori) sau îi trimitea la ani grei de temniță.

După cite am aflat și noi de la unii bătrîni, care și ei auziseră de la părinții lor, chiar oamenii cei mai răi nu doreau nici dușmanilor lor să intre în miinile lui căpitan Costache, pentru vreo bănuială sau faptă oarecare, iar cine avea această nefericită ocazie, apoi nu mai era om toată viața. Mamele, ca să-și adune copiii de pe străzi sau în alte ocazii de neascultare, îi speriau cu vorbele: „Fugi că vine căpitan Costache!” și atît îi trebuia micuțului neînțelegător, că imediat se și făcea nevă-

zut; părăsea ulița sau maidanul și se ascundea cit mai repede în fundul curții sau în pivnița casei.

Cu toate că avea salariu bun, gratificații serioase, jafuri și nenumărate „picușuri”, căpitan Costache se imprumuta cu bani. De la unii lua sume relativ mici, pentru care nu dădea nici o chitanță, dar nici nu-i înapoia vreodată, de la alții însă primea sume destul de mari, pentru care dădea chiar zăpis la mină, punînd amanet pe casă, că dacă nu va plăti la timp să i se vîndă la mezat (licitație).

Documentar, cunoaștem nenumărate cazuri de împrumut, amintim numai cîteva: în 1827 a împrumutat 1100 de lei de la neguțătorul Ivancea Hagi Stoiu, în 1828 a luat pe datorie „marfă de blănărie” în valoare de 200 lei de la Petre Cojocarul, iar în 1834, 81 de galbeni împrăstești de la Athanasie Petropolu „supus prusienesc”. Termenele de plată care și le punea, de maximum șase luni, ajungeau la ani și ani de întîrziere și numai în urma nenumăratelor reclamații și procese (care și acestea erau amînate pe termene lungi, datorită intervenției lui sau persoanelor care-l protejau) puteau bieții oameni să obțină sentințe de executare sau de scoatere a casei în vînzare. Dar nici sentințele nu se executau repede, ci cu foarte multă greutate, fiindcă trebuiau să se facă prin instituția unde slujea; iar casa, cu toate că a fost anunțată de atîtea ori să fie scoasă la mezat, prin publicații în București și în toate județele țării, efectiv, n-a fost vîndută niciodată la licitație.

De multe ori reținea cu lunile chiar salariile dorobanților pe care-i comanda și pentru care încasa el banii; reclamațiile pentru această faptă veneau de multe ori

din afară, în desfășurarea proceselor, fiindcă subalternii lui nu îndrăzneau s-o facă. Chiar pe fosta soție, Uța — care, de fapt, nu-i era lui datoare, ci altei persoane, cu care avea înțelegere scrisă să-i plătească atunci când va putea și chiar în rate cât mai mici — a vrut s-o înșele, pretinzându-i, prin intermediul Agiei, o sumă de 110 galbeni împărătești.

Serdarul Costache Chihăiescu, așa cum a fost cunoscut în ultima parte a vieții sale, a locuit până la 1838 în casa fostei sale soții Uța (Maria, Măriuța) din mahalaua bisericii Alba-Postăvari, iar mai apoi și-a construit casă proprie, departe de centrul orașului, pe actuala Cale a Plevnei, care se numea pe atunci ulița Podul de Pământ. O putem situa astăzi peste drum de fosta cazarmă a Regimentului de escortă și în apropiere de Malmaison, unde se aflau și brutăriile garnizoanei București. Presa timpului (1847) ne amintește că în apropierea lui căpitan Costache locuia arhimandritul Visarion, directorul „așezămintului coral” de la biserica Curtea Veche.

După spusele unor nepoți, casa lui căpitan Costache era mare și spațioasă, frumos și bogat mobilată, cu o grădină întinsă și plină de pometuri. În curte avea o fântină, cu apă foarte sălcie, în care se aruncau căpățîni de zahăr s-o îndulcească, pentru a fi bună de băut.

Căpitan Costache a fost căsătorit de cîteva ori, dar numai cu cea din urmă, cu Șița, a avut copii: trei băieți și două fete.

Căpitan Costache a murit bătrîn și a fost înmormîntat în curtea bisericii Sf. Constantin din Calea Plevnei.

BIBLIOGRAFIE

Arhivele statului București, fondul Poliția București, dosarele: 3625/1832; 2322/1834; 7990/1834; 4648/1839; 2324/1840.

Almanahul statului, București, 1840, 1842; Buletin gazeta oficială, 1843; Învățătorul satului, IV (1847); Pruncul român, 1848; Gazeta de Transilvania nr. 55, din 5.VII. 1848; L. Voinescu, O călătorie pe Dunăre în gîmbe, în ziarul „Românul”, 1861, nr. 330—334; Calendarul „Nichipercea”, 1862; C. A. Rosetti, Scrieri din junețe și exiliu, București, 1885, tom. 2, ed. II; C. Colescu, Vartec, 1848, zile revoluționare, București, 1898; Anul 1848 în Principatele Române, I-IV, București, 1902—1910; Const. C. Mano, Documente privitoare la familia Mano, București, 1907; Cezar Bolliac, Meditații și poezii, ed. Petre Haneș, București, 1915; A. Antemireanu, Din vremea lui căpitan Costache, București, 1937; Ion Ghica, Amintiri din pribegie, vol. I-III, ed. O. Boitoș, București, [1940]; N. Bălcescu, Opere, IV, Corespondența, ediția G. Zane, București, 1964.

„ȘADEREA SĂ LE FIE FĂRĂ DE CIOBUCE”

ACUM 180 DE ANI, O PORUNCĂ DOMNEASCĂ ÎMPOTRIVA FUMATULUI

Nevoia de a combate fumatul în instituțiile publice s-a făcut simțită și în urmă cu 180 de ani. Cel puțin așa rezultă dintr-un document al vremii. Se fuma exagerat, mai ales în sălile tribunalelor, unde se țineau, după cît se pare, ceea ce astăzi am numi șuete. Bineînțeles, asemenea comportare nu era de natură să determine părțile în litigiu să aibă cuvenitul respect față de aparatul justiției.

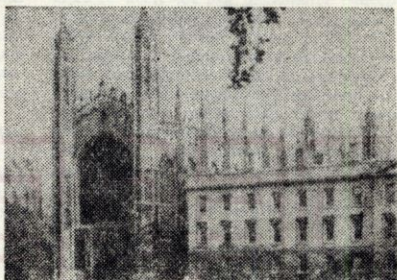
Asemenea fapte au determinat pe domnul Țării Românești, Nicolae Mavrogheni, să emită, la 23 iunie 1787, un „Pitac către boierii departamentelor a nu bea tutun și să nu facă risuri și glume cînd stau în judecată”. „Poruncim domnia mea — se spunea, printre altele, în porunca dată — ca toți boierii judecători după la departamenturi, cînd stau la judecări, să să părăsească de toate alte vorbe și risuri; șăderea să le fie [...] fără de ciobuce, fiindu-le gîndul numai la treaba judecării [...] iar să nu facă atunci [...] glume, risuri sau alte vorbe, nici să cuture a bea tutun”. Altfel, se menționa mai departe, refractarii vor avea parte de „scirba și urciunea” ocîrmuirii supreme.

Marele logofăt urma să aducă la cunoștință ordinul „ca să-l audă judecătorii spre a păzi atît dumnealor această voință a domniei mele, cît și zapcii Logofetei, iar mai virtos pîrșii și cu pîrșii ce să judecă să urmeze asta înaintea judecătorilor lor cu sfilă, cu rușine, socotind fleștecarele ca (și) cum ar vedea pre înșine domnia mea stînd în mijlocul judecătorilor”.

S. IANCOVICI

Oxford—Cambridge 1710

Un tânăr transilvănean studiază opera lui Newton



Vedere din Cambridge, vechi centru
universitar din Anglia

În toamna anului 1710 călătorea spre Londra un tânăr călăuzit de dorința de a cunoaște în situ opera celebrului savant englez Isaac Newton.

În Anglia, el frecventează ca „audiator” cursurile universităților din Oxford și Cambridge: la cea din urmă, Newton a predat, până în anul 1701, vestitele sale cursuri de algebră, aritmetică, optică și astronomie. Din cursurile acestuia, păstrate la universitate, studentul a reținut și notat numeroase capitole de fizică și matematică, precum și unele părți ce-l interesau din lucrările de specialitate ale celor mai apropiați colaboratori ai săi.

Insemnările tânărului student sînt cuprinse într-un prețios manuscris de fizică experimentală, păstrat la Arhivele statului din Sibiu (cota II 384) și semnalat sub aspect istoric de Paul Cernovodeanu.

Conspectele de fizică ale studentului, cuprinse pînă la fila 176, alcătuiesc (împreună cu unele note de medicină), un manuscris de valoare în care sînt trecute pe unele file extrase din operele profesorilor John Keill, William Whiston și Humphrey Ditton, de la catedrele de astronomie și fizică ale celor două universități, care expuneau genialele teorii ale lui Newton în domeniul fizicii și matematicii. Pe prima pagină a manuscrisului este consemnată, alături de titlul „Prelegeri de fizică experimentală”, data cînd tânărul student a fost la Londra — 1710-1711 —, după care urmează o introducere despre fizică în limba engleză. În diferitele capitole ale manuscrisului sînt cuprinse probleme de polinoame, derivate, teoria curbilor etc.,

tratate în lumina operei lui Newton. O deosebită atenție este acordată cărții fundamentale a savantului englez: „Principiile matematice ale filozofiei naturale”.

În anul 1711, după ce părăsește Anglia, studentul începe să frecventeze la universitățile din Leyda și Amsterdam cursurile de medicină ale vestitului profesor Herman Boerhaave, considerat drept unul dintre cei mai însemnați medici ai epocii moderne. Studentul transilvănean notează în caietul său observații despre noi medicamente și valoarea lor terapeutică. În cele din urmă își ia, în Olanda, diploma de doctor în medicină.

Cine este autorul acestui prețios manuscris, care nu și-a semnat conspectele de fizică și medicină și deci nu a fost identificat cu certitudine pînă în prezent? Se presupune că este vorba de Páriz Pápai Francisc, fiul cunoscutului filolog și om de știință Páriz Pápai, care s-a făcut remarcant în Transilvania prin multe lucrări de interes științific. După o altă ipoteză, el s-ar putea numi G. Vette, un alt student transilvănean. Cîrt este că e vorba de un transilvănean, așa cum o dovedește, printre altele, hirtia cu filigran de factură transilvăneană, pe care o folosea studentul în conspectele sale, ca și prezența textului în fondul vechi al arhivelor sibiene.

Manuscrisul sibian atestă documentar interesul stîrnit pe meleagurile noastre de marile descoperiri ale vremii, aducînd în patrimoniul istoriei științei din țara noastră prima mărturie contemporană a cunoașterii operei ilustrului savant Isaac Newton.

MIRCEA STOIA

DECENEU

sfetnicul apropiat al lui Burebista

Prof. univ. RADU VULPE

Prin strălucitele succese obținute în fruntea neamului geto-dac unit sub conducerea sa, personalitatea regelui Burebista ocupă un loc de seamă în atenția posterității. Rămâne astfel în umbră figura lui Deceneu, marele preot și sfetnicul său apropiat, a cărui puternică influență a avut totuși un rol însemnat în pregătirea succeselor lui Burebista.

Despre personalitatea lui Deceneu ne-au păstrat informații numai doi autori antici. Unul e Strabon, vestitul geograf grec din Amasia Pontului, care, născut pe vremea lui Burebista, are printre altele excelenta calitate de a fi contemporan datelor pe care ni le oferă. Celălalt este Iordanes, episcopul got din secolul al VI-lea e.n., care, în eroarea de a atribui neamului său, pe baza unei vagi și întâmplătoare asemănări dintre numele „got” și „get”, tot ce citise în izvoare mai vechi despre geto-

daci, ne-a transmis pe latinește, prețioase știri despre aceștia din urmă, scoase din lucrări azi pierdute cum este în primul rând aceea a retorului roman de origine greacă Dion Chrysostomos (30—115 e.n.) care, ca oaspete la un moment dat la curtea lui Decebal (unde ajunsese în timpul exilului său din Roma sub domnia lui Domițian), cunoscuse direct viața, moravurile și tradițiile geto-dace, cam la un secol și jumătate după Deceneu și Burebista. Atât Strabon cât și Dion Chrysos-

tomos (prin Iordanes) ne procură, prin urmare, despre Deceneu știri competente și cu atât mai vrednice de crezare, în punctele esențiale, cu cât concordă între ele. deși cei doi autori din epoci diferite au scris independent unul de celălalt. Bineînțeles, amândoi înregistrează și amănunte secundare, lipsite de temei, ușor de înlăturat la o examinare critică. Dar să le dăm cuvîntul fiecăruia.

În *Geographia* sa, în cartea a VII-a, 3, 5, Strabon scrie:

„Se spune că un oarecare get cu numele de Zamolxis ar fi fost sclavul lui Pitagora și că ar fi căpătat unele cunoștințe astronomice de la acela, iar altele de la egipteni, ajungînd în pribegirile sale și pe acolo. Întorcîndu-se acasă la el, s-ar fi bucurat de multă cinste din partea conducătorilor și din partea poporului, deoarece prorocea tălmăcind semnele cerești. În cele din urmă, l-a convins pe rege să-l ia părăs la domnie, ca fiind destoinic în a prevesti voința zeilor. La început, s-ar fi făcut preot al zeului pe care ei îl cinstesc cel mai mult, iar după aceea ar fi fost adorat el însuși ca zeu și, ocupînd o peșteră într-un loc inaccesibil celorlalți, și-a dus viața acolo, rar întîlnindu-se cu cei din afară, exceptînd pe rege și pe slujitorii acestuia. Regele colabora cu el, deoarece observase că prin el oamenii îi dădeau mult mai multă ascultare decît înainte, crezînd că poruncile lui sînt date după sfatul zeilor. Acest obicei a dăinuit pînă în vremurile noastre, totdeauna găsindu-se cineva înzestrat cu darul de a-i da sfaturi regelui, drept care geții îl cheamau zeu. Iar muntele cu peștera era socotit sfînt și așa a rămas venerat. Numele său era Cogaionon și același nume îl avea și riul care curgea pe lingă el. Pe cînd domnea asupra geților Burebista (impozitivă căruia se pregătise divul Caesar să facă o expediție, acea cinste o avea Deceneu (*Decaineos*, *Decaeneus*). Și le-a rămas geților datina, pe care le-a transmis-o Zamolxis de la Pitagora, de a se feri de carnea animalelor“.

Desigur, ceea ce Strabon ne spune despre originea umană a lui Zamolxis și despre legătura lui cu filozoful Pitagora și cu Egiptul n-are nici o bază reală, ci e vorba doar de o interpretare evhemeristă din partea grecilor în general care,

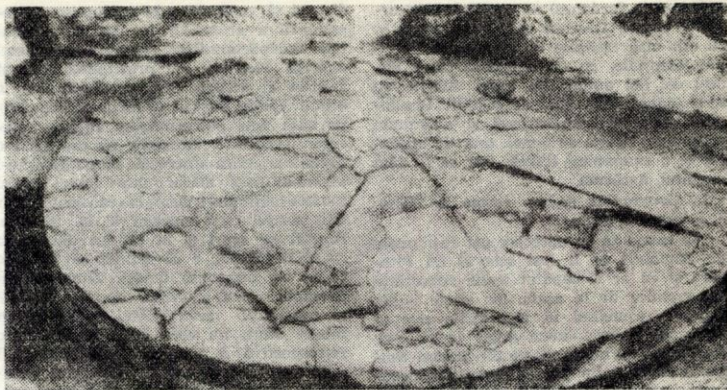
* De la Evhemer (*Euhemer*), erudit grec din secolul al IV-lea î.e.n., care susținea că zeii și alte personaje mitologice au fost la origine oameni.

dispuși să vadă chiar în explicarea antropomorfă a propriilor lor zei divinizarea unor îndepărtate ființe omenști, nu puteau înțelege decît tot așa principalul concept religios al geților. De fapt, după cum a arătat Vasile Pârvan (*Getica*, p. 151—152), pe baza unei pătrunzătoare analize a tuturor izvoarelor, Zamolxis nu era decît o divinitate getică abstractă, căreia geții nu-i atribuiau nici măcar chip uman, însuși numele nefiindu-i decît un calificativ. Dar din pasajul citat anterior al lui Strabon, repetat pe scurt și în alt loc din opera lui (XVI, 2, 39), e de reținut că tot ceea ce el ne transmite despre Zamolxis, ca presupus preot și cititor în stele, sfetnic al regalității gete, trăind izolat pe un munte sfînt, nu este decît o proiectare retrospectivă a unei supreme demnități religioase pe care efectiv geograful o cunoștea numai în legătură cu contemporanul său Deceneu.

O mare operă reformatoare

În alt pasaj (VI, 3,11), Strabon mai narează următoarele, cu specială privire la raportul dintre Deceneu și Burebista:

„Burebista (*Boirebistas*), bărbat get (*anēr Gētes*), ajungînd în fruntea neamului său, a început să-i instruiască pe oamenii săi, ticăloșiți de necontenite războaie (între ei), și atât de mult i-a ridicat prin exerciții, prin cumpătare și prin ascultarea de porunci, încît în cîțiva ani a creat o mare domnie și a supus geților pe cei mai mulți dintre vecinii lor; și chiar de romani era temut, căci trecea Istrul (Dunărea) fără frică, prădînd Tracia pînă în Macedonia și Iliria. Pe celții amestecați cu tracii și cu ilirii (e vorba de scordisci) i-a pustii, iar pe bolii de sub conducerea lui Critasiros (probabil în Pannonia) și pe turaisci (prin Alpii austrieci) i-a nimicit cu desăvîrșire. Pentru a-și convinge poporul, și-a luat ca ajutor pe Deceneu, «un bărbat vrăjitor», care umblase prin Egipt și învățase oarecare semne de prorocire, lăsînd a se crede că îi sînt cunoscute tainele divine. După cîțva timp era socotit chiar zeu, după cum am mai spus cînd a fost vorba de Zamolxis. Ca dovadă de cît îl ascultau geții, e că aceștia s-au lăsat convinși să-și stîrpească vîile și să-și ducă viața fără vin“.



Discul „solar” de andezit, descoperit în incinta sacră de la Sarmizegetusa Regia

Desprindem din acest pasaj marea autoritate morală a lui Deceneu și decisivul sprijin pe care el i l-a acordat lui Burebista în opera sa reformatoare. Consecvent cu ce transmisese mai înainte despre Zamolxis imaginat ca personaj istoric, Strabon repetă afirmația privind călătoria în Egipt, raportînd-o și la Deceneu, ca și cînd ar fi fost obligatoriu ca orice reprezentant suprem al religiei getice să se fi inspirat în prealabil din credințele îndepărtatei țări a Nilului, cu care de fapt geții nu avuseseră nicodată vreo legătură. Cît despre epitetul „vrăjitor” (*goēs*), nu e decît tot efectul unei interpretări grecești — de data aceasta nu numai sceptică, dar și disprețuitoare —, a unei demnități religioase care la geți avea o semnificație mult mai înaltă.

Trecînd la Iordanes, aflăm mai întîi din cartea a V-a (39—41) a lucrării sale *De rebus Geticis* (Despre treburile getice), cam aceleași idei generale despre Zamolxis și Deceneu, ca și la Strabon, fiind considerați deopotrivă ca ființe concret omenești. După care, istoricul got precizează :

„Așadar, n-au lipsit cei care să-i învețe pe geți înțelepciunea. De aceea geții au rămas totdeauna superiori în filozofie tuturor barbarilor și aproape asemănători grecilor (*Graecis pene consimiles*), după cum relatează Dion (Chrysostomos), care a compus istoria și analele lor în formă greacă (*Graeco stilo*). Acesta spune că cei ce erau mai de neam între ei s-au chemat la început *tarabostes*, apoi *pileati*,

din numărul cărora erau rinduiți regii și preoții”.

Acest pasaj ne oferă prețioasa mărturisire a lui Iordanes că deține informațiile sale despre superioritatea culturală a geților din scrierile lui Dion Chrysostomos despre acest popor, pe care retorul îl cunoscuse de aproape. De fapt, uneori Iordanes traduce literal frazele acestui scriitor grec din vremea lui Domițian și a lui Decebal, așa cum vom avea numaidecît prilejul să constatăm în următorul pasaj mai lung (din cartea a XI-a, 67—72) :

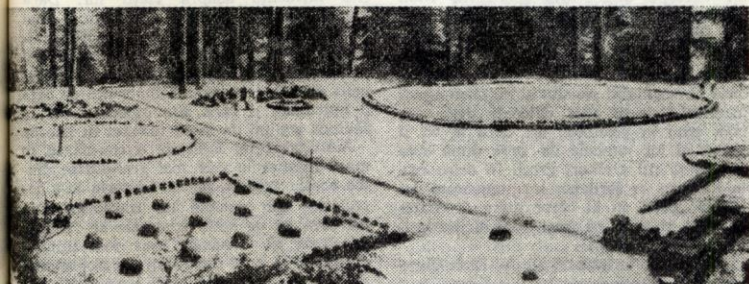
„Pe cînd domnea la geți *Burvista* (Burebista), a venit în Getia *Dicineus* (Deceneu), în timpul cînd la Roma luase locul de frunte Sylla (Sulla). Pe acest Dicineus primindu-l *Burvista*, i-a dat o putere aproape regală (*pene regia potestas*); după sfatul lui, geții au devastat țările germanilor, pe care acum le dețin francii”.

Întrerupem citatul, pentru a explica această ultimă aserțiune, care a fost introdusă de Iordanes, referindu-se la secolul al VI-lea e.n., cînd seria el și cînd stăpînirea francilor ajunsese pînă pe cursul superior al Dunării, prin Bavaria și Austria, țări care se ating cu domeniul de altădată al celților taurisci, învinși de

Burebista după cum am văzut la Strabon. Numele „geți” și „Geția” sînt exprimate de Iordanes prin formele *Gothi* și *Gothia*, potrivit confuziei sale caracteristice. Cît despre Sylla, dictatura lui a avut loc între anii 82 și 79 î.e.n., dată la care Burebista încă nu era rege, dar e foarte posibil ca Deceneu să fi luat primul contact cu curtea getică sub un predecesor imediat al acestuia.

Mai departe, după ce laudă forța geților și rezistența lor în fața expansiunii romane, Iordanes trece la descrierea însușirilor lor spirituale, reproducînd însuși

foc al soarelui întrece în măsură rotunzimea pămîntului sau le-a expus sub ce nume și sub ce semne cele 346 de stele trec repede de la răsărit la apus, apropiindu-se ori depărtîndu-se de polul cerului. Ce fel de bucurie le va fi fost, mă întreb, unor bărbați atît de viteji — cînd abia mai aveau puțin răgaz între războaie — să se mai adăpe și cu doctrine filozofice? Puteai să-l vezi pe unul cercetînd înfățișarea cerului, pe altul însușirile ierburilor și fructelor, pe acesta studiînd creșterile și descreșterile lunii, pe celălalt lucrările soarelui și modul în care, prin ro-



textul lui Dion Chrysostomos, ușor de recunoscut după stilul său locvace și avîntat, cu totul străin istoricului got :

„Ceea ce le era geților prielnic, ce le era lesnicios, ce le era de dorit era să aducă la îndeplinire ceea ce sfătuitoarea lor Dicineus îi învățase să urmărească în toate chipurile, judecînd că le este spre folos. Iar el, observînd că în sufletele lor sînt gata să-l asculte în toate și că au o inteligență naturală, i-a inițiat aproape în toată filozofia : căci era în această privință un maestru priceput. Învățîndu-i etica, i-a înfrînat de la moravurile lor barbare ; transmițîndu-le fizica, i-a făcut să trăiască potrivit cu legile înseși ale naturii (pe care, scriindu-le, goții le păstrează pînă acum sub numele de «belagini»); instruindu-i în logica minții, i-a făcut mai iscușiți decît alte neamuri ; arătîndu-le practica, i-a îndemnat să-și ducă traiul în fapte bune ; demonstrîndu-le teoria, i-a învățat să contemple cele douăsprezece semne zodiacale și prin ele cursul planetelor și toată astronomia, i-a lămurit și în ce mod discul lunar crește sau descrește, le-a arătat și cît de mult globul de

Vedere de ansamblu a incintei sacre de la Sarmizegetusa Regia

tația cerului, grăbindu-se să atingă regiunea orientală, este readus spre partea occidentală. Și puteai să mai vezi cum, după ce își dădeau seama de aceste fenomene, ei se linișteau. Acestea și multe altele predîndu-le Dicineus geților din știința sa, le-a apărut ca o ființă extraordinară, încît nu numai pe oamenii mai de mijloc îi conducea, dar pînă și pe regi. Căci a ales atunci dintre ei pe bărbații cei mai nobili și mai înțelepți, pe care, învățîndu-i teologia, i-a îndemnat să venereze anumite divinități și sanctuare și i-a făcut preoți, dîndu-le numele de *pileati*, după cît socot fiindcă săvîrșeau jertfele sacre avînd capetele acoperite cu niște tiare, pe care cu alt nume le chemau *pîlei*. Cît despre restul poporului, a poruncit să li se spună *capillati* (nume pe care goții, ținîndu-l în mare cinste, îl amintesc pînă azi în cîntecul lor)“.

Parantezele referitoare la adevărații goți din vremea sa au fost intercalate de Iordanes. De asemenea, penultima frază despre pileați și capillați, cu interpretarea improprie a tichiei aristocratice a geto-dacilor drept o țiară de cult, nu este decît o conjetură personală a lui. În ce privește pomenirea cu „mare cîste“ în cîntecele gotice a numelui latin *capillati*, care în realitate se referea la o clasă socială geto-dacă de rang inferior, trebuie să fie vorba de o confuzie cu vreun vechi termen germanic pe care nu-l cunoaștem. În rest, pasajul pe care l-am citat, constituind un excerpt direct din opera lui Dion Chrysostomos, e deosebit de valoros pentru impresia de aleasă spiritualitate pe care i-au produs-o acestui retor locuitorii Daciei în timpul trăit de el acolo. Nu știm dacă în originalul pierdut al lui Dion acești locuitori vor fi fost chemați *daci*, așa cum erau în realitate, ori dacă le va fi extins și lor numele de *geți*, după cum făceau și alți scriitori greci. În orice caz, în lucrarea sa Iordanes nu pomeneste decît de „goți“, în al căror nume îi contopeste și pe daci, ca frați buni ai pretinșilor omonimi „geți“.

Aprecierile entuziaste ale lui Dion Chrysostomos asupra preocupărilor filozofice și științifice ale geților lui Deceneu, despre care scrie la o distanță de un secol și jumătate, n-ar putea fi luate *ad litteram*. Oricît am admite că vechea penetrație elenică în stînga Dunării a dus la răspîndirea unor cunoștințe superioare în societatea geto-dacă, tot n-am putea vorbi, în stadiul dezvoltării de atunci a acelei societăți, despre un nivel atît de ridicat al progreselor ei spirituale și despre o filozofie sistematic clasificată ca la Aristotel. Exagerările verbale provin atît din deformarea profesională a retorului deprins să scoată efecte din hiperbole și contraste, cît și din surpriza sa de a fi întîlnit, într-o lume rustică și războinică, rafinamente de spirit demne de filozofia greacă. Geto-dacii însă le dețineau în primul rînd din propriile lor tradiții de înțelepciune populară și dintr-o bogată experiență în folosirea buruienilor de leac și în consultarea cerului. În adevăr, se știe că ei erau renumiți în antichitate pentru calitatea medicinei lor empirice. Cit despre cunoștințele lor astronomice, izvorite din necesități cotidiene ele au servit preoților care vor fi practicat astrologia, cu pioasă convingere și în scopuri divinatorii.

Am greși dacă am interpreta mărturiile lui Dion Chrysostomos în sensul că te-

zaurul de gînduri și de cunoștințe al lui Deceneu ar fi fost pus la îndemîna tuturor geto-dacilor. De fapt era transmis numai acelei categorii teologice special recrutată, precum spune citatul, „dintre bărbații cei mai nobili și mai înțelepți“, adică dintre pileați. Era o corporație sacră, prezentînd analogii cu tagma druzilor celți, a magilor iranieni, a brahmanilor indieni, a flaminilor, augurilor, arvalilor și a altor străvechi colegii romane, reprezentînd o caracteristică instituție religioasă indo-europeană, care menținea coeziunea morală a diferitelor neamuri și își exercita influența asupra vieții lor. Dacă preoții geto-dacilor au ajuns la o mai mare faimă și stimă decît sacerdoții similari ai altor popoare este, desigur, pentru că au știut să-și mențină un prestigiu mai înalt și mai ferm asupra poporului pe care îl îndrumau și care, sub îndemnul lor, a săvîrșit acțiuni de mare răsunet în istorie.

Activitatea lui Deceneu a contribuit în mare măsură la cele mai grandioase dintre aceste acțiuni, pe care istoria le-a înregistrat sub numele lui Burebista. Din tot ceea ce ne spun izvoarele se impune concluzia că Deceneu n-a fost simplul deținător al unei demnități religioase care de la sine conferea o mare autoritate, ci a fost el însuși o personalitate excepțională. Nu e vorba numai de abundența erudiției sale, nici de talentul său de a convinge poporul și pe rege de puterea divină a sfaturilor sale, ci mai ales de rara sa capacitate de a citi, mai mult chiar decît în stele, în suflurile oamenilor și în sensul evenimentelor. A fost prin excelență un vizionar politic, care, pentru a-și realiza mărețele gînduri, a avut norocul să găsească un rege ca Burebista, energic și luminat conducător de oaste, care i-a urmat îndemnul cu deplină înțelegere, cu vrednicie și cu eficacitate. Bineînțeles, nu s-ar putea atribui inițiativei lui Deceneu toate acțiunile regelui get, dar, fără îndoială, toate au avut la temelie colaborarea lui. O realizare atît de dificilă ca unirea politică a triburilor geto-dace sub comanda lui Burebista, săvîrșită atît de iute și aproape spontan, în ciuda înrădăcinatelor tradiții de autonomie care le separau, nu s-ar putea explica fără Deceneu, care, exercitîndu-și autoritatea asupra întregului neam geto-dac, a izbutit să-i convingă pe șefii de triburi de necesitatea imperioasă a acestei solidarități etnice.

Burebista era la origine numai șeful uniunii de triburi a geților din Cîmpia Dunării. În schimb Deceneu nu aparținuse

de la început acestei formații politice regionale. Am văzut că și Strabon și Dion Chrysostomos îl prezintă ca venit din altă parte la curtea regelui get. Desigur, nu din imposibila călătorie egipteană, pe care grecul Strabon i-o atribuie fantezist, ci din munții mai apropiați, de la sanctuarul lui Zamolxis de pe Cogaionon. Acolo sihăstrise, neluind contact decît cu șefii diferitelor triburi care îi cereau sfaturile și care la rîndul lor îl informau de cele ce se petrec în țară. Cînd și-a dat seama de însușirile eminente ale lui Burebista, a coborît la el, fie din proprie inițiativă, fie chemat, pentru a-l călăuzi și a-l susține în marile lui realizări. S-ar putea ca începutul colaborării celor două personalități să fi însemnat prima etapă a acestor realizări: unirea dacilor din Carpați cu geții de la Dunărea de Jos.

O reședință centrală și inexpugnabilă

Nu știm unde se afla muntele Cogaionon, pe care nu-l putem considera decît în legătură cu Deceneu, dar e firesc să ne gîndim a-l identifica, ipotetic, cu formidabila poziție a ultimei Sarmizegetusa de la Grădiștea Muncelului. Sanctuarele de piatră de acolo nu sînt anterioare epocii lui Deceneu, dar acest loc a avut, desigur, și anterior un caracter sacru.

Nici un izvor nu dă nici cea mai vagă indicație despre mutarea reședinței lui Burebista din patria sa getică de la șes în munții Sarmizegetusei, însă coincidența începuturilor cetății de acolo cu apogeul domniei lui ne îndeamnă să presupunem o asemenea schimbare. După ce a realizat unirea tuturor triburilor geto-dace și și-a întins stăpînirea și asupra unor mari întinderi vecine, a trebuit să simtă nevoia unei reședințe într-o poziție centrală, inexpugnabilă și totodată de mare prestigiu, ca aceea a muntelui sacru de unde venise Deceneu. La sfatul acestuia, Burebista a plecat din Argedava sa de pe Argeș și a construit o cetate nouă, Sarmizegetusa Regia, alături de locul cel mai adorat de geto-daci, căruia i-a concretizat semnificația sacră prin construirea sanctuarelor de andezit.

După căderea lui Burebista, urmată de dezmembrarea considerabilei uniuni de triburi pe care o condusesse, Deceneu a



Floare de tîntă de fier împodobită cu palmete bătute, una dintre cele mai frumoase piese descoperite în sanctuarul vechi de la Sarmizegetusa Regia

rămas singura autoritate la Sarmizegetusa; la acea dată (cca. 44-42 î.e.n.), nu a mai putut împiedica fărîmarea unității politice la crearea căreia contribuise atît de hotărîtor, dar care, în condițiile stadiului tribal de atunci al societății geto-dace și al inerentelor contradicții dintre triburi, nu putea să dureze. În schimb, Deceneu a asigurat continuitatea progreselor neamului său, încredînd unii triburilor dace din Transilvania reședința politică întemciată de getul Burebista și totodată țelurile acestuia, care erau în primul rînd ale lui însuși, de a consolida un stat central. Urmașul lui Deceneu, Comosicus, cumînd demnitatea de mare preot cu aceea de rege, a fost primul conducător al acestui stat în forma sa dacă, pe care peste mai bine de un veac Decebal îl va apăra aci, la Sarmizegetusa, cu eroism, pînă la sublima sa jertfă, pe linia eticii propovăduite odinioară de Deceneu.

Din considerațiile pe care ni le-a prilejuit analiza știrilor antice despre Deceneu se desprinde încheierea că această personalitate a fost una dintre cele mai dinamice și mai creatoare din istoria neamului geto-dac, ridicîndu-se mult deasupra rolului de simplu sfetnic al unui rege și chiar deasupra propriei sale autorități sacerdotale, pe care n-a menținut-o în inerta unei indeletniciri tradiționale, ci a folosit-o intens pentru înălțarea neamului său.

A.D. Xenopol: Un popor nou

Dacă vreedată a avut amintirea o puternică înfrînere asupra vieții unui popor, apoi desigur că aceasta s-a înfrînplat la noi [...] Și toate momentele păreau că se unesc pentru a mări puterea acestei amintiri: chipul măreț al lui Traian, care păru că readuce pentru un moment în Romanii decăzuți al timpului său sufletul epocii de libertate, energia poporului învins, luptele crâncene cu multele episoade, izvoare de veșnică poezie, în genere întreg acel farmec al puterii și virtuții pe care popoarele iubesc a-l avea la începuturile vieții lor, pentru a suga apoi din amintirea lui țării necesară pentru îndeplinirea scopurilor mai înalte — toate acestea zic se grămădeau în suflet pe lângă ideea originii noastre, o încunjura cu un farmec nespus [...] Astfel datorim renașterea noastră ideii că suntem de viață romană [...]

Acum stau lucrurile cu totul altminte. Nu mai avem de adus la lumină adevărul că suntem de viață latină, ci de a-l basa mai adnc [...] Ideea de care ne ocupăm, redusă la adevărata ei măsură, este: că noi românii suntem un popor de viață latină, adică: elementul care a jucat rolul principal în formarea naționalității noastre a fost cel latin, dar că suntem departe de a fi Romani curăți, ci că multe elemente, a căror natură și grad de influență scilicet ar trebui să caute a le stabili, au conlucrat la formarea spiritului poporului nostru — spirit nou, deosebit de acel al Romanilor, și deci în drept de a spera în viitor [...]

Deci orice popor care poate să aibă încredere în viitorul său trebuie să fie un popor nou, cu putere productivă în sine, un popor care simte în el o comoră ce are de datorie a o lăsa geniului omenesc. Din: A. D. Xenopol. Raportul nostru cu Romanii

CONVORBIRI LITERARE nr. 6, din 15 iunie 1870

Tot comedie este?

Numele lui Cuza Vodă ese acum din urna colegiului al doilea, din urna colegiului proprietarilor mici mehedinteni. Când proprietarii-plu-

1 Alexandru Ioan Cuza era la acea dată în exil, iar alegerea sa în Parlament avea un caracter demonstrativ, constituind o manifestare de simpatie (n.r.).

gari din Mehedinți uniră voturile lor, spre a-și exprima iubirea și recunoștința lor eternă către acela care le-a dat pământ și i-a emancipat de sub servagiu, guvernul [...], printr-un comunicat în Monitor, a calificat alegerea lui Vodă-Cuza „o comedie” și bietul țărăn, căruia nici recunoștință pentru binefăcătorul său nu-i permis să albă, a plătit apoi cu spinarea cutezanșii sa.

Acum, fapta țărănilor din Mehedinți, pre care o mai cercară ei și d-astă-dată, precum o vom descrie pre larg, o imită [...]

Tot comedie este și aceasta, piznașilor pre libertate și pre naționalitate?

TROMPETTA CARPAȚILOR nr. 828, din 7 iunie 1870

Națiunea și nu dynastial!

Cu ocașunea lui 10 Mai, Domnitorul a adresat un manifest națiunei. Modul cum acest act debută, lăssa a se crede că tronul este gata a face o mărturisire francă și leală a răstăcirilor sale de pină acum; dar decepțiunile de care se plinge ne smulge curind de la această ilușione și în loc de o expresiune de căință, avem a înregistra citeva incriminații nedrepte, mai mult la adresa țării; căel a se plinge de decepțiuni personale este a atribui vina n tronului ci națiunei, care în realitate n-a fost și nu este tocmai ea decit victima [...]

Important ar fi de a se ști unde stăm cu încrederea națiunei în tron? Căci este națiunea, iar nu dynastia care este axul în jurul căruia totul trebuie să graviteze. Convicțiunea oppusă datează de la

o epocă care nu mai e a noastră.

Intr-o țară unde tronul era de timpi imemoriali electif [...] fondatorul unei dynastii și niște consilieri inteligenți ar fi trebuit [...] să evite cu grija de a face a se simți asperitățile formei monarhice, spre a obicnui încetul cu încetul națiunea cu dinsa. În loc de aceasta, ce vedem? Cele mai mari siliții de a ne înfășa forma monarhică cu pretențiunile ei feudale și superbe, sub aspectul ei cel mai impopular, cel mai humilitor pentru demnitatea omenescă. Și înainte ca să ne fi fost dat a cunoaște sau a gusta unul măcar din bunurile, din avantagetele monarhiei, am sleit toate neajunsurile, toate retele ei. Etiquete peste etiquette, turme de curtsani și de laquel, galoane și decorațiuni, pretențiuni la divinisare și o origină supra-umană [...]; considerațiuni personale, interese de familie, primind interesele sacre ale țării și o națiune întreagă condamnată a nu mai trăi decit de viața unui om.

TEARRA nr. 42, din 12 mai 1870

Hasdeu despre rezultatul alegerilor

Rezultatul cel definitiv al alegerilor pentru Adunarea Deputaților este foarte instructif din mai multe puncte de vedere. Esistența bandelor de ciomăgăși a fost de astă dată mai pipăită decit sub ori-care altul dintre ministeriele precedinți [...]. În București și la Pitesti, lucrurile au mers pină la vărsare de sine [...]

Cu toate astea, o națiune este ca și ferul [...] Învățăta



„Obiceiuri” electorale („Daracul” din 7 iunie 1870)

DIN PRESA DE ACUM 100 DE ANI

treptat, prin izbiri succesive, la o rezistență din ce în ce mai activă, țara a grămădit în parlament o formidabilă opozițiune, în fața căreia ar trebui să tremure nu numai d. Iepureanu².

COLUMNA LUI TRAIAN nr. 24, din 4 iunie 1870.

Portret satiric al parlamentarismului de altă dată

Programma

Deschiderii Adunării Legislative, în ziua de 13 curent (Edițiune Oficioasă)

I

La 11 ore de dimineată, d-nii senatori și deputați se vor aduna în biserica sântei Mitropolii spre a asista la Te-deum, care se va oficia de reverendul Popa-Tache, în costum de gală, cu bita și cu badernița.

II

La 12 ore, d-nii senatori și deputați, în haiducii și brinci, vor intra în sala ședințelor Adunării.

III

D. Președinte al consiliului de miniștri va da citire mesagiului de deschidere, în numele Marelui Sale, care se află vizitnd, cu d. ministru de lucrări publice, șosele vecinale.

IV

După citirea mesagiului de deschidere, Corpurile legiuitoare trec la bufet, unde se pun a dejna în socoteala celor doi galbeni ce le plătește țara.

V

Biletele de intrare în sala corpurilor legiuitoare se vor da de președinția consiliului de miniștri, în ordinea următoare:

Cele de tribuna publică se vor da numai membrilor activi din bande [...]

Cele pentru tribuna oficială se vor distribui la căpitani bandelor [...]

Iar în tribuna diplomatică nu vor putea intra decît feciorii de boieri [...]

VI

În tribuna damelor, ca și în diligență, locurile din față se

vor rezerva cocoanelor celor mari, iar cele mici și burghesele vor sta la spate. Jupinele nu se admit în niciun chip.

DARACUL nr. 23, din 14 iunie 1870

Trebuie o dată să înțelegem!

Avem două Facultăți de științe și o Facultate de medicină unde se predă cursul de fiziologie, și cu toate acestea nu avem un laborator de fiziologie [...]. Elevii învăța cum pot, după noțele profesorului și după cărți. Ei bine, trebuie o dată să înțelegem că științele experimentale nu se pot învăța cu modul acesta [...]

Îndură-se acel căroră le stă în mină, ca să înzestreze facultățile noastre cu laboratoare, nu numai de fiziologie, ci și de chimie; cu colecțiuni de mineralogie și geologie; în fine cu toate obiectele fără care învățămîntul științific nu poate fi adevărat folositor. Scim că avem cîte ceva; însă acest ceva este nimic în comparațiune cu trebuințele noastre. Liceurile noastre trebuie să aibă fiecare laboratorul și colecțiunile de care are trebuință; facultățile, pe lângă laboratoriul și colecțiunile, trebuie să aibă fiecare o grădină botanică.

Din „Cronica” semnată de P. S. Aurelian

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ nr. 8, din 1 iunie 1870.

Emanciparea femeilor indiene

Emanciparea femeilor a devenit și în India una dintre cele mai ardente cestiuni. Frumosele din Calcutta au dus pînă acolo, încît au și un jurnal femeesc, intitulat „Bungo mohila” sau „Femeia bengală”. Redactorul jurnalului este o femeie din Calcutta.

TROMPETTA CARPATILOR nr. 831, din 18 iunie 1870

Greve și sclavaj

O grevă de mai multe mii de uvruri s-a produs la Geneva.

PRESSA din 13 iunie 1870

Greva uvrurilor din Geneva continuă și patronii au refuzat a tracta cu comitetul dirigent al grevei. Se vorbește de in-

tinderea grevei și la alte fabrici.

PRESSA din 13 iunie 1870

După o depeșă din Madrid, Cortesurile au respins, cu 78 voturi contra 48, amendamentul d-lui Castelar, pentru abolirea imediată a servagiului din colonii.

PRESSA din 11 iunie 1870

Statistica sinucigașilor în Franța

În Franța, după cele mai noi calcule date în presintă următoarele date: În decursul anului trecut, 4008 bărbați și 1003 femei se sinucise. Dintre aceștia, 960 bărbați și 407 femei sîrîră în apă; 1972 bărbați și 335 femei se spînzurară; 237 bărbați și 3 femei se împușcară cu pistolul; 251 bărbați și 2 femei se sinucise cu pușca; 74 bărbați și 44 femei băură venin; 99 bărbați și 55 femei sîrîră din înălțime. 30 și-aflară moartea pre șinele callei ferate.

TROMPETTA CARPATILOR nr. 829, din 11 iunie 1870

Ideea fixă a înamoratului

Un curios omor s-a întîmplat zilele acestea în Edimburg. Anume, un tânăr artist s-a înamorat de fata directorului, însă ea a refuzat amorul junelui. Înamoratul, avînd acea idee fixă, că fără de dînsa nu ar putea trăi, sau dacă ar și trăi, în toată viața lui ar fi tot nefericit, s-a decis a se sinucide. Într-o seară, se duse la locuința adoratei sale, îmbrăcat într-un costum ca cele de fer timpului lui Carol I și se spînzură pre o fereastră de către stradă. Sinucigătorul a fost unicul fiu, unica speranță, a mamei sale.

TROMPETTA CARPATILOR nr. 830, din 14 iunie 1870

Un vultur longeviv

În Ungaria s-a puscat o a-cușă de 200 ani. Această pasere e din specia celor mai mari. În grumazi, avea un inel de fer, în care erau sculptate anul 1646 și armele unei familii, cari erau sterse. **INFORMAȚIUNILE BUCURESCENE** nr. 122, din 7 iunie 1870

NOTA: Începînd cu acest număr, includem în rubrică și extrase de presă din alte luni decît cea înscrisă pe coperta revistei noastre (dar din anul respectiv); pentru a da o imagine mai variată și mai completă a frămîntărilor și preocupărilor vremii.

Războiul anglo-bur și opinia publică din România

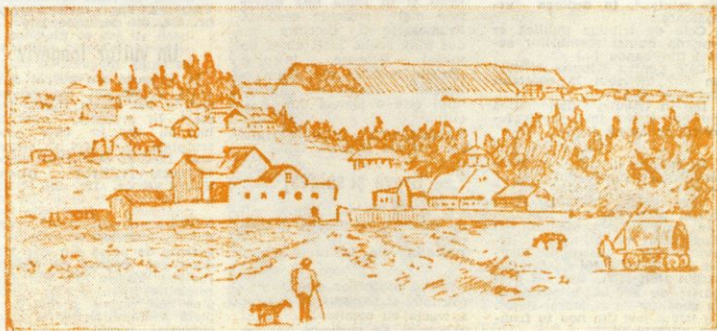
„Războiul anglo-bur a făcut ca secolul al XX-lea, în loc să se nască în plin soare... să aibă un debut de sînge și noroi”.

Aceste cuvinte aparțin cunoscutului militant socialist român M. Gh. Bujor și exprimă atitudinea muncitorimii române de condamnare a războiului dezlănțuit de imperialiști împotriva bravului popor bur. Într-adevăr, abia se stinsese ecoul salvelor de tun ale primului război italo-abisinian (1895—1896) cînd, în toamna anului 1899, Africa a fost zguduită de o nouă încăleștare — războiul anglo-bur.

Războaiele coloniale nu-i erau proprii numai imperialismului englez, ci tuturor marilor puteri ale timpului. În articolul *Chestia Transvaalului*, publicat în februarie 1899 în gazeta muncitorească săptămînală „Lumea nouă”, după ce sînt demascate fărâdelegile săvîrșite de imperialiști

GHEORGHE UNC
doctor în istorie

Mica republică, pierdută în pustiurile Africii de sud, a stîrnit dorința de îmbogățire a Leului Britanic. (Minele aurifere din jurul orașului Johannesburg — ilustrație apărută în ziarul „Universul”).



englezi împotriva populației bure, se subliniază că „în toată politica colonială a marilor state din apus vom întâlni fapte asemenea”. Desigur, articolul se referă la ocuparea Marocului de către Franța, la pătrunderea imperialismului german în Africa, la expansiunea Statelor Unite ale Americii în Filipine și Cuba etc. „De unde — scria „Adevărul” în 21 mai 1900 — spiritele generoase întrevedeau, mai acum câțiva ani, strălucirea unei aurore de pace și de fericire la începutul secolului al XX-lea, ne-am ales că sfârșitul secolului al XIX-lea a fost pătat pretutindeni cu sînge omenesc, iar începutul celui viitor se anunță din cale afară de amenințător”.

Revenind la războiul anglo-bur (vezi „Magazin istoric” nr. 7-8/1968), trebuie

formată în majoritate din fermieri și folosind fără cruțare munca a sute de mii de sclavi africani, a depus un efort susținut pentru defrișarea terenurilor aride, smulgînd pămîntului cele necesare traiului.

Un bulgăre de aur

Dar, într-o bună zi, căruța unui țaran s-a ciocnit de un bulgăre de aur. Mirajul auru-lui a scos din anonimat tinăra republică. Iată ce scria gazeta „Universul” din 6 octombrie 1899: „Pentru ce această mică Republică, pierdută în adîncul pustiurilor Africii de sud, a atras deodată atențiunea

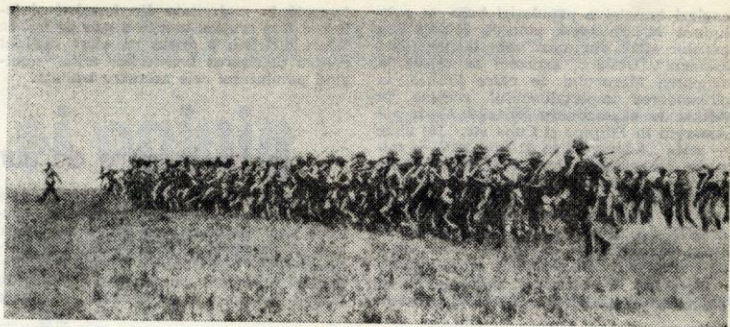


menționat că, cu acest prilej, imperialismul englez și-a manifestat cupiditatea nu numai față de populația autohtonă din Africa, ci și față de niște coloni albi — care îl precedaseră. Burii (în olandeză *boers* înseamnă țărani) se trag din coloniștii olandezi care s-au așezat în Africa de sud încă din secolul al XVII-lea, fondind aici Colonia Capului. După ocuparea acesteia de către trupele engleze, burii s-au retras spre interiorul Africii. „Stînd însă — după cum spunea N. Iorga — în drumul Angliei, și, oameni pașnici fiind, ei se dădură în lături, tot mai adînc cu plugul, în zarea sălbăciei”, întemeind o nouă colonie, Natal. În 1841, cînd Anglia a anexat și Nataful, ei s-au deplasat spre nord, fondind așa-numitul stat liber Orange și Republica Transvaal. Aici, populația bură,

Burii au ținut trei ani piept...

întregii lumi? Pentru că această țară, ieri încă necunoscută, nu este decît un imens bulgăre de mineral aurifer; pentru că pasiunile pe care le excită acest cuvînt vrăjit s-au îndreptat spre Transvaal, pentru că frigurile unui cîștig mare, necrezut, neașteptat, a dezlănțuit mișcarea speculațiilor celor mai violente, mobilizarea capitalurilor celor mai colosale, care s-au putut vedea în secolul nostru”.

La sfîrșitul anului 1895, dr. Leander Star Jameson, cu complicitatea lui Cecil Rhodes, primul ministru al Coloniei Capului, au invadat, în fruntea unor trupe engleze, Transvaalul. Atacul s-a soldat cu un eșec



...armatelor bine instruite ale Marii Britanii

**Aveau o pușcă
și știau
de ce trag
cu dinsa**

total, dr. Jameson, comandantul trupelor engleze, abia găsiindu-și scăparea, iar Rhodes fiind silit să părăsească Colonia Capului, după ce, în prealabil, își dăduse demisia din funcția de prim-ministru.

Au urmat apoi patru ani de presiuni și șantaj asupra burilor, pentru a-i determina să recunoască protectoratul englez. În sfârșit, la 12 octombrie 1899, imperia-liștii englezi au declanșat războiul, care a durat aproape trei ani (pînă la 23 martie 1902, cînd burii au cerut pace). Acest conflict de interese între două grupuri de colonialiști a căpătat însă semnificație de simbol al rezistenței unui popor mic în fața unei mari puteri imperialiste. Burii, care au ținut trei ani piept Marii Britanii, au stîrnit entuziasmul și admirația întregii lumi.

Românii, care în urmă cu două decenii își cîștigaseră prin lupte grele independența de stat și erau potriviți oricărei nedreptăți și asuprii naționale, au participat activ la vasta campanie de protest și condamnare a agresiunii colonialiștilor englezi. Grăitoare în acest sens sînt rela-tările publicistului B. Brănișteanu, care, înfățișînd într-un articol („Adevărul” din 16 noiembrie 1899) acțiunile de solidaritate cu populația bură, desfășurate pe plan mondial, își manifestă rezerva față de anumiți demnitari politici din țările occidentale. După el, aceștia „se bucurau de înfrîngerea englezilor”, dar bucuria lor era determinată „nu de simpatia pentru buri, ci din invidie pentru englezi”. Autorul observă că poporul român era însu-flețit de alte sentimente: „Căci noi ne-avînd interese coloniale, nici nefiînd de aceeași rasă cu burii, dacă simpatizăm cu dinșii o facem fiindcă sîntem mai în stare ca oricine să-i pricepem”.

Aceste cîteva cuvinte exprimă lapidar caracterul just, de apărare, al războiului purtat de buri împotriva colonialismului englez. Ele aparțin istoricului N. Iorga, care, alături de marii umaniști ai vremii, Lev Tolstoi, Mark Twain, Romain Rolland, Anatole France ș.a., a îmbrățișat cu căldură cauza populației bure.

Din prima zi a războiului anglo-bur, presa muncitorească și democratică din țara noastră, reflectînd starea de spirit a poporului român, a fost favorabilă burilor și a informat pe larg cititorii asupra istoriei constituirii celor două republici bure și formei lor de guvernămînt, asupra virtuților poporului și conducătorilor lui, asupra voinței dirze de libertate a acestei populații de țărani și eroismului ei în în-cleștarea cu dușmanul. Atare articole au apărut în gazetele muncitorești „Lumea nouă” și „România muncitoare”, în ziare de orientare burghezo-democratică, ca „Adevărul” (al cărui director era Constan-tin Mille), „Tribuna” (organul Partidului național al românilor din Austro-Ungaria), în cele de orientare independentă etc. Pu-blicistica vremii a prezentat cele două republici bure ca pe „cele mai interesante din cîte au existat vreodată în istorie”, iar pe buri ca pe un popor deosebit de simpatîc: „Burii sînt viguroși, de statură înaltă, fiind minunați fermieri și vînători. Obişnuîți să trăiască liberi, ei țin mai mult ca la orice la independența și neatinarea patriei lor”.

Sub titlul *Anglia și Transvaalul*, gazeta „Universul” a publicat un articol chiar în momentul „cînd războiul între marea Anglie și micul Transvaal a început”, caracterizînd în felul următor populația bură: „Popor mic, harnic, econom, foarte gelos de libertatea lui, cum ar putea să nu fie simpatice, mai ales cînd nu se sfiește să fie piept unui colos ca Anglia?” Același ziar, reliefind modestia și popularitatea căpeteniilor bure, se referă la la președintele Transvaalului: „Kruger șede în Pretoria, într-o casă simplă, în care el duce viața cea mai liniștită în mijlocul familiei sale. Nimic n-ar deosebi locuința sa, dacă n-ar fi la poartă soldatul înarmat care stă de gardă”. Într-un articol publicat în „Lumea nouă”, M. Gh. Bujor apreciază războiul împotriva burilor drept „o ofensă adusă tuturor popoarelor”. Publicistica muncitorească și democratică a vremii, acordînd un mare spațiu cauzelor războiului anglo-bur, a stigmatizat versiunea britanică, care susținea că trupele engleze au intervenit în Transvaal „în numele civilizației, umanității și dreptății”. „Sub aceste fraze pompoase — se spune în gazeta „Lumea nouă”, într-un articol intitulat *Chestia Transvaalului* — se ascund cele mai josnice interese. Adevăratele mobiluri ale războiului se datoresc faptului că Transvaalul constituie o piedică în calea expansiunii coloniale engleze, că bogatele zăcămintele aurifere au trezit apetitul burgheziei din metropolă”. „Cauza războiului african — scrie „Adevărul” — care a pătat așa de urît cîntecul britanică [...] și a făcut din buri cele mai eroice și sublime figuri ale istoriei e aceasta: Anglia dorea să-și facă cu orice preț un nou imperiu în Africa și această dorință a fost excitată la culme de bogăția minieră a Transvaalului”.

Asupra uriașelor zăcămintele aurifere din Transvaal s-au năpustit, în primul rînd, capitalurile engleze, acumulînd beneficii fabuloase. Căutînd un pretext pentru invadarea Transvaalului, guvernul englez a cerut concesiile care afectau în mod flagrant suveranitatea poporului bur. „Somația guvernului englez — arată N. Iorga — nu fu primită, fiindcă nu putea fi primită și atunci începu războiul. Astfel «Anglia lui Chamberlain» a invadat «în numele civilizației, umanității, dreptății» Transvaalul, făcînd să triumfe această dumnezească Treime pe cîmpurile arse cu foc și scăldate cu sînge ale Africii de sud”.

„Adevărul”, sub titlul *Tragedia din Africa de sud*, scrie: „Evenimentele din Africa de sud... se vor prenumăra printre cele mai capitale și tragice din cîte a avut și va mai avea de înregistrat istoria. Va

veni un timp cînd poeții vor găsi un subiect ineputabil în acest război, în care forța zdrobitoare a unui stat cu peste 300 milioane de supuși (sînt incluse și coloniile Angliei — n.r.) a putut fi precumpănită timp de un an și cit pe aci să fie pusă în eșec de patriotismul sublim al unui popor de 200 mii de oameni. Din toate tragediile istoriei, aceasta va rămîne cea mai mare și sesizantă, căci niciodată dreptatea și virtutea n-au avut să lupte mai aprig și mai îndelung, cu forțe materiale minime, în contra egoismului și a nedreptății slujite de cea mai uriașă forță brută ce s-a acumulat pe fața globului”.

Entuziasmat de primele victorii ale burilor, demnitarul politic I. Gh. Duca își manifesta încrederea în victoria finală a acestui „popor tînăr, ce are toată puterea fizică și sufletească a unei gînte noi. Anglia — arată Duca — simte că puterea ei colonială este pentru prima dată serios zdruncinată și de aceea a trimis în Africa cea mai mare armată ce a concentrat vreodată. Nimeni însă nu va putea opri, în evoluția lor, legile naturii”. Solidarizîndu-se cu cauza dreaptă a poporului bur, în care vedea și sursa izbînzilor acestuia împotriva dușmanului, socialistul I. Armașu, într-un articol publicat în „Lumea nouă”, pronostica victoria justiției împotriva forței. La fel și N. Iorga: „Simbriașii englezi tocmiți fură bătuți de țărănimea burilor care aveau o pușcă și știau de ce trag cu dînsa”.

Tot mai mulți soldați englezi

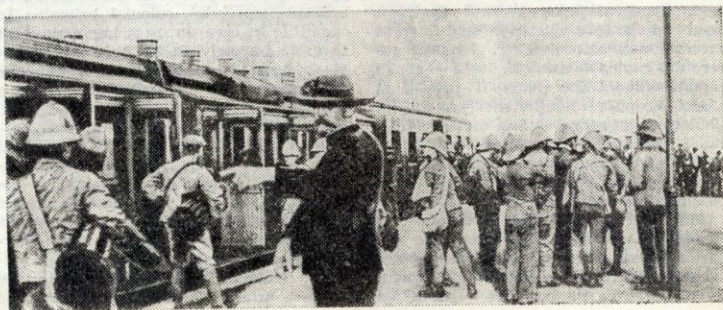
Forțele înleștate în luptă erau însă sensibil inegale. „Guvernul englez — spune tot N. Iorga — a pus mulți bani în mișcare; mulțimi nenumărate fură aruncate pe corăbii”, mulțimi recrutate de pe întreg întinsul imperiului colonial britanic. În condițiile în care un ostaș bur era nevoit să lupte împotriva a 10-20 de soldați englezi, balanța războiului, care, timp de aproape un an, a fost favorabilă burilor, a început să incline de partea Angliei. Apoi, imperialiștii englezi s-au grăbit să proclame anexarea celor două republici bure — Orange și Transvaal. „Toată lumea cunoaște peripecțiile războiului — comentează „Adevărul”. O mină de țărani patrioți, iubind libertatea mai presus de orice, au fost pe punctul să sfîrșim armatele permanente ale vrăjmașului, în treite ca număr. Atunci Anglia a făcut o sforțare uriașă. Ea a trimis în Africa de



O baterie engleză în acțiune

sud mai mulți soldați decât aveau locuitori republicile buri. După o rezistență eroică în care englezii n-au învins decât grație simplor manevre de flancuri, cite 20 pe unul, republicile au fost anexate. Forța a triumfat momentan asupra dreptului". Că forța a triumfat numai pentru moment asupra dreptului a dovedit-o faptul că burii, neputându-se împăca cu răpirea libertății lor naționale, n-au abandonat lupta, ci au schimbat tactica, trecind la războiul de guerilă. Timp de șaptesprezece luni, detașamente buri de partizani au atacat și hărțuit trupele engleze, au recurs la tactica „pământului pirjolit”, au aruncat în

În gara orașului bur, Pretoria, poposește un tren cu prizonieri englezi. (Fotografie primită de la cititorul nostru Constantin Strimbeanu din Turnu-Severin)



aer căi ferate, depozite militare, pricinuind inamicului pierderi deosebit de grele.

Opinia publică din țara noastră a condamnat cu tărie tratamentul brutal la care erau supuși prizonierii buri, condițiile îngrozitoare din lagărele de concentrare, unde erau înghesuiți și torturați bărbați, femei și copii. „Prinși pe cîmpul de luptă fură împușcați ca hoții, femeile și copiii fură măturați din toate părțile, în toilul iernii, către lagărele de concentrare, unde foamea și bolile rămaseră să se lupte cu dinșii” — povestește N. Iorga.

Sub titlul *Barbările englezilor în Transvaal*, „România muncitoare” din 13 ianuarie 1902 publică în întregime scrisoarea văduvei fostului comandant suprem al burilor, P. I. Joubert — care demască înfiorătoare mizerie din lagărele de concentrare — precedind-o de următorul comentariu: „Se cunosc acuzațiile ridicate în ultimul timp împotriva englezilor pentru barbariile la care se dedau față de buri, în războiul ce-l poartă în Africa de sud. Se

înțelege, englezii au protestat mereu împotriva acestor acuzații, susținând că sînt neîntemeiate. Iată însă că o voce autorizată se ridică și pune în adevărată ei lumină procedura englezilor față de femeile și copiii burilor”.

Înfierînd întregul cortegiu de nenorociri pe care colonialismul englez l-a adus Africii, socialiștii români au vorbit pe larg și despre repercusiunile negative ale războiului anglo-bur asupra clasei muncitoare din metropolă. „Dacă capitaliștii englezi — comentează I. Armașu în „Lumea nouă” — nu vor avea ce pierde, cei ce vor suferi vor fi tot muncitorii, fie prin faptul că vor plăti dările... fie prin aceea că se vor angaja ca soldați”. Această afirmație își găsește argumente în citeva numere ale „României muncitoare”, care publică informații despre nolle taxe și impozite impuse oamenilor muncii englezi pentru a face față marilor cheltuieli reclamate de războiul din sudul Africii. Presa muncitorească din România consemnează, de asemenea, reacțiile clasei muncitoare engleze față de război, relatînd despre congresele Federației social-democrate și a Partidului laburist, „care au adoptat rezoluții contra războiului împotriva burilor și a anexiunii celor două republici”.

Arestări și execuții. (Ilustrație apărută în ziarul „Universul”)





Istoria unei tapiserii

MIHAIL V. GEORGESCU

A început construcția
corăbiilor

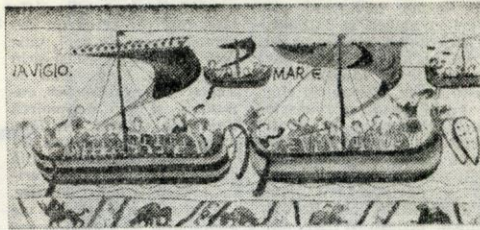
„Atunci, ducele William a trecut cu flota din Normandia spre Pevensey, în ajunul sărbătorii sfintului Mihail. De îndată ce oamenii săi și-au venit în fire (după răul de mare provocat de traversarea Canalului Minecii — n.r.), ei au construit o cetate la Hastings. Când regele Harold a aflat despre aceasta, a strâns o mare oaste și a venit să-l înfrunte [...] William l-a atacat pe neașteptate, înainte ca armata regelui să se fi putut rindui ca lumea. Cu toate acestea, regele a luptat împotriva lui cu cea mai mare hotărâre, sprijinit de acei oameni care au înțeles să fie alături de el. De ambele părți, măcelul a fost mare. Regele Harold a fost ucis și au mai căzut și Leofwine, fratele lui, și contele Gurth, fratele lui și mulți oameni buni. Iar francezii (normanzii — n.r.) au intrat în stăpânirea cimpului de bătălie și Dumnezeu le-a îngăduit s-o facă din pricina păcatelor poporului”.

Așa descrie Cronica Anglo-Saxonă, sobru, dar dramatic, vestita bătălie a anului 1066, desfășurată la





Ducele William în ajunul marilor hotărâri



Navigind spre Anglia...

Hastings, în Anglia, între armatele lui William Cuceritorul, ducele Normandiei, și ale regelui anglo-saxon Harold.

Ambiția ducelui

Să reamintim, pe scurt, evenimentele.

După moartea regelui danez Canut cel Mare, care a domnit cu autoritate peste Anglia și întreaga Scandinavie (1017-1035), imperiul său s-a dezmembrat. În Anglia, tronul a fost ocupat de Eduard Confesorul, a cărui mamă fusese normandă. Statul anglo-saxon nu era însă puternic. Interesele locale jucau un rol excesiv în luarea oricăror hotărâri, autoritatea regală asupra marilor proprietari funciari era slabă, armata se strângea greu și încet. Pe lângă aceasta, Anglia trăia izolată

de continent, practica prea puțin schimbul produselor și al ideilor cu celelalte țări europene.

În Normandia, ducele William, unul dintre cei mai puternici seniori feudali din Franța, un uriaș de o forță gigantică, susținea că Eduard îi promisese coroana Angliei dacă nu va avea urmași. Acesta era cazul, dar Eduard intenționa să lase ca moștenitor pe Harold, fiul atotputernicului său sfetnic, Godwin.

Încrezător în inteligența lui Harold, Eduard Confesorul l-a trimis pe acesta în misiune la ducele normand. Dar furtuna a împins corabia soliei pe pământurile contelui de Pontieu, care l-a reținut pe Harold ca prizonier. William l-a eliberat din captivitate, dar și-a cerut prețul: recunoașterea drepturilor sale la coroana Angliei. Se pare că Harold a promis, jurind pe moaștele unor sfinți, dar fără inten-

ția de a-și respecta cuvântul.

Intr-adevăr, cind Eduard Confesorul a murit, Harold s-a proclamat rege. William, furios, a obținut binecuvântarea și sprijinul papei „împotriva sperjurului”, făgăduind în schimb că va supune clerul englez autorității papale. Războiul împotriva regelui anglo-saxon a fost declarat „sfințit”.

Patru luni a așteptat gigantică flotă normandă — 60 000 de oameni în 1400 de vase — vântul prielnic ca să treacă Marea Minecii. Cind pinzele s-au umflat, în sfârșit, Harold era prins în lupte împotriva unei armate norvegiane care debarcase în York. A învins-o, dar în aceeași zi flota lui William atingea pământul Angliei, la Pevensey, neîntimpinând nici o împotrivire. Aceasta s-a întâmplat în septembrie 1066.

Curind însă armata saxonă a venit în întâmpinarea dușmanului. Nu era atât de numeroasă pe cât ar fi vrut regele, deoarece nobilii din centrul și nord-estul Angliei nu pususeră la dispoziție oșteni. Harold și-a dispus ostașii pe dea-

O șarjă a cavalerilor normanzi



lul Senlac, fortificind poziția cu șanțuri și palisade.

Bătălia s-a deslășuit cu furie. La început, sorții par să incline în favoarea regelui saxon, Normanzii sînt aruncați înapoi, se zvonește chiar că ducele lor ar fi căzut în luptă. Pînă la urmă însă, superioritatea militară a normanzilor își spune cuvîntul: William are cavalerie, iar Harold numai pedestrași; soldații celui dintîi luptă cu lăncii, săbii, arcuiri, în timp ce trupele de bază ale celui de-al doilea nu au decît securi grele.

Armata lui Harold continuă multă vreme să reziste eroic. În ultimă instanță, ducele recurge la un șiretlic. Se prefacă că dă înapoi și atrage un mare număr de saxoni în urmărirea sa. Apoi se întoarce împotriva lor, îi zdrobește și ocupă centrul dispozitivului inamic. La 14 octombrie, la ora 6 dimineața, ultimii saxoni, în frunte cu viteazul lor rege, cad lup-tînd. În prima zi de Crăciun a anului 1066, William e încoronat la Westminster ca rege al Angliei.

Supunerea deplină a Angliei a mai durat cîțiva ani. În același timp, noul rege a trecut la confiscarea masivă a pămînturilor — aristocrația anglo-saxonă este deposedată de latifundii care trec în mîinile regelui și ale baronilor normanzi —, ca și la aservirea acelor țărani care își mai păstrasera pînă atunci libertatea.

Curînd, William a reprimat, cu o mare cruzime, mai multe răscoale țărănești, fără a izbuti în schimb să înfrîngă pe saxonii care luaseră drumul pădurilor, așa-ziiși *outlaws* (un fel de haiduci, puși „în afara legii“).

623 de personaje pe 70 de metri

Bătălia de la Hastings, cu preliminarile, desfășurarea și urmările ei, a fost descrisă de un docu-

ment de o rară expresivitate, mai precis de un *document-opera de artă*, unic prin frumusețea ca și prin precizia sa. Este vorba de *Tapiseria de la Bayeux*, cunoscută și sub denumirea *Tapiseria reginei Matilda*, creație în care fantezia artistică cea mai exuberantă este ținută în frînele veridicității celei mai riguroase.

Tapiseria e o cronică vie a timpului povestită cu pasiune, într-un ritm de cavalcadă. Acțiunea se desfășoară neîntreput, episoadele se succed fără pauze. Jacques Baschet, autorul unei monumentale lucrări intitulate *Tapisseries de France*, i-a făcut „inventarul“: 623 de personaje, 202 cai și cătri, 505 alte animale, 41 de ambarcații, 49 de arbori și nenumărate arcuiri, sulite, securi, săgeți și alte arme! Este cu totul remarcabilă capacitatea artistului de a schița convingător, din cîteva trăsături, scene de un mare dinamism: tragerile arcașilor, șarjele cavaleriei, asediul și cucerirea așezărilor...

Tapiseria de la Bayeux — de fapt o tapiserie-broderie — informează abundent, pînă la detaliu. Forma scuturilor și săbiilor celor două oști este fidel reprezentată. Aflăm că o cetate, unde s-au desfășurat lupte aprige, avea un pod de lemn care, pînă la urmă, a fost incendiat. Corăbiile sînt și ele exact descrise. Despre moartea lui Harold ni se dau amănunte interesante.

Artistul, mai bine-zis artiștii care au lucrat tapiseria, au ocupat tot spațiul pe care-l aveau la dispoziție cu istorisirea întîmplărilor. Doar la margini ai introdus uneori motive decorative și... schițe de personaje din fabulele lui Esop. Mai mult, textele ce însoțesc desenele intră și ele în compoziția generală. Naivitatea se împletește într-un mod neașteptat cu elemente de realism, caracteristice pentru arta evului mediu. Dimensiunile tapiseriei, demne de o epopee, sînt cu

adevărat impresionante. Evenimentele istorice au fost brodate pe o fișie în lungime de 70,34 metri și lățime de 50 centimetri. O bandă de 20 centimetri lățime completează, pe toată lungimea, vasta frescă de întîmplări — destinată, probabil, expunerii. Cum de s-a conservat atît de bine, atît de vie în colorii gigan-tice lucrare? Explicația este că a fost păstrată cu mare grijă în catedrala din Bayeux, fiind expusă o singură dată pe an.

Tradiția atribuie tapiseria reginei Matilda, văduva lui William. Opera datează, într-adevăr, din a doua jumătate a secolului al XI-lea și pare să urmărească glorificarea bătăliei de la Hastings. Dar nici un om n-ar fi putut înfăptui singur o asemenea lucrare. Regina Matilda a contribuit, poate, la executarea ei, dar este sigur că a fost ajutată de o echipă numeroasă de brodeze. Tot atît de cert este însă că această echipă a avut un „dirijor“, un om cu un gust sigur și rafinat, cu o viziune unitară de ansamblu, foarte precisă, martor ocular al multora dintre evenimentele petrecute. Artist cu experiență și războinic încercat în același timp, care ne-a rămas necunoscut, el mai avea o însușire importantă: obiectivitatea. Ne putem convinge de acest lucru dacă studiem modul în care i-a reprezentat pe cei învinși: regele anglo-saxon Eduard Confesorul apare ca un bătrîn înțelept, oștenii lui Harold și Harold însuși sînt înfățișați ca niște viteji...

BIBLIOGRAFIE

The Anglo-Saxon Chronicle, Londra, 1955.
A. Thierry, *History of the Conquest of England by the Normans*, Londra.
G. M. Traveyan, *Histoire sociale de l'Angleterre, du moyen âge à nos jours*, Paris, 1949.
Reproduction complète de la tapisserie-broderie de la Reine Matilde (XI^e siècle), Bayeux, 1911.
Jacques Baschet, *Tapisseries de France*, Paris, 1951.

Soldați și ofițeri din „Armia Krajowa” se pregătesc de luptă

Un atentat necunoscut împotriva lui Hitler



Trenul urma să treacă pe acolo. Din acest tren, Hitler nu trebuia să iasă viu. „Trei sute de SS-iști au murit, domnule, dintre care doi generali... Singele cărgea și roaie pe rambleu...”

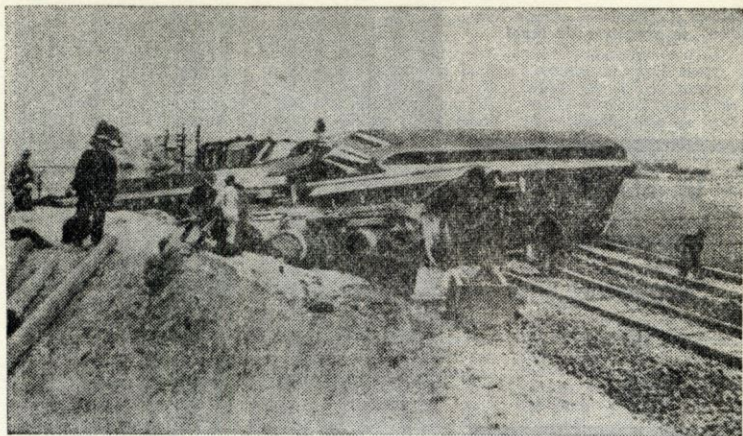
Atentatul a avut loc la patruzeci și nouă de kilometri după Tczew, în direcția Chojnice.

Linia ferată trece aici peste un rambleu. La stînga se întinde o pădure, la o depărtare de 200 de metri. Localitatea Stryhovo se află în imediată apropiere. În iunie 1942, partizanii lui „Gryf” s-au postat de-a lungul pădurii, paralel cu linia ferată, țevile puștilor lor fiind îndreptate în direcția dinspre care urma să apară trenul în care se afla Hitler.

Redacția noastră mulțumește Agenției poloneze „Interpress”, care i-a pus la dispoziție articolul de față.

„Mătușa Frieda sosește mîine”

ANDRZEJ PIELASA



Totul s-a întâmplat la 49 km de Tczew

Jawor — pe numele său adevărat Alojzy Jedrzejewski — lucrează astăzi ca șef de gară la Kack Wielki, lângă Gdynia. Este unul dintre puținii participanți la atentat care au supraviețuit războiului. În iunie 1942 era manipulant în gara Bak, în apropiere de localitatea Koscierzyna. El alesese punctul unde urma să piară führerul. Alegerea sa a fost aprobată de căpitanul Las, inițiatorul acțiunii. Sub pseudonimul Las se ascundea Stanisław Lesikowski, de profesie optician, având gradul de ofițer în rezervă, domiciliat la Koscierzyna. După campania din septembrie 1939 împotriva armatelor cotoșitoare ale lui Hitler, el s-a refugiat în „Guvernământul general”, în regiunea Lublin. A revenit la Koscierzyna în 1941 și a exercitat aci profesiunea de zugrav. Mai târziu a fost angajat ca desenator tehnic la căile ferate din localitate, unde se ocupa de planurile construcțiilor de căi ferate, gări etc. Membru al Uniunii luptei armate (devenită mai târziu „Armia Krajowa” — Armata țării) încă din vremea cind locuise în regiunea Lublin, el făcea parte și din organizația „Gryf Pomorski”.

În prima sau a doua zi a lunii iunie 1942, Las se duse să-l vadă pe Jawor, care era de serviciu. După ce se asigură că nici o ureche indiscretă nu-i putea auzi, îi spuse: „Ascultă-mă bine, un tren special îl va duce în curînd pe Hitler de la Berlin în Prusia Orientală; va trece prin Chojnice și Tczew. Hitler nu trebuie să ajungă viu la destinație”. Surprins, Jawor îl întrebă de la cine deține această informație. „De la un

agent de legătură sigur” — îi răspunse Las. Jawor nu mai întrebă nimic. În vremea aceea era prudent să nu știi prea multe...

Vulpea intră în acțiune

Dintr-o scrisoare primită de la Antoni Odyja, din Sopot, am aflat mai multe. El mi-a comunicat următoarele: „Întilneam adesea un om care purta numele conspirativ Lis. Era ofițer la Serviciul de informații al Armatei țării. Se numește Jan Banach și locuiește acum la Sopot...”

Banach lucrează actualmente la Gdansk, în funcția de inspector tehnic. O față prelungă și ochi negri; nu prea înalt. Trăiește ca oricare altul: lucrează, are un cămin, copii. Dar peripețiile trăite de el în timpul războiului ar putea servi ca teme de scenariu pentru o serie întreagă de filme. Luase parte la campania din septembrie 1939 și apoi fusese internat în lagărul de la Lambsdorf.

Într-o noapte, în ianuarie 1940, un grup de prizonieri de război săpaseră o galerie pe sub sîrma ghimpată. Jan Banach făcea parte din grupul care evadase folosind galeria. Cîteva săptămîni mai târziu el aderă, în Varșovia ocupată, la Uniunea luptei armate. Înarmat cu documente false, din care reieșea că ar fi reprezentantul unei firme germane, luă trenul spre litoral.

Avea ca misiune organizarea unei rețele de informații cu ramificații în toată Pome-

rania de nord. Această rețea trebuia să se intereseze în primul rând de potențialul militar și economic al celui de-al III-lea Reich. De atunci și pînă la sfîrșitul războiului, el trebuia să apară, chiar printre polonezi, ca un partizan convins al hitlerismului. Singur printre dușmani, era necesar să dea dovadă de o dibăcie excepțională pentru a supraviețui. Aceasta explica și pseudonimul său Lis (Vulpe).

Se instalează la Gdynia și închirie o cameră la un polonez, brutarul Bronisław Wojewodka. În afara acestei camere, din str. Starowiejska 42, mai avea locuințe la Gdansk și la Koscierzyna. În această ultimă localitate, profitînd de cunoașterea limbii germane, găsi de lucru, prin intermediul oficiului de plasare.

La sfîrșitul anului 1940, el anunță Centrala din Varșovia că dispunea de o rețea mică, dar bine organizată, alcătuită din oameni de diferite profesii — patrioți polonezi din zona Gdansk.

Continuîndu-și activitatea de agent informator, Jan Banach îndeplinea în 1941 și funcția de inspector la filiala din Danzig a firmei „Grundstückgesellschaft Ost”. Oficiul german pentru teritoriile din răsărit. În actele oficiului, el figura ca german, la Koscierzyna, însă era înregistrat ca polonez; această nepotrivire ar fi putut să-l coste viața.

Avea un automobil de serviciu, călătorea prin toată Pomerania, mergea adeseori la Berlin, Königsberg, Szczecin. Centrala din Varșovia era satisfăcută.

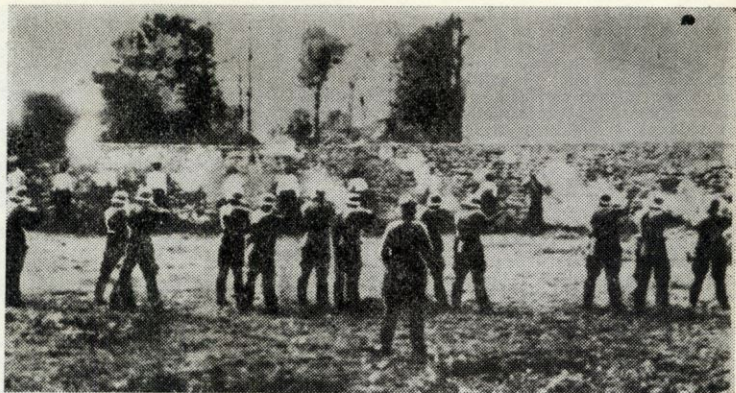


Lis (Jan Banach), cel care a aflat traseul trenului lui Hitler

Lis petrecu revelionul anului 1941, dîndu-se drept baronul Hans von Beneck, la o recepție dată de proprietarii domeniului Krokow (actualmente Krokowo, în districtul Puck). Printre invitații contelui von Krokow erau von Bock și von Graz, ofițeri superiori ai Wehrmachtului, proprietari din vecinătate, și alții. Baronul von Beneck plăcu atât de mult celor doi ofițeri, încît aceștia îl invitară la ei acasă, la Berlin. Întîmplător, unul dintre ei povesti că atunci cînd Hitler se duce la cartierul lui general din

Guvernatorul general Hans Frank și oamenii săi, călăt看 Poloniei ocupate





Represalii fasciste: executarea unor patrioți polonezi

Ketrzyn folosește adeseori linia ferată Berlin—Königsberg.

Dacă Hitler călătorea de la Berlin la Königsberg, trebuia să treacă neapărat prin Chojnice și Tczew. În consecință...

— L-am putea trimite „ad patres”, observă Las cînd Banach îi relatează cele auzite.

De pregătirile corespunzătoare se ocupă Las. Atentatul împotriva trenului special al lui Hitler avea să se producă la kilometrul 49 după Tczew, în direcția Chojnice. Banach trebuia însă să aștepte cînd va trece trenul.

Un muncitor feroviar din Berlin, polonezul Jozef Plata, îi făgăduie să încerce obținerea informației respective de la șeful său, un anume Albert Ratzke, dispecer șef al gării Berlin 1; acesta știa, în general, cînd avea Hitler nevoie de vagonul-salon. Doi feroviar germani antifasciști, Georg Szrodler și Fritz Basun, îl sfătuiră pe colegul lor polonez să evite orice discuție cu Ratzke. Ratzke era un hitlerist fanatic, membru SA și agent al Gestapoului. Orice încercare de a-l face să colaboreze la atentat era extrem de periculoasă.

Situația părea fără ieșire. Dar Lis se decise să profite de pe urma relațiilor sale cu von Bock și von Graz. În memorabila noapte de revelion de la contele von Krowkow, cei doi ofițeri nu-și ascuseseră lipsa de atașament față de Hitler. Erau oare sinceri? Acest lucru trebuia să-l afle Banach.

Cîteva zile mai tirziu, Lis se afla la Berlin, unde o vizită pe Gerda, colaboratoarea lui berlineză. Era pseudonimul studentei în medicină Sofia Scholl, una dintre

conducătoarele organizației antihitleriste a studenților „Trandafirul alb”.

Gerda promise că se va informa asupra celor doi ofițeri — von Bock și von Graz. Cînd îi comunică lui Lis că von Bock era realmente contra regimului hitlerist. În aceste condiții, Banach se hotărî să riște.

Lis își amintește acum că în timpul convorbirii cu Bock ținea mereu degetul pe trăgaciul revolverului. Din fericire, precauția s-a dovedit inutilă. Von Bock consimți să se intereseze privitor la data la care va pleca trenul special al lui Hitler. Avea s-o transmită prin telefon omului de încredere al Gerdei, care la rîndul ei urma să-l informeze pe feroviarul Jozef Plata.

Von Bock își îndeplinea misiunea.

La 8 iunie 1942, ora 13,20, Gerda primi informația așteptată: „Trimiteți imediat factura 09613 — Schultz”. Gerda decodifică acest text și îl trimise mai departe lui Jozef Plata. De astă dată, conținutul știrii era următorul:

„Mătușa Frieda sosește mîine, trimiteți caii la gară. N-avem piese de schimb pentru secerătoare, propunem accesorii «Ersatz», tipul WD—0906 și GS—0203.

Heil Hitler!

Walter”

WD — erau primele litere ale zilei stabilite în poloneză și germană: wlo-rek (W) și Dienstag (D); GS — arăta ora (în poloneză godzina și în germană Stunde), iar cifrele indicau ora exactă a trecerii lui Hitler prin locul ales: ora 2,03; cifrele 0906 arătau ziua și luna: 9 iunie.

Acțiunea purtînd numele de cod Wiener Blut („Sînge vienez”) începu.

În seara aceleiași zile sună telefonul gării Rytel, situată la 15 km de Chojnice. Feroviarul Jan Burandt ridică receptorul. Berlinul comunica :

„Mătușa Frieda sosește mîine...”

Jan Burandt nu știa cine vorbește, dar știa cui îi era destinată informația. Telefonul gării Koscierzyna, transmise ce trebuia feroviarului Niklas, iar acesta informă la rîndu-i pe Las.

Un tren sare în aer

...Apropierea pădurii a fost aceea care a hotărît locul atentatului, deoarece constituia un adăpost în timpul acțiunii și după ea în caz de urmărire. Profitînd de un moment de neatenție al muncitorilor germani de la căile ferate, Jawor sustrăsese unelte necesare pentru demontarea șinelor, precum și un aparat telefonic de campanie. În același timp, Las, care conducea operațiunile, a luat legătura cu Sobol, pe numele său adevărat Jan Szalewski. Detașamentul „Szyski”, de sub comanda căpitanului Szalewski, era cunoscut în pădurea Bory Tucholskie pentru curajul și bravura sa. În timpul atentatului, acest detașament urma să acopere retragerea, în special a genștilor care aveau misiunea să demonteze șinele.

La 8 iunie 1942, după confirmarea știrii, Las convocă o ședință a tuturor participanților la acțiune. Ea avu loc seara, în pădure, la doi kilometri est de satul Komarzyna. Se aflau aici, între alții, frații Zacheusz și Hieronim Szymanski, Jan Saldat și Stanisław Miszker*. Armele fură distribuite, toți îmbrăcară uniforma Wehrmachtului și SS-ului. Pentru orice eventualitate, fiecare învăță pe dinafară niște date personale false.

Ajunseră la locul atentatului la mijlocul nopții. Soldații din detașamentul lui Sobol, îmbrăcați în uniforme SS, așteptau.

La ora două și treizeci de minute trecu un tren de marfă. Apoi începu să se lumineze de ziuă.

Cinci oameni se suiră pe rambleu : frații Szymanski, Saldat, Miszker și Jawor. Ei slăbiră șuruburile care legau șinele între ele. Înainte de a le scoate, trebuiau să aștepte trecerea locomotivei care preceda trenul special. Locomotiva, care împingea în fața ei un vagon, trecu înainte de ora patru dimineața. Atunci se suiră din nou pe rambleu, scoaseră șuruburile, deplasară din loc traversele pentru a le micșora rezistența și împinseră ușor în lături șinele.

Imediat după trecerea locomotivei, Las îi dădu ordin lui Jawor să se ducă însoțit de un soldat din detașamentul lui Sobol la

pădurarul din Cisna și să se racordeze la linia telefonică, pentru a asculta dacă germanii nu prinseseră de veste că îi amenință o primejdie. Se-ndepărtară mai puțin de un kilometru, cînd auziră zgomotul unui tren care trecu în mare viteză. Urmă o explozie puternică și o coloană uriașă de fum se ridică drept în sus. Pădurea vui de strigăte și de zgomotul armelor de foc.

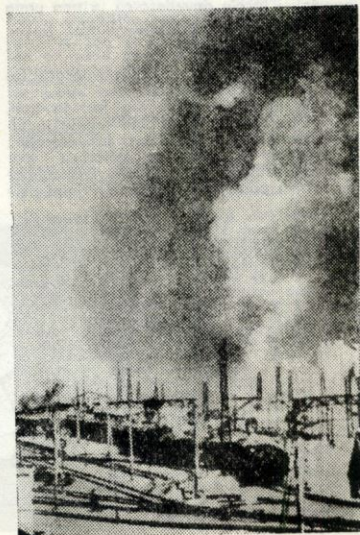
Cînd Las, Sobol și ceilalți se întîlniră cu restul detașamentului la locul convenit, fețele lor străluceau de bucurie.

— Nici un supraviețuitor ! Hitler e mort !

După cîteva zile aflară însă că Hitler nu fusese în tren, că se rîzgîndise în ultimul moment. Trenul transportase un detașament format din garda sa de elită, „Leib-Standarte SS”, și muniții.

Nici un nazist nu scăpă cu viață. Cei care supraviețuiră deraierii și exploziei fură uciși de puștile-mitralieră ale detașamentului lui Sobol. Partizanii nu suferiră nici o pierdere. După cîteva ore, germanii începură să facă arestări masive printre polonezii care locuiau în apropierea căilor ferate. Cînd văzură că interogatoriile și represuniile nu duc la nici un rezultat, oferiră nu mai puțin de 250 000 de mărci aceluia ale cărui informații vor contribui la prinderea vinovaților. Dar nimeni nu le furniză indiciile scontate.

Un antrepozit nazist incendiat de partizani la Varșovia



* Toți și-au găsit moartea în 1943, în pădurea Bory Tucholskie, încercuți de nemți.



Jawor (Alojzy Jędrzejewski), un alt membru al grupului de acțiune



Sobol (Jan Szalewski) lângă placa care amintește de atentat

Este însă evident faptul că suma — enormă pentru vremea aceea — pusă în joc, precum și represiviunile dezlănțuite împotriva populației locale dovedesc că în urma într-adevăr să călătorească Hitler.

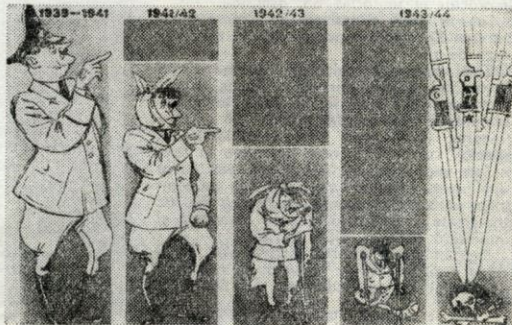
Din păcate și de data aceasta norocul fusese de partea fűhrerului.

— Se pare că Hitler n-a fost în tren, îmi spune Jan Banach, fiind reținut în ultimul moment de o vizită a lui Mussolini. A renunțat, de aceea, la călătorie...

O reconstituire perfectă a evenimentelor nu se mai poate, desigur, face. Printre per-

soanele care au participat la atentat, în afară de principalul erou, Lis, mai sînt în viață: căpitanul Szalewski-Sobol și feroviarul Jozef Plata. Cel dintîi e profesor de istorie la Starogard Gdansk, al doilea este muncitor feroviar la Gdynia. Niklas, funcționarul de la gara Koscierzyna, a murit de curînd, iar Jan Burandt a dispărut fără urmă în timpul ultimelor zile ale războiului. Căpitanul Stanisław Lesikowski — Las — a murit la Stutthof în 1943. Gerda, arestată în 1943 ca luptătoare antifascistă, a fost condamnată la moarte. Nu se cunoaște soarta lui von Bock. S-ar putea să fi supra-viețuit războiului...

Trufia și decăderea lui Hitler. (Caricatură din 1944)



AȘA NE PLACE!

La întrebarea pe care a pus-o noua noastră rubrică „Așa vă place istoria?”, am primit un număr foarte mare de scrisori. Răspunsurile covârșitoarei majorități sînt afirmative, fără nici o rezervă, ba chiar cu entuziasm. Cîțiva dintre cititori spun: „Da, dar...”. Și mai puțini sînt cei care ne ripostează cu un „Nu” categoric.

Fideli promisiunii făcute, publicăm spiciuri din scrisorile primite. Ne cerem scuze celor multă care ne-au aprobat: tot mai pentru că sînt mulți am fost nevoiți să lăsăm o bună parte dintre ei la o parte, pentru a face loc, așa cum se cuvine, și „opoziției”. Așadar:

DA

ȘTEFANIA S. S. din Eforie-Sud, str. Cloșca nr. 14:

Da, așa ne place istoria și nu știu de ce numiți această rubrică „mai puțin obișnuită” deoarece, grație unei activități complexe depusă de redacție, ne-am familiarizat cu articolele de acest gen.

GRATIAN C. MĂRCUȘ din Zalău, str. Republicii nr. 74, membru al Societății de științe istorice, filiala Sălaj, e de părere că noua rubrică este binevenită și necesară.

Favorabil a primit noua rubrică și profesorul ION MUCHE din Constanța: Sistem pentru istorie popularizată, deoarece numai ea poate fi accesibilă maselor largi de cititori. În socialism știința tinde să fie un bun al maselor populare. Istoria, ca știință socială, nu poate face excepție. În plus, aplicarea principiului accesibilității, cu respectarea riguroasă a adevărului istoric, folosirea unui stil alert și colorat, sporesc atractivitatea textului și, în ultimă instanță, dezvoltă interesul pentru istorie.

AUREL ANGHELUȘ din comuna Mureșca, județul Vâlcea, este de părere că nu trebuie să se facă o literatură istorică facilă, vulgară, dar nu este nici pentru publicarea unor articole strict științifice, rigide [...] cea mai bună soluție — conchide dînsul — este istoria popularizată.

Și alți tovarăși, printre care: DR. LUPESCU din Constanța, B-dul Republicii nr. 40 bis; OCTAVIAN PLEȘA, elev la Liceul pedagogic din Cîmpulung Muscel; N. BONCEA, din comuna Tîtești, județul Vâlcea; PANTELIMON BOARĂ din satul Gemeni, județul Mehedinți; P. TAMAS din Tîrgoviște, str. Rodnei nr. 8; M. DOBRITY, din Sînnicolau Mare, str. Comלוסוול nr. 26; GH. DUNKA din Timișoara, B-dul Leontin Sălajan, bloc D-1, ap. 62, ne scriu că sînt satisfăcuți de noua rubrică.

MIRCEA POPESCU din București, str. Drumul Taberei nr. 74, sect. VII, e de părere că sobrietatea științifică este perfect compatibilă cu stilul captivant al reportajelor, iar titlul care a declanșat această controversă nu trebuia să fie „Așa vă place istoria?”, ci „Așa trebuie prezentată istoria!” în publicațiile de popularizare a ei și — repet — scrisă numai de oameni competenți, de specialiști [...]

Mi-am permis să fac un mic experiment: am arătat articolul „Caius Iulius Caesar, al 84-lea dictator al Romei” unui prieten. După citirea lui, el, care consideră istoria ca ceva plicticoasă, a discutat cu mine, pe marginea articolului, mai multe ore.

Studenta MANUNA ONOFREI apreciază că: Punind în discuție o rubrică pe cît de interesantă pe atît de atrăgătoare prin ineditul și caracterul ei polemic, „Magazinul istoric” își va găsi prin „Așa vă place istoria?” mulți noi prieteni, noi cititori atrași de un titlu atît de insolit și, precis, se vor găsi și „revoltații” împotriva unui așa mod de a concepe istoria. Oricum, inițiativa merită cele mai sincere felicitări...

Citind primul articol publicat în cadrul noii rubrici, corespondenta noastră conchide: Se impune deci o viziune contemporană, modernă despre un Caesar sau Octavian și, de ce nu despre ilustra personalitate a lui Stefan cel Mare sau cea a atît de enigmaticului și controversatului Vlad Tepeș? [...] Cîine știe, poate că istoricii anului 2000 sînt... îi vor privi din alte perspective [...] am încrederea că viitorul [rubricii]... n.r.] îmi va rezerva cele mai plăcute surprize.

DA, DAR...

ILIE BERGHEZAN din Sibiu, str. 9 Mai ar. 52 se declară pentru un compromis: este de acord cu stilul alert, atrăgător, dar articolele să fie însoțite de indicații privind principalele izvoare care au stat la baza lor.

NU

Pînă acum, un singur cititor se pronunță (în scris) împotriva noii rubrici. Este profesorul ARISTOTEL CODREȘ din comuna Siliștea Crucii, județul Dolj: Nu sînt pentru popularizarea istoriei. Vrem istorie științifică, vrem documente, acte. Nu-mi trebuie comentarii. De ce popularizare? Se uită că amatorul are o facultate sau cel puțin un liceu și înseamnă să-l desconsiderăm dac-am spune că-l incomodează aparatul bibliografic, notele din subsol, actele, anexele. Oricît de savant ar fi un tratat de istorie este o desfiatere pentru orice intelectual. Și atunci de ce popularizare?

În concluzie: nu vrem istorie popularizată; nu vrem comentarii; vrem documente, acte, memorii [...] Vrem articole de istorie științifică, cu bibliografie, cu note în subsol, fie ele oricît de savante.

La capătul acestui prim (și mic) sondaj, redacția mulțumește tuturor celor care o încurajează să persevereze în căutarea unor forme cît mai atractive de prezentare a istoriei. Ne permitem în același timp să atragem atenția tov. A. Codreș că:

1) nu cerem prietenilor revistei noastre diploma de examen de stat și nici măcar bacalaureatul; dimpotrivă, am dori (și credem că am și izbutit) să pîtrundem în rîndurile tuturor categoriilor de cititori și nu putem trata cu aristocrație dispreț pe cei care au școală mai puțină;

2) articole de istorie științifică, cu note în subsol apar din belșug în publicații ca „Studii”, „Anale de istorie”, „Revista muzeelor”, „Revista arhivelor”, „Studii și cercetări de istorie veche”, „Revue roumaine d'histoire” etc. Golul pe care a fost chemat să-l umple „Magazin istoric” se făcea simțit în domeniul popularizării istoriei. Este o sarcină pe care revista noastră își propune să și-o îndeplinească mai departe, cu eforturi mereu sporite.

1603:

Un sol împărătesc la Radu Șerban

C. REZACHEVICI

cercetător la Institutul de istorie „N. Iorga”

La 17 iulie 1603, glasul tunurilor vestea, sub zidurile Brașovului, victoria lui Radu Șerban, domnul Țării Românești, asupra lui Moise Secuial, „craiul” Ardealului, înscăunat de oștile turcești. Semețul crai, care-l trădase odinioară pe Mihai Viteazul, și-a pierdut capul în luptă. Izbinda lui Radu Șerban aduce din nou Transilvania în sinul „Ligii Sfinte”; legăturile Țării Românești cu puterile creștine aliate în lupta antiotomană erau astfel restabilite.

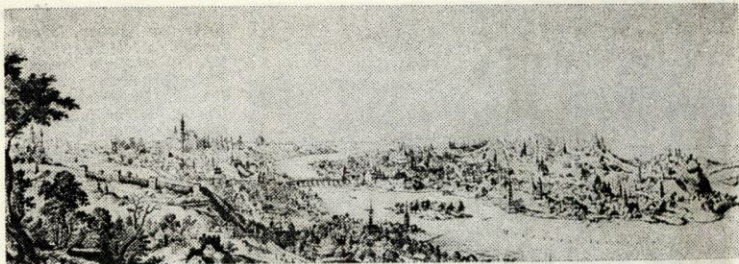
**Recunoștința împăratului
și tăcerea lui Basta**

Mare a fost răsunetul european al victoriei. Un clujean, care se afla la Praga în august 1603, când sosiră trimișii lui Radu Șerban cu cele 180 de steaguri cucerite în luptă, mărturisea mai apoi cronicarului Șt. Szamosközy că solii, în fruntea cărora se aflau Radu și Preda Buzescu, au fost primiți cu o cinste atît de mare, „încît îm-

**Cea mai veche descriere
cunoscută
a unei ceremonii
la curtea domnească
din Tirgoviște**



Radu Șerban, viteazul domn al Țării Românești pe care împăratul Rudolf al II-lea l-a numit „Principe al Sfintului Imperiu Roman”, dăruindu-i „Marele Stindard Imperial”



Aci, în Praga veacului al XVII-lea, au adus Radu și Preda Buzescu cele 180 de steaguri cucerite de Radu Șerban în bătălia din iulie 1603 (Din „Theatrum Europaeum”)

păratul i-a așezat [...] în timpul cît au stat în biserică înaintea episcopilor; au fost găzduiți împărătește și cu atîta belsug, încît ar fi putut trăi două sute de oameni din ceea ce au avut solii, puțini la număr. Prezentarea steagurilor a fost zugrăvită la Praga în icoane [...], fost-a mare procesiune [...], erau de față și arhiducele, episcopii — solii valahi erau însă la loc de frunte și mergeau la dreapta; — i-au ținut în cînte foarte mare”.

Împăratul Rudolf al II-lea a ridicat suma acordată lui Radu Șerban pentru întreținerea oștilor la 100 000 de taleri pe an. Mai mult chiar, două săptămîni după lupta de la Brașov, la 31 iulie 1603, arhiducele Matias, fratele împăratului, porunci generalului Basta, comandantul militar al Transilvaniei, să înmîneze lui Radu Șerban, în semn de recunoștință, un steag de domnie pe care-l va trimite împăratul la cererea voievodului și a boierilor țării „și poruncim ca el să fie predat în mod festiv de către trimisul tău de frunte”.

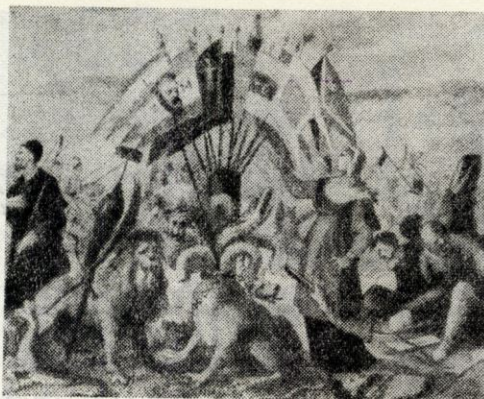
Zadarnic am căuta însă urmarea acestei porunci între miile de acte referitoare la această epocă aflate în arhivele imperiale. Nici voluminoasa corespondență a lui Basta nu conține vreun amănunt în plus. Faptul e semnificativ: generalul imperial, care vedea în Radu Șerban un urmaș al lui Mihai Viteazul, nu a înaintat cancelariei imperiale raportul amănunțit alcătuit de trimisul său, în care era descris, cu numeroase amănunte, faptul deosebit cu care s-a desfășurat ceremonia primirii steagului imperial la Tirgoviște și felul în care a înțeles să îndeplinească această misiune...

Au trecut mai bine de trei decenii de la aceste evenimente, cînd, în 1638, apărui la Veneția lucrarea cavalerului Ciro Spontoni *Historia della Transilvania*. Cartea lui Spontoni, unul dintre secretarii lui Basta, a cărei bază documentară o constituie actele și în-

semnările generalului imperial, mort în 1607, conține și raportul ambasadei trimise la Tirgoviște în toamna anului 1603. Relatarea e unică pînă la acea dată în istoria Țării Românești, fiind cea mai veche descriere cunoscută a unei ceremonii la curtea domnească de la Tirgoviște și constituie un adevărat document de viață feudală, înfățișînd festivaluri militare și întreceri cavalerești, vînători și ospețe.

Acțiunea — pe care din acest moment o prezentăm direct după relatarea consemnată de Spontoni — începe o dată cu sosirea la Deva (unde se afla Basta în septembrie 1603) a curierului imperial, care aducea nu un simplu steag de domnie, ci *Marele Stindard Imperial*, destinat lui Radu Șerban, și o scrisoare adresată generalului. Împăratul îi cerea să trimită o personalitate de frunte la voievodul Țării Românești, „confirmîndu-i prin diplome autoritatea asupra conducerii civile și militare, numindu-l de asemenea *Principe al Sfîntului Imperiu Roman*” (subl. aut.), titlu pe care Mihai Viteazul nu-l obținuse și pe care-l va dobîndi doar Constantin Brîncoveanu, nouă decenii mai tîrziu. Pentru aceasta, Basta numi pe contele Camillo Caviolo din Brescia, o cunoștință mai veche a lui Radu Șerban, alături de care luptase în bătălia de la Ogretin, în 1602. Relatarea trimisului imperial înregistrează, cu mult dinamism, desfășurarea soliei.

Contele, însoțit de 30—40 de călăreți valoni și cinci sau șase ofițeri, se îndreaptă în grabă spre Sibiu, trecu Olțul și intră în Țara Românească. Dar solia avea să cunoască multe încercări înainte de a ajunge la curtea domnească de la Tirgoviște. În țară năvăliseră 30 000 de tătari, luînd o mare mulțime de robi și vite. Cavaleria munteană gona pe urmele lor, pentru a-i ajunge la trecerea Dunării. Înștiințat de sosirea lui



Tabloul alegoric pictat de Hans von Aachen, la cerearea lui Rudolf al II-lea, înfățișând trofeele luate de Radu Șerban în lupta de la Brașov. În prim plan o femeie, intruchipând Țara Românească, care prezintă steagurile cucerite. La picioarele ei, înlănțuită, „hidra rebeliunii” nobilimii transilvănene și capul lui Moise Secuial înfipt într-o sulică, străjuși de leu, simbol al forței Țării Românești

Ansamblul curții domnești din Tirgoviște. Încercare de reconstituire (N. Constantinescu, Cr. Moisesuc). În planul secund, mănăstirea Dealu și cîmpia pe care s-a desfășurat ceremonia din 1603

Cavriolo, Radu Șerban trimise un boier pentru a-l conduce la Cîmpulung, unde, într-o vale întărită, domnul își trimisese soția și lucrurile sale de preț. Trimisul lui Radu întâlni într-un tirziu pe conte, care schimbase drumul de teama tătarilor, apucind peste coline, vii întinse și păduri... După mai multe peripeții, se îndreptară împreună către mănăstirea Dealu, unde Cavriolo zăbovi trei zile, la rugămintea voievodului, care dorea să primească ambasada printr-o ceremonie deosebită, pe care nu o putea realiza pînă la întoarcerea cavaleriei sale.

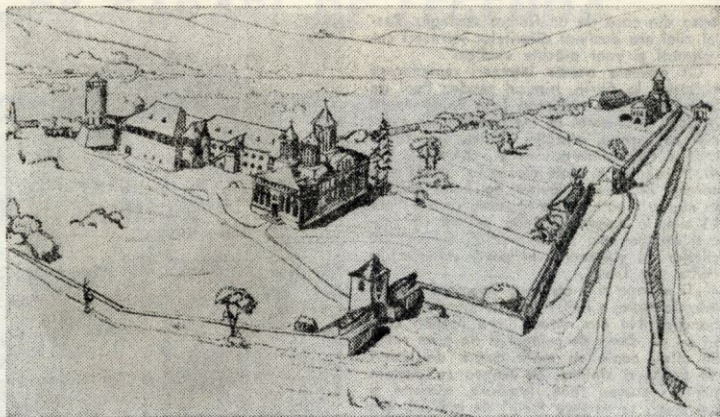
În fața Țirgoviștei

Plină de pitoresc și de o mare prospețime, relatarea transmisă de Spontoni consemnează ceremonia în cele mai mici amănunte. „Sosind timpul să plece de la mănăstire, contele a poruncit să fie înălțat stindardul imperial și l-a înmînat locotenentului spaniol Domenico d'Erasso. Stindardul era mare, de damasc roșu aprins, ținut la două capete de lancea aurită, brodat peste tot cu flăcări de aur; pe o parte ieșea în relief acvila imperială, cu diadema regală pe cap, pe al cărei piept era un crucifix, ale cărui brațe se întindeau de la o aripă la alta și în jos pînă la coada acvilei; de cealaltă parte (stindardul) era împodobit cu armele Sfîntului Imperiu, ale tuturor provinciilor supuse și ale Casei de Austria.

Nu înaintaseră mult cînd apărurăarele majordom al lui Radu (probabil marele vornic Cernica din Săcuiani — n.a.), care venea călare cu întreaga curte a lui Radu, ca să-l

întîmpine în numele stăpînului său. Puțin după aceea, urmîndu-și drumul, au coborît într-o cîmpie întinsă, la marginea căreia, în partea opusă, se vedea o pădure. Și iată, l-au zărit pe căpitanul Attilio Vimercati, sergent major general (mareșal de cîmp — n.a.) al lui Radu, cu 500 de arcebuizieri călări, sub 6 steaguri, într-o frumoasă rînduire, ieșind ca pentru o ambuscadă de o parte și de alta a pădurii amintite. Toate companiile traseră o salvă în aer, plecîndu-și steagurile pînă la pămînt înaintea stindardului. Făcînd apoi o mișcare de retragere, se așezară în urma însoțitorilor lui Cavriolo, formînd cinci escadroane la oarecare distanță înapoia cavalcadei. Vimercati așeză trei steaguri la stînga și alte trei la dreapta stindardului. Contele înainta solemn în partea stîngă a stindardului și puțin în dreapta (veneau valonii săi și cortegiul. Într-o astfel de formație înainta majestuosul grup, (care) parcurse două leghe (cînd apărură) principele (Radu Șerban), pe un frumos cal de luptă, venind pe un drum ca de rege, printr-o două rînduri de cite 4000 de pedestrași, însoțit de o mare mulțime de vestiți cavaleri și boieri și urmat pe același drum de 3000 de călăreți din diverse trupe”.

Cînd Radu ajunse lîngă conte, descălecară cu toții și, în timp ce călăreții suitei îngeuncheau, contele Cavriolo, apucînd cu mîna dreaptă lancea stindardului, al căruia minier era ținut de locotenentul spaniol, care și el pusese un genunchi la pămînt, întinse cu brațul celălalt pinza steagului, cu partea unde era crucea de aur spre domnitor. Radu sărută crucea de aur, simbol al alianței creștine.



Încredințându-i stindardul, Cavriolo adresă domnului o meșteșugită cuvîntare în numele împăratului. Erau apreciate „acțiunile eroice” prin care a „demonstrat lumii întregi” credința sa față de cauza creștină, recunoscîndu-i-se totodată stăpînirea ereditară a Țării Românești.

După răspunsul lui Radu Șerban, încălecară pe cai, pornind spre Tirgoviște, în următoarea ordine: „Înaintea tuturor mergeau, patru cite patru, între cele două rînduri de pedestrași, steagurile acestor trupe, după care erau purtate alte două drapele mari ale țării, socotite sfînte, pe care Radu a poruncit să le poarte înaintea: unul de damasc alb, pe care era pictat un corb cu cruce dublă și stea roșie în cioc, stînd deasupra unui ieunupăr verde, altul de culoare roșie (sîngerie) pe care era pictat capul Fecioarei, ca o fină frumoasă, cu splendide hieroglife” (litere chirilice).

Aceasta este cea mai veche descriere a steagurilor Țării Românești și, dacă primul este identic cu steagul salvat de Mihai Viteazul după înfrîngerea de la Mirăslău (1600) și pe care Spontoni îl arată a fi „steag și emblemă foarte veche și cea mai însemnată a Țării Românești”, cel de-al doilea, care poartă chipul patroanei țării, nu mai e înfățișat în alte izvoare. Între cele două steaguri se afla stindardul imperial, urmat de tobe, trîmbițe, tambure (tobe mici), fluier și alte instrumente folosite de români.

După acestea, la oarecare interval veneau flaute, țitere, buclume și alte instrumente, înconjurînd pe principe și conte, care luase loc la stînga sa. Boierimea, care s-a amestecat cu călăreții suitei, forma o frumoasă cavalcadă, fără nici o ordine. Arhebuzierii pedestri au tras una după alta trei salve, cu multă măiestrie, și după ce fumul s-a ri-

dicat le-au răspuns toate tunurile Tirgoviștei, în timp ce întreaga cavalerie continua alergările și răsucirile (voltele) pe lîngă cele două rînduri de pedestrași.

În această ordine și atrăgătoare rînduială a fost străbătut drumul spre oraș, o distanță de 6—7 mile italienești, prin marea și spațioasă cîmpie”.

Intrecerile cavalerești și darurile domnului

Cortegiul intră în cetate în aclamațiile mulțimii; în piața dinaintea palatului domnesc avu loc repetarea ceremoniei din cîmpie. „Făcînd aceasta, contele predă (stindardul) în mîinile lui Radu, care-l încredință marelui majordom; ei se îmbrățișară strîns și cu o singură înclinare. Apoi contele Cavriolo, cu capul descoperit, cu multă bună-voință salută pe principe în numele generalului Basta și a tuturor căpitanilor armatei imperiale. Își strînseră unul altuia mîna cu multă afecțiune și Radu se retrase în palat. Rămase Cavriolo, înconjurat de mulți oameni, și după ce boierimea i se închină, a fost, de asemenea, însoțit în palat. Principele îl primi din nou cu alte ceremonii și complimente pe ambasador; îl întîmpină la poartă, retrăgîndu-se (împreună) într-o cameră secretă, cu interpretul, care era un boier de frunte și consilier al lui Radu. S-au întreținut aproape o oră, discutînd probleme particulare.

Plecînd apoi contele Cavriolo, toată nobilimea călare îl însoți în tabără, unde în diverse corpuri de gardă erau repartizați (de principe) mai bine de 300 de pedestrași.

Aici petrecînd cu discuțiile timp de opt zile, era însoțit în fiecare dimineață cînd

ieșea din casă de un frumos cortegiu. Restul zilei era destinat diferitelor întreceri cavalești și unor plăcute vinători”.

Cît privește aceste întreceri cavalești obișnuite la Curte, trimisul suedez Paul de Strassburg, care vizitează Țara Românească în anul 1632, arată că ele constau din exerciții cu lancea, alergări călare, întinderea arcului, slobozirea puștilor și tragerea la țintă. În ceea ce privește vînătorile, judele brașovean M. Weiss, invitat de Radu Șerban la marea vînătoare de toamnă, care a ținut 15 zile, în noiembrie 1606, afirmă că „numai într-una din zile am prins, cu ajutorul cîinilor de vînătoare, 14 porci sălbateci și multe alte fiare”.

„În a noua zi — continuă Spontoni — (contele Caviolo) a fost invitat de principe la un banchet. Nu era nimeni între invitați care să nu fie demn de respect și de prim rang. Se aflau acolo un mare număr de boieri de frunte și sfetnici. Se trăgea cu diferite tunuri, răsunau tobe, tambure, trîmbițe și buciume; se vedeau focuri de artificii, era o mare veselie. S-au așezat la masă la ora 15 sau 16 din zi și, după obiceiul voievodului și al țării, au zăbovit pînă la orele 3 noaptea.

Dimineața, contele despărțindu-se, principe îi dăruie 600 de galbeni și un cal arab ales, cel mai frumos pe care îl avea în grajd, echipat și împodobit cu podoabe de aur și argint, împreună cu o sabie și un paloș minunat călit, ornate cu pietre prețioase și gravuri. Fiecare din însoțitorii săi a fost dăruit cu două rînduri de haine bogate. Locotenentul spaniol, în afara unor haine mai bogate decît ale celorlalți, a fost dăruit cu un sprinten cal turcesc, de mare valoare”.

Astfel se încheie relatarea consemnată de Spontoni * și o pagină din istoria vie a obiceiurilor de la curtea domnească se înfățișează ochilor noștri.

Cine este autorul relatării, adevărat jurnal al soliei imperiale, și cînd a avut loc această ceremonie sînt întrebări care se impun în chip firesc. Autorul ei poate fi însuși contele Caviolo, singurul care putea cunoaște conținutul discuțiilor tainice cu Radu Șerban; dar, și mai probabil, unul dintre însoțitorii săi a redactat jurnalul soliei, care, așa cum se obișnuia pe atunci, a fost revăzut de conducătorul ei. Cît privește data cînd a avut loc, cei care s-au ocupat de domnia lui Radu Șerban (V. Motogna, care face un rezumat, cu unele inexactități, ale relatării¹, și Tr. Muțescu, care o menționează) consideră, preluînd părerea lui N. Lorga, că ceremonia a avut loc în martie 1604. În realitate, atunci Radu Șerban



Portret puțin cunoscut al lui Spontoni, gravat de Aegidius Sadeler (autorul celei mai răspindite reprezentări a chipului lui Mihai Viteazul). Reproducere după Attioni de' re dell'Ungaria, Bologna, 1602

s-a întîlnit cu Basta la Brașov, fapt amintit în actele orașului, în timp ce năvălirea tătarilor, pomenită la începutul relatării, a avut loc în a doua jumătate a lui octombrie 1603; la 24 și 26 ale lunii, Radu și boierii săi plîngindu-se la Viena de nenorocirea abătută asupra țării. Așadar, ceremonia desfășurată după alungarea tătarilor trebuie să fi avut loc la sfîrșitul lunii octombrie sau începutul lui noiembrie 1603.

De ce a păstrat Basta tăcerea asupra desfășurării soliei trimise de el? Răspunsul rezultă din însuși cuprinsul relatării. Contele Caviolo nu a înmînat nici un act lui Radu Șerban, cum suna porunca împăratului. Diploma prin care era numit principe al Imperiului romano-german nu a ajuns la el. Umbra lui Mihai Viteazul se intrupa în urmașii săi, și Basta nu voia cu nici un preț să-i îngăduie o prea mare cînstire.

Au trecut de atunci mai bine de trei secole și jumătate. Zeci de acte s-au adunat în arhive, luminînd aspecte diferite ale domniei lui Radu Șerban. Nici unul nu zugrăvește însă altfel de veridic tabloul vieții de la curtea Țării Românești ca relatarea ceremoniei din 1603, care-și păstrează și astăzi întreaga forță evocatoare.

* Versiunea pasajelor traduse sau rezumate aparține autorului articolului (n.r.).

¹ Analele Academiei Române, Memoriile secției istorice, Seria a II-a, vol. VI, 1926, p. 277 — 279.

PE CĂRĂRI DE LEGENDĂ



În această casă modestă, astăzi muzeu, s-au născut cei doi frați Rebreanu

AU BIRUIT PRIN JERTFĂ

Locotenent-colonel
FLORIAN TUCĂ

Urc de la Comănești în sus, pe drumul ce merge aproape paralel cu un afluent al Tazlăului. Ascult șopotul care parcă-mi povestește o legendă de demult. Deasupra mea și deasupra munților migrează norii. Mă las purtat de frumuseți, timpul zboară și iată-mă în Palanca. De o parte și de alta, culmile semețe ale Ciucului și Tarcăului. Pădurea de brad coboară pînă sub streșinile caselor.

Nu mă opresc la nici o poartă. Știu, într-o margine, într-un loc al tuturor dușiiilor, o cruce împietrită pe un vîrf de monument, străjuit de un leu. Mă întîlnesc aici cu unul dintre eroii ce mi-au zbuicuit adolescența și m-au făcut să-mi pun primele întrebări grave asupra vieții și morții. Dar el n-a fost doar un personaj născut în filele unei cărți. A trăit aievea și a suferit, a gustat durerea pînă în străfundurile ei și s-a jertfit în anii primului război mondial.

★ Reproducem două fragmente din lucrarea în memoriam a locotenent-colonelului Florian Tucă, care se află în pregătire la Editura militară. Titlurile și subtitlurile aparțin redacției.)

Un copac din „Pădurea spinzuraților“



Peisaj vrancean: „Aici, din veacuri
de demult, au crescut bărbați viteji...”

La începutul războiului, Emil Rebreanu era sublocotenent în rezervă în Regimentul de artilerie austro-ungar „Maria Luiza”. Cei care l-au cunoscut în acea perioadă ni-l descriu ca pe un tânăr frumos, chipeș și bun. Avea o ținută îngrijită. Se purta blînd cu ostașii. Era iubit de camarazi și de subalterni. Vitregiile războiului l-au purtat în diferite sectoare ale întinsului front. Scria cu regularitate părinților și fraților despre peregrinările sale.

Într-un rînd, îi vestea: „Sînt comandantul altor două tunuri, pe linia primă de foc — alături de pedestrima [...] Am presimțiri rele”. Altă dată, cam la vreu an, povestea: „Bateria mea a fost trimisă la frontul Italiei [...]”. Pentru vitejia de care a dat dovadă, sublocotenentul Emil Rebreanu a fost distins cu „Medalia de aur pentru vitejie”, cea mai mare decorație pe care o decerna comandamentul austriac, pe cîmpul de luptă, ofițerilor români.

Dar iată că evenimentele declanșează drama. Regimentul de artilerie „Maria Luiza” este trimis pe frontul românesc. Oglîndind realitatea acelei epoci, fratele tîndrului sublocotenent avea să înfățișeze, în „Pădurea spinzuraților”, zguduitoare de adevărat, ce a însemnat pentru ostași ordinul de a lupta împotriva propriilor frați, a propriilor lor năzuințe și sentimente. Primejduindu-și viața, mulți patrioți ardeleni au trecut, în timpul războiului, linia frontului și s-au înrolat sub drapelele tricolore.

Unitatea lui Emil Rebreanu se găsea lîngă Ghimeș, aproape de granița care despărțea de atîta vreme Transilvania de patria mamă. Emil s-a hotărît să treacă și el frontiera. Fratele său, Liviu Rebreanu, se găsea de mai multă vreme dincoace de munji. Mai avea puțin ca să ajungă la ai noștri, cînd tîndrul sublocotenent a fost descoperit și arestat.

Un tribunal special l-a judecat și l-a condamnat la spînzurațoare. În timpul judecării procesului mai mulți camarazi ai săi, apreciindu-l pentru bunătatea și onestitatea sa, îl sfătuiseră să declare în fața instanței că s-a rătăcit, pentru a scăpa de pedeapsă. Dînd expresie înaltelor sale sentimente patriotice, Emil Rebreanu a refuzat să facă o astfel de declarație. Cu fruntea sus, plin de demnitate, a răspuns la proces:

— Am vrut să trec la frații mei români. Mai bine să fiu împușcat decît să lupt contra fraților mei.

După proces, Emil Rebreanu a fost dus, sub escortă, lîngă un pîrîiaș care marca granița nedreaptă. Ajuns la locul execuției, a cerut să fie înmormîntat pe pămîntul la care a visat să ajungă.

Măcar dincolo de moarte să-și împlinească visul. Nici această ultimă dorință nu i-a fost împlinită.

Înainte de a i se așeza lațul în jurul gîtului, privind către mulțimea de militari aduși la locul de execuție „pentru a lua exemplu”, Emil Rebreanu strigă cu o voce puternică:

— Trăiască România !...

Se spune că aflînd despre actul de acuzare al fratelui său, ca și despre sentința de condamnare, Liviu Rebreanu și-ar fi modificat total romanul „Pădurea spinzuraților”, axîndu-l — după cum ne mărturisește soția sa — „pe drama lui Emil Rebreanu, care, încercînd să se alăture armatei române, a fost prins și spînzurat”.

După trei ani, obsedat mereu de tragedia fratelui său, Liviu Rebreanu a plecat spre Ghimeș, să-i găsească mormîntul. Soția sa notează: „La 20 mai 1920, soțul meu hotărî să plecăm la Ghimeș [...] Ajungînd, am tras la micul hotel din localitate, iar după ce ne-am instalat, Liviu a și început investigațiile. Am găsit o femeie bătrînă, care cunoștea locul executării și îngropării lui Emil. Însoții de ea, ne-am îndreptat într-acolo. Ajunși, remarcăm o piatră mare, pe care locuitorii din Ghimeș o așezaseră pe locul spînzurației, în semn de recunoștință. Alții !”

Acest loc, atît de blînd prin liniile și culorile sale și atît de înfricoșător prin ceea ce s-a petrecut aici, a fost curățat și îngădit de marele romancier. La cîpătîiul



În Țara Vrancei, acolo unde apele Putnei străpung pentru ultima oară bariera stîncilor, se află o așezare desprinsă parcă din pagină de letopiseț. Se cheamă Vidra, precum ambițioasa nevastă a unui domn de-o clipă al Moldovei. Casele joase, multe din ele durate din lemn, se orînduiesc pitoresc pe văi și coline. Pentru a ajunge aici, am plecat din Odobesti și am urcat cale de aproape două ceasuri spre Balotești și de acolo mai departe, spre Găgești și Borca. Mergeam printr-un ținut al legendelor și tot mă așteptam ca după fiecare umăr de deal să apară vreo ceață de răzeși, pornită cu arme și desagi să împlinescă chemarea la oaste întru apărarea Moldovei. Aici, din vascuri de demult au crescut bărbați viteji, blajini în viața de toate zilele, dar minioși și aprigi în luptă. Mă purtau pașii spre Vidra, întrucît aflatam despre un monument ridicat acolo de oamenii locului în amintirea vrîncenilor căzuți în bătăliile anilor 1916-1917.

De la Găgești în sus am avut bun tovarăș de drum un moșneag. Dîndu-mi binețe, mă întrebasesc încotro mă duc și cu ce treburi. Aflînd ce vînt mă poartă pe acolo, mi-a spus, sfîtos și mîndru:

— Apoi, dumneavoastră, cătănele, cred că ați citit multe despre Vrîncioaia și despre Ștefan Voievodul. Iacă, pe la noi s-au întîmplat toate cite sînt prin cărți. Ficiorii Vrîncioaiei și ficiorii ficiorilor lor au stăpînit acești munți. Ai noștri sînt munții din vremuri de demult și i-am ținut cu vrednicie să nu-i calce dușmanul. De partizanii lui Chilian auzit-ai? Vrînceni erau și pentru Vrancea au murit...

Așa, pînă să ajung în Vidra, am aflat din gura moșneagului întreaga semnificație a monumentului spre care mă îndreptam. Cunoștea întîmplările cu de-amănuntul și le descria așa de bine, de parcă totul s-ar fi desfășurat sub ochii săi...

Nici nu știu cînd a trecut timpul.

— Aiasta-i Vidra, îl-am auzit pe moșneag. Într-adevăr, ajunsesem.

Cei patru neînfricați se numeau: Vasile Chilian, Toma Cotea, Ștefănașe Săcăluș și Dumitrache Pantazică...

Ei n-au fost singuri. Atunci, în vara lui 1917, au acționat alături de ei sute și sute de oameni de pe cuprinsul Vrancei, săteni cu părul albit de vreme, învățători și proeji din așezările de munte, tăietori de pădure ascunși în codru și ciobani urcați în creierul munților cu turmele.

Chilian reușise să se introducă în cercurile ofițerilor germani și să le capete încrederea. Știa că se joacă cu moartea, dar nu a șovăit să-și pună în aplicare planul. O dată făcut primul pas, primește

lui Emil a rămas de veghe, începînd de atunci, o cruce mare, cioplită din lemn de brad, pe care Liviu Rebreanu a scris cu vopsea neagră:

**„Eroului Emil Rebreanu,
născut la 17 decembrie 1891,
mort la 14 mai 1917”.**

Cînd a plecat, scriitorul a luat cu el o așchie din stîlcul de care fusese spînzurat fratele său.

Ultima dorință a sublocotenentului a fost aceea de a fi îngropat dincoace de munți, pe pămîntul vechiului regat. După patru ani de la moartea sa, această dorință i-a fost împlinită. Într-o zi frumoasă de octombrie, mii de tărani de pe ambele părți ale Carpaților au venit la locul unde avea să aibă loc ceremonia. Doi ofițeri ai armatei române au trecut sicriul cu rămășițele pămîntești ale lui Emil Rebreanu peste pîrîiaș și l-au așezat pentru vecie la Palanca. În memoria eroului s-a ridicat un monument. Citesc rîndurile cioplite cu dalta:

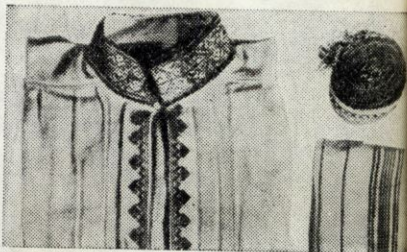
„Sublocotenentul Emil Rebreanu, spînzurat [...] la 14 mai 1917 pentru că a vrut să treacă în rîndurile armatei române și să lupte pentru întregirea neamului. Patria recunoscătoare nu-l va uita”.

De atunci, în fiecare an, la 14 mai, cînd florile de cîmp împodobesc plaiurile cu o revărsare de culori, la monumentul lui Emil Rebreanu vin mulțimi de oameni, tineri și bătrîni. Ei așază cu pioșenie cununi de flori și celini de brad adunate de pe amîndoi versanții Carpaților. Ca semn de recunoștință și ca simbol al unității.



Vasile și Clemansa Chilian, doi soți uniți prin nobile idealuri

Cîteva piese vestimentare care au aparținut lui Vasile Chilian



din partea ocupanților aprobarea să-și construiască o moară pe apa Putnei, în punctul numit Balta Colacului. În scurt timp, locul acesta devine punctul de trecere peste linia frontului. Chilian nu-i singur. I se alătură din ce în ce mai mulți patrioți. Cu ajutorul lor, ostașii ruși de unitățile lor sînt călăuziți pe cărări tănuite, pe crestele munților sau pe firul apei, spre moara de la Balta Colacului și de aici, în nopți pline de primejdie, ajung în liniile românești. O dată cu ostașii călătoreau și informații prețioase despre inamic, despre pozițiile ocupate de el, despre numărul gușilor de foc și despre mișcările sale de trupe. Între altele, la comandamentul român a fost adusă și o hartă cu dispozitivul nemților.

Grupul lui Chilian se ramifica. Inițial, la acțiunile lui au luat parte Clemansa Chilian, soția conducătorului și inițiatorului eroicei activități, apoi Toma Cotea, Ștefanache Săcăluș, Dumitrache Pantazică. Ei călăuzesc pe ostași pe căi ascunse, primejduindu-și libertatea și viața. Nu după mult timp li se alătură învățătorul Radu Macovei, cumnat al lui Chilian, dascăl care crede cu tărie în lecțiile de patriotism ce le dă copiilor și își pune întreaga-i ființă în slujba țării. Pe cei pe care pînă mai ieri îi învăța abecedarul, îi folosește acum pentru nevoile luptei. Îi trimite să numere tunurile din dispozitivul german sau să afle unde sînt concentrate forțele dușmane și tot pe ei îi îndrumă să ducă informații unităților românești. Împreună cu alți dascăli cheamă populația la rezistență ori călăuzește personal, pe drumuri împădurite, pînă la marginea apelor Putnei, pe soldații răzleți, pe care-i așteaptă posturile de luptă din liniile noastre.

Cu osebire merită subliniată prezența femeilor în rețeaua ilegală a lui Chilian.

Alături de Clemensa acționau învățătoarea Maria Șerbescu, Florica Pop, Vasilica Dobrescu și multe altele.

Din mulțimea militarilor care au trecut pe la Balta Colacului se desprind figurile unor luptători excepționali, a căror voință n-a putut fi înfrîntă de nimeni și de nimic. Așa sînt sublocotenentii Ștefan Bordan și Gheorghe Urzică. Ei izbutiseră să evadeze dintr-un lagăr german, improvizat în cazarma unui regiment din Slatina. Strecurîndu-se afară din oraș, ajung, după nemărate peripeții, în împărăția Carpaților și aici, la adăpostul codrilor, merg fără istav către răsărit, pînă dau de schitul Găvanul, din nordul județului Buzău. De acolo, se îndreaptă spre Măgura Odobeștilor, chemați de dorința de a-și relua iar locul în rîndul apărătorilor patriei. Așa intră ei în legătură cu grupul lui Chilian și revin între combatanți.

O adevărată epopee, la capătul căreia nu e odihnă, ci greul luptei.

Semnale în noapte

Alți cîteva patrioți, fugiți din același lagăr, animați de aceleași sentimente și idealuri, au răzbătut, pe alte drumuri, pînă în zona Cașinului. Și ei s-au bucurat de sprijin din partea locuitorilor din ținuturile pe care le-au străbătut. Învățătorul Năstase Deșliu, din comuna Mănești (Buzău), a ascuns în casa și în ograda sa numeroși ostași, le-a dat de-ale gurii și le-a arătat cărările care duceau spre pozițiile românești. Teodora Enăchescu și alte cîteva femei din județul Buzău s-au organizat într-o asociație care și-a propus ca scop să ajute cu alimente, cu îmbrăcă-

minte și cu bani ostașii de pe front. Ele îngrijeau pe ascuns răniții și după ce aceștia se însănătoșeau îi călăuzeau spre linia frontului. Ciobanul Ion Moldoveanu, din comuna Lopătari-Buzău, a condus pe coclauri numai de el știute, pînă la malul Putnei, pe căpitanul Octav Cocă-răscu din Regimentul 32 Mircea, ofițerul brav care, în înfruntările de la Mărăști, atacînd în fruntea oștenilor săi, va dobindi un renume.

Trecerea ostașilor din teritoriul ocupat în liniile românești a devenit o operație de amploare. Vasile Chilian, cel care a pus-o la cale și a condus-o, întrunea în el virtuțile conducătorului și ale oștenului simplu. „Moara” sa era un adevărat comandament, care-și trăia viața chiar sub nasul ocupanților. Dar Chilian nu se mulțumea doar să organizeze. Se strecura noaptea printre tranșeele dușmanului și culegea informații. Se ducea apoi la locurile stabilite și devenea călăuză încercată — prin păduri, printre rețelele de sîrmă ghimpată. Între cei pe care i-a însoțit s-au numărat sublocotenentul Păun din Regimentul 50 infanterie, sublocotenentul Nicolae Gheorghe din Regimentul 32 Mircea, tînărul Iancu Alexandru, caporalul Tudose Iancu din Regimentul 24 infanterie și mulți, mulți alții. După ce își încheia sarcina, de bunăvoie asumată, Chilian se întorcea la moară. Aștepta apoi acolo minute în șir, cu respirația tăiată. Și atunci, cînd două împușcături spărgeau noaptea, se liniștea și el. Era semnalul că oamenii lui ajunseseră la trupele românești. Cite astfel de împușcături va fi auzit Chilian în acele zile de primăvară? Cite emoții nu-i vor fi săgetat inima în așteptarea acestor semnale?

În cea de-a doua parte a lunii mai 1917, după ce a adus atîtea și atîtea servicii armatei române și țării, înscriind pagini de vitejie nepieritoare în cronică rezistenței împotriva invadatorului prusac, grupul lui Chilian a fost descoperit. Rînd pe rînd sînt arestați animatorii grupului, în frunte cu Chilian. Atunci s-a petrecut una din acele fapte care a vîmuit pe dușman. În timp ce soldații patrulei inamice începuseră să-i perchezizioneze pe arestați, Cle-mansa Chilian s-a repezit spre soțul ei, i-a scos din buzunar un plan care urma să ajungă dincolo de linia frontului, la români, și sub privirile stupefiate ale nemților a reușit să-l dea pradă flăcărilor.

Partizanii au fost anchetați și cercetați mai bine de două luni, fiind supuși unor torturi bestiale. Călăii lor n-au putut însă afla nimic de la ei. În cele din urmă Vasile Chilian și încă trei patrioți au fost condamnați la moarte. În luna august, înainte de începerea marii bătălii de la Mărășești, nemții i-au împușcat. Victoria dobîndită de trupele noastre — una dintre cele mai stră-



Radu Macovei, dascălul care credea cu tărie în lecțiile sale de patriotism...

lucite din întreaga istorie militară a poporului — a fost făurită și cu jertfa acestor minunați oameni ai Vrancei.

În amintirea lor și a sutelor de vrînceni căzuți în înfruntările din primul război mondial, chiar la intrarea în Vidra a fost ridicat un monument. Este o construcție simplă, un postament de piatră cu cîteva trepte și o cruce ce se decupează pe cerul Vrancei. Am citit cu emoție inscripția cu rezonanță de predoslovie:

„Pe aceste locuri, în anul 1917, a fost vîforul războiului...”

Pe acest deal al Vidrei se aflau oștile noastre. În față, peste apa Putnei, era armata germană.

În teritoriul ocupat, rămăseseră, surprinși de năvala inamică, mii de oșteni români.

În zile și nopți de-a rîndul, ei fură tre-cuți dincoace, prin locuri ascunse, printre rețele și tranșee, sub focul aprig de obuze și mitralii, îndemnați și călăuziți de patru vrînceni, locuitori din aceste sate.

În iunie 1917, aceștia au fost descoperiți, judecați de comandamentul german și uciși la Focșani, în luna august 1917.

Și s-a ridicat acest monument în anul 1936 [...], întru amintirea acestor martiri și a tuturor eroilor vrînceni”.

Acesta-i monumentul a cărui poveste mi-a șoptit-o, în graiul dulce de aici, un moșneag desprins și el parcă din letopiseț.

panoramic

Lupta poporului român pentru un stat unitar*



Apărută sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., monografia a fost elaborată de un colectiv de autori, sub redacția lui Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac. Lucrarea înfățișează, de pe poziția materialismului dialectic, lupta de veacuri a poporului român pentru constituirea sa într-un stat unitar și independent.

Pe baza unui bogat material documentar arhivistice, din țară și străinătate, a datelor cuprinse în presa vremii și în literatura de specialitate, se analizează în mod aprofundat lupta poporului român — dusă pe toate planurile: economic, social, politic, cultural — pentru desăvârșirea procesului de făurire a statului național unitar român, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. În lucrare se evidențiază participarea largă, de masă, la variatele manifestări naționale; rolul jucat de Partidul național român; contribuția Partidului social-democrat, a clasei muncitoare și a mișcărilor socialiste din România la realizarea unității de stat; împlinirea acestei lupte cu înfăptuirea unui larg program de revendicări sociale și democratice.

* Marin Badea, Gheorghe Bodea, Augustin Deac, Ion Iacoc, Ion Ilincioiu, Alexandru Tănăsescu, Gheorghe Ure, Natalia Vlăduț, *Unirea Transilvaniei cu România* — 1 decembrie '18, Editura politică, 1970.

Un spațiu larg este acordat evenimentului care a înecunat lupta poporului român pentru unire: Marea Adunare Națională Constituantă de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918.

Lucrarea îmbogățește istoriografia românească, impunând printr-o prezentare și interpretare obiectivă, documentată și amplă.

L.D.

O istorie multiseculară*



Cu un titlu care se inspiră din una dintre cele mai bune sinteze de istorie națională a lui N. Iorga, *Istoria poporului român* își propune să ofere cititorului o privire de ansamblu asupra dezvoltării societății în spațiul carpatodunărean, de la cele mai vechi manifestări ale omului în aceste părți până în zilele noastre. Lucrarea se învecimează pe cele mai noi concluzii ale istoriografiei românești; ea valorifică investigațiile întreprinse în arhivele din țară și de peste hotare, rezultatele săpăturilor arheologice, concluziile monografiilor și ale studiilor de specialitate. Autorii s-au străduit să desprindă și să releve directiile fundamentale ale procesului istoric, să pună în evidență evenimentele caracte-

* *Istoria poporului român*, sub redacția acad. A. Otetea. Comitetul de coordonare: Andrei Otetea, Ion Popescu-Puțuri, Ion Nestor, Mihail Berza și Vasile Maciu, Editura științifică, 1970.

ristice societății românești ca și trăsăturile comune cu evoluția altor popoare, în sfârșit, să situeze locul românilor în contextul de istorie universală, reliefind funcția europeană a unor episoade de istorie națională.

Istoria poporului român nu este nici simplă narație a faptelor, nici analiză socio-istorică a diverselor structuri; întemeiată pe concepția materialismului istoric, lucrarea urmărește printr-o expunere limpede să facă înțelese temerile istorice ale marilor prefaceri ce se desfășoară sub ochii noștri, autorii putând spune, ca odinioară Miron Costin, „Caută-te dar acum, cititorule, ca într-o oglină și te privește de unde ești”.

Urmărind să realizeze o imagine unitară a procesului de dezvoltare socială, volumul renunță în genere la obișnuita fragmentare a expunerii în compartimente consacrate economiei, socialului etc., pentru a îmbriașă ansamblul factorilor istorici în interacțiunea lor. *Istoria poporului român* relevă continuitatea de vechituri în spațiul carpatodunărean, unitatea poporului român pe deasupra frunțarilor impuse de vicisitudinile istoriei, lupta lui pentru independență și unitate politică, pentru dreptate socială. Paginile cărții evocă marile figuri ale istoriei naționale, vicleșii luptători împotriva dominației otomane, conducători ai luptelor țărânilor, eroi ai proletariatului, precum și savanți ale căror invenții sau descoperiri au constituit „premiere” în știința mondială sau oameni de literă și artă ale căror opere au întregit patrimoniul culturii universale.

C. F.

Pagini de mișcare muncitorească*

Sărbătorirea zilei de 1 Mai — începând din 1890, cind a fost înscrisă în calendarul marilor sărbători proletare, și până în zilele noastre, cind se desfășoară sub steagul victorios al socialismului, — reprezintă un drum, o istorie de opt decenii. O istorie cu bo-

* Olimpiu Măteșescu și Elena Georgescu, *1 Mai în România*, București, 1970.

panoramic

gate și profunde semnificații, la făurirea căreia clasa muncitoare din țara noastră și-a adus o remarcabilă contribuție.

Muncitorii din România au sărbătorit 1 Mai din primul an al intrării acestei zile în istoria mișcării muncitorești internaționale. Și de la un an la altul, sărbătoarea lor s-a manifestat tot mai puternic ca o școală de luptă și călăre revoluționară.

Lucrarea apărută în colecția „Mica bibliotecă de istorie”, sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., surprinde momente semnificative ale manifestărilor de 1 Mai orga-

MICA BIBLIOTECĂ DE ISTORIE



nizate de muncitorii din România. Cititorul găsește în cuprinsul ei pagini de autentică istorie a unui îndelungat drum de luptă străbătut de clasa muncitoare pentru înfăptuirea înalțelor și nobilelor ei idealuri.

V. B.

Grevele — forme de luptă ale proletariului *

Volumul patru din culegerea de studii monografice privind luptele muncitorilor din România, apărut sub egida

* Din istoria luptelor greviste ale proletariului din România, vol. IV, București, 1970.



Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. înmănunchează o serie de articole consacrate acțiunilor greviste desfășurate de proletariat între anii 1888 și 1942.

Un nou volum în colecția „Evocări”

Apărută încă în anul 1968, sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., colecția „Evocări” a publicat următoarele lucrări: Ștefan

Gheorghiu și epoca sa, de M. Gh. Bușor, Gh. M. Vasilescu de M. C. Stănescu, I. C. Frimu de N. Petreanu și D. Baran. Ultimul volum, apărut recent în colecție, este Nicolae Codreanu, semnat de Ștefan Neagoe. Autorul tratează momentele și aspectele cele mai caracteristice din viața și activitatea unui reprezentant de seamă al mișcării socialiste și muncitorești din România. Nicolae Codreanu este prezentat în cadrul complex al întregii sale activități desfășurate în deceniul al 8-lea din veacul trecut, perioadă când se conturează acțiunile cu caracter propagandistic socialist ale unor tineri intelectuali, când apar primele societăți studențești, primele cercuri socialiste, când se fac încercări de editare a unor organe de presă destinate propovăduirii ideilor socialiste și când se ivesc unele începuturi de filantropie a unui partid socialist cu program și statut bine stabilite. Nicolae Codreanu a făcut, în acest sens, parte din generația de pionierat, predecesoare creării P.S.D.M.R.-ului.

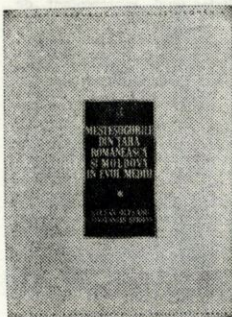
Din colecția „Evocări” sînt așteptate să intre în librării Alecu Constantinescu de N. Husearlu, Panait Mușoiu de N. Gogoneață și A. Gălateanu, Alexandru Ionescu de V. Gh. Ionescu. Sînt, de asemenea, pregătite pentru a fi tipărite, în aceeași colecție, lucrările monografice despre Eugen Rozvan, Al. Dobrogeanu-Gherea, Ștefan Stîncă, iar cele închinăte lui Ilie Pintilie, Constantin Popovici, Constantin Olcescu și alții sînt într-un stadiu avansat de pregătire pentru tipar.

I. D.



panoramic

Zece veacuri de viață meșteșugărescă *



Dacă meșteșugurile din Transilvania și evoluția lor pînă în secolul al XVI-lea au fost cuprinse — cu o amplă documentare edită și înedită — în sinteza profesorului Ștefan Pascu, cele din Țara Românească și Moldova nu fuseseră analizate, în ultimele două decenii și jumătate, decît în studii parțiale. Multiplele informații aduse de arheologie, de colecțiile de documente publicate, de investigarea atentă a arhivelor, așteptau să fie integrate într-o lucrare care, urmărind evoluția meșteșugurilor pe ramuri, să ne dea și imaginea lor în ansamblu, de la o etapă la alta, în cele două țări românești amintite.

Ștefan Olteanu și Constantin Șerban au întreprins o atare cercetare — de analiză și sinteză —, primul pentru perioada din secolul al X-lea pînă către 1700, al doilea pentru epoca destrămării feudalismului, de-a lungul secolului al XVIII-lea, pînă în 1848.

* Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *Meșteșugurile în Țara Românească și Moldova în evul mediu*. Prefață de prof. univ. Mihail Berza. Editura Academiei, 1969.

Reținem, dintru început, lărga informație pe care se întemeiază volumul. Au fost consultate, aproape exhaustiv, documentele publicate; li s-au adăugat sute de acte inedite; s-au luat în seamă relațiile din cronică și cele ale călătorilor străini, completeate cu materiale epigrafice, muzeistice și etnografice. Au fost folosite și numeroasele rezultate ale săpăturilor arheologice.

Subliniem, de asemenea, atenția dată de autori aspectelor tehnice ale unor meșteșuguri, îndeosebi prelucrării metalelor, și comparării nivelului tehnologic cu acela din alte țări (utilizînd pentru această cele mai recente sinteze privind istoria tehnicii europene). Sint reliefate și formele de organizare ale producției, trecerea — mai ales în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea — de la atelierul meșteșugăresc la cooperăția capitalistă simplă și chiar la manufactură.

Remarcăm faptul că analiza se oprește, în fiecare etapă, asupra relațiilor economice, sociale determinate de practica diferitelor meserii. „Meșteșugurile” dezvăluie în felul acesta și intensitatea vieții satelor și tirgurilor românești de-a lungul aproape a zece secole. Este încă unul din meritele volumului ce-l prezentăm cititorilor noștri.

D.C.G.

Studii bănățene

Semnălam apariția unui volum de studii privitoare la istoria Banatului, folositor atît specialiștilor cît și publicului interesat de trecutul acestei provincii.

Lucrările cuprinse: *Considerațiuni istorico-geografice asupra districtului autonom al Caransebeșului în evul mediu* — Marius Bizerea, Constantin Rudneanu; *Despre unele cetăți medievale din Banat* — Theodor N. Trăpcea; *Situația Banatului la cucerirea lui de către habsburgi* — Aurel Tîntă; *Din istoria școlilor grănicerești bănățene* — Viorica

Golan; *Lupta țărănimii muncitoare din Banat pentru imprimarea unui caracter democratic aplicării reformei agrare din 1921* — Gheorghe I. Oancea; *Aspecte din viața și lupta minierilor din Banat între anii 1934—1938* — Ion Munteanu; *Din lupta muncitorimii bănățene împotriva exploataării burghezo-moșieresti (1938—1940)* — Traian D. Bunesco, Gheorghe I. Oancea.

Pentru cercetătorii menționăm un valoros instrument de lucru: *Contribuții la bibliografia istorică a Banatului* (Alex. Rusu), însumînd 408 titluri.

I.M.S.

Istoria totală a unui secol

Istoricul francez F. Lebrun, își propune să înfățișeze cititorului „realitățile... complexe ale unei istorii totale”. „Istorie totală”, deoarece Lebrun nu se mărginește numai la Europa, ci extinde aria expunerii sale și la celelalte continente. „Istorie totală”, de asemenea, pentru că, în afara personalităților, bătăliilor și tratatelor, există efortul de a surprinde cît mai multe aspecte din viața societății secolului al XVII-lea.

În ce privește continentul nostru, F. Lebrun stăruie îndeosebi asupra unor fapte istorice majore: revoluția din Anglia și republica burgheză engleză; domnia lui Ludovic al XIV-lea și lupta acestuia pentru hegemonie; oprirea ultimei mari ofensive otomane la Viena (1683); consolidarea statului rus sub Petru cel Mare etc.

Ocupîndu-se de celelalte continente autorul expune istoria Indiei în timpul împăratului Aurangzeb, a Chinei — sub dinastia Tsing, perioada de început a șogunilor Tokugawa în Japonia, apoi istoria colonizării europene în cele două Americi și, în sfîrșit, pătrunderea europenilor spre interiorul continentului african.

S. C.

* François Lebrun, *Le XVII^e siècle*, Ed. Armand Colin, 1969.

„STUDENTIMEA NOUĂ”

AL. UNGUREANU (SANDU) — București: Reținem, pentru plusul de informație pe care îl aduce, pasajul referitor la apariția publicației „Studentimea nouă”: Pe la începutul anului 1932, organizația regională Moldova a U.T.C., care, ca și partidul comunist, activa în ilegalitate, a inițiat înființarea unei gazete legale, care să se adreseze studenților. Gazeta urma să apară sub îngrijirea unui colectiv de studenți din Iași, la care puteau colabora și studenți din alte centre universitare. În funcția de director fusese desemnat profesorul Mihail Ciobanu, dar pentru că ziarul să poată obține autorizația de apariție legea pretindea ca o persoană să-și asume rolul de „Grant responsabil”. În acest scop, s-a prezentat într-o noapte la mine secretarul regional al organizației, solicitând, ca și în alte dați, concursul meu, deoarece nu eram cunoscut autorităților moldovene.

Am acceptat propunerea și mi-am dat în scris consimțământul, iar după cîtva timp a apărut gazeta, sub titulatura „Studentimea nouă”, avînd imprimat pe frontispiciu: „Director, Mihail Ciobanu”, iar în josul primei pagini: „Grant-responsabil, Sandu Ungureanu”.

Dar vigilenta Siguranței, care studia la microscop astfel de publicații, deja suspecte după apariția citorva numere, a descoperit că avea de a face cu o gazetă comunistă și în aprilie 1932, tocmai cînd mă căsătorisem de vreo două săptămîni, mi-a fost întreruptă „luna de miere”, fiind arestat și încarcerat singur într-o celulă la sediul Siguranței generale a statului din b-dul Carol (azi b-dul Republicii). Acolo, după ce în prealabil am fost înzestrat cu o insignă purtînd nr. 5 ce mi s-a aninat la butonieră, mi s-a întocmit o nouă fișe (în afară de cea de la Poliția socială), cu legiuitele amprente digitale și fotografiearea din față și profil. Apoi, inspectorul Bănculescu, ajutat de Ghidel și alții, au procedat la anchetarea mea, care cu micul întreruperi a durat cinci zile și cinci nopți.

PIETRARUL DIN ESKI ZAGORA

ION MIRCEA din Turnu-Măgurele ne trimite fotografia inscripției pe care o re-



producem și ne roagă să-l spunem în ce limbă este scrisă. Inscripția respectivă se află la biserica din comuna Lița, județul Teleorman.

Este vorba de un text în limba turcă, redat cu ajutorul alfabetului arab. Iată traducerea lui:

Omul de încredere al cetății vechi, pletraru din Eski Zagora [Stara Zagora din Bulgaria] Kitlibzade [fiul secretarului] molla [teolog, savant ecleziastic], stegarul, supusul conducerii clădirii cu Dumnezeuul sfînt.

14 decembrie 1814 — 2 decembrie 1815

COMPETENȚĂ

GERONT NUSSBÄCHER — Brașov: Ne bucură faptul că urmăriti cu atîta atenție articolele publicate în revista noastră, pe care — după cum ne relațai — o citiți cu regularitate de la apariția ei. Observațiile cv. referitoare la articolul Mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înțeles... privitor la Coresi, semnat de doctor docent Gheorghe Cronț, ne dovedesc încă o dată acest lucru. Ele ni se par judicioase și interesante.

MICROISTORIE PLOIEȘTEANĂ

AURELIAN GONCEARENKO — Ploiești ne roagă să publicăm cîteva rînduri despre istoricul orașului Ploiești.

Pe scurt, deci, iată cîteva date: Ceretările arheologice atestă o veche locuire a teritoriului de azi al orașului (urme din paleolitic, așezări din secolele IX-X e.n. etc.). În 1503, o listă de căraușie a orașului Brașov menționează pe un oarecare Radu din Ploiești, iar o alta din 1545 pe un Berivol, tot din Ploiești; ar fi, deci, primele mențiuni documentare ale orașului. Așa-zisul act de naștere îl reprezintă însă documentul emis de Mihai Viteazul în 1597, prin care hotără ridicarea unei curți și a unei tabere militare la Ploiești. Ca urmare, vechiul sat este transformat în tîrg, se construiesc case domnești, iar din 1600 la Ploiești se va ține un tîrg săptămînal.

Cînd, în 1781, Alexandru Ipsilanti „dăruiește” orașul unei rude, locuitorii s-au ridicat vehement împotriva acestei încalcări a libertății lor, obținînd anularea hotărîrii domnului. Nicolae Caragea (1782-1783) „dona” din nou orașul, deschizîndu-se apoi unul dintre cele mai lungi procese. Chestiunea nu era rezolvată nici în 1848, deoarece, la 15 iunie în acel an, în fața guvernului provizoriu revoluționar, o delegație a ploieștenilor jura credință, dar amintea că situația încă nu fusese clarificată.

1859, Ploieștenii au fost, cu trup și suflet, pentru Unire. Sentimentele lor democratice s-au manifestat și cu prilejul mișcării antindianice din 1870, condusă de Candiano Popescu.

Numeroși ostași originari din acest oraș și-au dat viața pentru cucerirea independenței în 1877-1878.

Sfîrșitul secolului al XIX-lea afirmă la Ploiești în scena social-politică o nouă

forță — proletariatul. În 1890 s-a organizat prima grevă, iar în 1891 s-a constituit Clubul muncitorilor din Ploiești.

Pagini de mare eroism a înseris proletariatul ploieștean în 1933, când, la 1 februarie, muncitorii au pus stăpînire pe oraș timp de 24 de ore. În timpul războiului

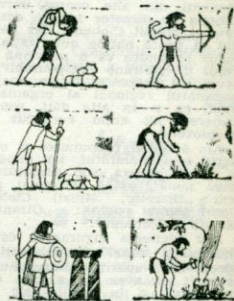
hitlerist, pe Valea Prahovei a acționat grupul de partizani „Carpați”, iar în timpul insurecției din august 1944, populația orașului, mobilizată de comuniști, a participat cu însușirea la luptele pentru alungarea trupelor germane.

CONTROVERSELE CRONOLOGIEI

T. MARU — Iași. În ultimul timp au sosit la redacție multe scrisori în care dv. și alți cititori ridicăți probleme legate de cronologia istoriei. Se exprimă, firește, nedumerirea față de datările neconcordante întinse în timpul diferitelor lecturi. Ne propunem ca, din cînd în cînd,

să publicăm puncte de vedere recente, atît din țară cît și din străinătate, în această problemă atît de controversată. Iată, spre exemplu, o cronologie publicată de revista „Archeologia” (Paris) nr. 28, mai-iunie 1969 :

Cronologie i.e.n.	Perioade
600000	— Paleoliticul vechi
50000	— Paleoliticul mijlociu
30000	— Paleoliticul superior (aparitia artei figurative)
8000	— Mezoliticul timpuriu — Mezoliticul final (domesticirea oii)
6000	— Neoliticul inferior (aparitia agriculturii și ceramicii) — Neoliticul mijlociu — Neoliticul superior
2500	— Epoca aramel (inceputurile metalurgiei)
2000	— Epoca bronzului
1000	— Epoca fierului



„DACIA NOUĂ”

AMEDEU BĂDESCU — București ne trimite un interesant material, din care reprodusem cîteva fragmente :

Fiind unul dintre fondatorii și redactorii „Daciei noi”, voi aduce o serie de contribuții la istoricul acestei reviste. Săptămînalul „Dacia nouă” a văzut lumina tiparului în ziua de 12 decembrie 1937 și a fost suprimat la 20 martie 1938, la cîteva zile după arestarea primului său redactor. Au apărut cu regularitate 13 numere din „Dacia nouă”, numărul 14, deși pregătit, nu a mai putut fi tipărit.

Dictatura regală nu a putut tolera existența unei prese democratice, nu se putea împăca cu această revistă care se intitula „Săptămînalul tinerei generații”.

Corpul redacțional al revistei se compunea din : Corneliu Mănescu, Mircea Constantin, Constanța Crăciun, Roman Moldovan (Roman Dăianu), Silviu Brucan, Mircea Brătucu, Victor Ilie, Eusebiu Camilar, Ilarie Voronica, Ioan Simion, Aurel Alicu, Al. Dima, Amedeu Bădescu (Badea Slatioreanu).

Printre colaboratorii revistei se numărau : Nicolae Titulescu, care a scris pentru „Dacia nouă” articolul : „Misiunea istorică a

tinerețului român”, publicat în numărul 3, din 2 ianuarie 1938, și un al doilea articol : „Naționalismul în politica externă a României din ultimele decenii”, care n-a putut fi publicat, fiind interzis de guvernul Goga-Cuza : profesorul doctor C. I. Parhon, profesorul C. Rădulescu-Motru — președintele Academiei Române, profesorul Vlăduțescu-Răcoasa, profesorul Tudor Vianu, profesorul Eugen Herovanu, profesorul N. Vasilescu-Karpen — rectorul Școlii politehnice, profesorul Ioan Răducanu — rectorul Academiei comerciale, profesorul C. Stoicescu — rectorul Universității din București, profesorul Stanciu Stolan, profesorul N. Popescu-Doreanu, profesorul Alexandru Dima etc. La revistă colabora un mare număr de personalități progresiste, antifasciste și democratice din străinătate, oameni politici, scriitori și ziariști.

Nicolae Titulescu spunea despre „Dacia nouă” unor redactori ai revistei, la plecarea sa din țară : „Splendid ! Voi, o serie de tineri și studenți români, faceți mai mult ca noi oamenii politici ai țării. Vă felicit.”

Doctorul Petru Groza, într-o scrisoare adresată „Daciei noi” la 8 februarie 1938, îi numea pe tinerii redactori ai revistei : „...un tineret militant pe linia democrației de mine pentru care luptăm împreună”.

ABONAMENTUL DV. PE TRIMESTRUL III

În toată țara a început reînnoirea abonamentelor la publicații pe trimestrul III, 1970. Pentru a vă asigura primirea în continuare a revistei, achitați din timp contravaloarea acesteia la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și la difuzorii de presă din întreprinderi, instituții și de la sate.

forță — proletariatul. În 1899 s-a organizat prima grevă, iar în 1891 s-a constituit Clubul muncitorilor din Ploiești.

Pagini de mare eroism a înscris proletariatul ploieștean în 1933, când, la 1 februarie, muncitorii au pus stăpînire pe oraș timp de 24 de ore. În timpul războiului

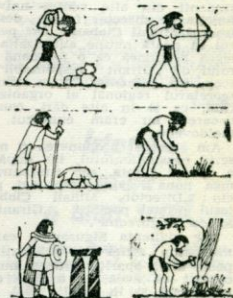
hitlerist, pe Valea Prahovei a acționat grupul de partizani „Carpați”, iar în timpul insurecției din august 1944, populația orașului, mobilizată de comuniști, a participat cu însuflețire la luptele pentru alungarea trupelor germane.

CONTROVERSELE CRONOLOGIEI

T. MARU — Iași. În ultimul timp au sosit la redacție multe scrisori în care dv. și alți cititori ridicați probleme legate de cronologia istoriei. Se exprimă, firește, nedumerirea față de datările neconcordante întinse în timpul diferitelor lecții. Ne propunem ca, din cînd în cînd,

să publicăm puncte de vedere recente, atît din țară cit și din străinătate, în această problemă atît de controversată. Iată, spre exemplu, o cronologie publicată de revista „Archeologia” (Paris) nr. 28, mai-iunie 1969 :

Cronologie i.e.n.	Perioade
600000	— Paleoliticul vechi
50000	— Paleoliticul mijlociu
30000	— Paleoliticul superior (aparitia artei figurative)
5000	— Mezoliticul timpuriu — Mezoliticul final (domesticirea oili)
6000	— Neoliticul inferior (aparitia agriculturii și ceramicii) — Neoliticul mijlociu — Neoliticul superior
2500	— Epoca aramei (inceputurile metalurgiei)
2000	— Epoca bronzului
1000	— Epoca fierului



„DACIA NOUĂ”

ANEDEU BĂDESCU — București ne trimite un interesant material, din care reprodusem cîteva fragmente :

Fiind unul dintre fondatorii și redactorii „Daciei noi”, vă aduce o serie de contribuții la istoricul acestei reviste. Săptămînelul „Dacia nouă” a văzut lumina tiparului în ziua de 12 decembrie 1937 și a fost suprimat la 20 martie 1938, la cîteva zile după arestarea primului său redactor. Au apărut cu regularitate 13 numere din „Dacia nouă”, numărul 14, deși pregătit, nu a mai putut fi tipărit.

Dictatura regală nu a putut tolera existența unei prese democratice, nu se putea împăca cu această revistă care se intitulă „Săptămînalul tinerii generații”.

Corpul redacțional al revistei se compunea din : Corneliu Mănescu, Miron Constantinescu, Constanța Crăciun, Roman Moldovan (Roman Dălanu), Silviu Brucan, Mircea Brătucu, Victor Ilie, Eusebiu Camilar, Ilarie Voronca, Ioan Simion, Aurel Alicu, Al. Dima, Amedeu Bădescu (Badea Slătioareanu).

Printre colaboratorii revistei se numărau : Nicolae Titulescu, care a scris pentru „Dacia nouă” articolul : „Misturele istorice a

tineretului român”, publicat în numărul 3, din 2 ianuarie 1938, și un al doilea articol : „Naționalismul în politica externă a României din ultimele decenii”, care n-a putut fi publicat, fiind interzis de guvernul Goga-Cuza : profesorul doctor C. I. Parhon, profesorul C. Rădulescu-Motru — președintele Academiei Române, profesorul Vlăduțescu-Răcoasa, profesorul Tudor Vianu, profesorul Eugen Herovanu, profesorul N. Vasilescu-Karpen — rectorul Școlii politehnice, profesorul Ioan Răducanu — rectorul Academiei comerciale, profesorul C. Stoicescu — rectorul Universității din București, profesorul Stanciu Stoian, profesorul N. Popescu-Doreanu, profesorul Alexandru Dima etc. La revistă colabora un mare număr de personalități progresiste, antifasciste și democratice din străinătate, oameni politici, scriitori și ziariști.

Nicolae Titulescu spunea despre „Dacia nouă” unor redactori ai revistei, la plecarea sa din țară : „Splendid ! Voi, o serie de tineri și studenți români, faceți mai mult ca noi oamenii politici ai țării.

Vă felicit.”
Doctorul Petru Groza, într-o scrisoare adresată „Daciei noi” la 3 februarie 1938, îl numea pe tinerii redactori ai revistei : „...un tineret militant pe linia democrației de mîine pentru care luptăm împreună”.

ABONAMENTUL DV. PE TRIMESTRUL III

În toată țara a început reînnoirea abonamentelor la publicații pe trimestrul III, 1970. Pentru a vă asigura primirea în continuare a revistei, achitați din timp contravaloarea acesteia la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și la difuzorii de presă din întreprinderi, instituții și de la sate.

CONTENTS

GEORGE MACOVESCU Mihail Kogălniceanu the Diplomat .. 2	I. FELEA Un centre socialiste a Bucarest a la fin du XIX-ème siècle .. 41
VIRGIL CINDEA Ancient Romanian Contacts with the Levant .. 10	A. LECCA et G.M. ANDRIES Sur les traces de l'Atlantide érétoise .. 44
PH. ERLANGER Maria de Medici against Richelieu .. 18	GEORGE POTRA Capitaine Costache, terreur du Bucarest d'antan .. 50
N. COPOIU A Chair of Romanian at the University of Petersburg .. 24	MIRCEA STOIA Un jeune Transylvain étudie l'oeuvre de Newton .. 59
MATEI CAZACU Vlad the Impaler, an Epic Hero .. 25	RADU VULPE Décédé, le conseiller intime de Burebista 60
N.P. SMOCHINĂ The Significance of a Transylvanian Manuscript .. 32	* Dans la presse d'il y a cent ans .. 66
ROGER GREISENS The Recollections of Anvers .. 37	GH. UNC La guerre des Boers et l'opinion publique de Roumanie .. 68
I. FELEA Headquarters of Bucharest Socialists at the End of the XIX-th Century .. 41	L'histoire d'une tapisserie .. 74
A. LECCA and G.M. ANDRIES Tracing the Cretan Atlantis .. 44	ANDRZEJ PIELASA "Tante Frieda arrive demain" .. 77
GEORGE POTRA Captain Costache, the Terror of Old Bucharest .. 50	C. REZACHEVICI Un envoyé impérial auprès de Radu Șerban .. 84
MIRCEA STOIA A Young Transylvanian Studies Newton's Work .. 59	FLORIAN TUCĂ Ils ont vaincu par le sacrifice (1916—1918) .. 89
RADU VULPE Deceneus, the Close Counsellor of Burebista 60	* Panorama .. 94
* One Hundred Years Ago in the Press .. 66	* Courrier de la rédaction 97
GH. UNC The Boer War and Public Opinion in Romania 68	
The Story of a Historic Tapestry .. 74	
ANDRZEJ PIELASA Aunt Frieda Arrives Tomorrow .. 77	
C. REZACHEVICI An Imperial Envoy to Radu Șerban .. 84	
FLORIAN TUCĂ In Sacrificing Themselves They Vanquished (1916—1918) .. 89	
* Panorama .. 94	
* Letters from the Editor .. 97	

SOMMAIRE

GEORGE MACOVESCU Mihail Kogălniceanu, le diplomate .. 2	I. FELEA «Верхний зал» дворца баша при совете попечительства госпиталей .. 41
VIRGIL CINDEA Anciens contacts roumains avec le Levant 10	A. LECCA et G.M. ANDRIES По следам критской Атлантиды .. 44
PH. ERLANGER Marie de Médicis contre Richelieu .. 18	GEORGE POTRA Капитан Костаке, гроза жителей прежнее Бухареста .. 50
N. COPOIU Une chaire de langue roumaine à l'Université de Petersburg .. 24	МІРЧА СТОІА Молодой трансильванец изучает творчество Ньютона .. 59
MATEI CAZACU Vlad l'Empereur, un héros d'épopée .. 25	RADU VULPE Деценей, близкий советник Буребисты .. 60
N.P. SMOCHINĂ La signification d'un manuscrit transylvain .. 32	Из публицистических столетней давности .. 66
ROGER GREISENS Les souvenirs d'Anvers .. 37	Г. УНІС Англо-бурская война .. 68

I. FELEA Un centre socialiste a Bucarest a la fin du XIX-ème siècle .. 41	п румынская общественность 68
A. LECCA et G.M. ANDRIES Sur les traces de l'Atlantide érétoise .. 44	История одной художественной ткани .. 74
GEORGE POTRA Capitaine Costache, terreur du Bucarest d'antan .. 50	АНДРЕЙ ПЬЕЛАСА «Тётя Фрида прибывает завтра» .. 77
MIRCEA STOIA Un jeune Transylvain étudie l'oeuvre de Newton .. 59	К. РЕЗАКЕВИЧ Императорский посол у Раду Шербана 84
RADU VULPE Décédé, le conseiller intime de Burebista 60	ФЛОРИАН ТУЦĂ Победили жертвой (1916—1918) .. 89
* Dans la presse d'il y a cent ans .. 66	Кругозор .. 94
GH. UNC La guerre des Boers et l'opinion publique de Roumanie .. 68	Редакционная почта .. 97
L'histoire d'une tapisserie .. 74	
ANDRZEJ PIELASA "Tante Frieda arrive demain" .. 77	
C. REZACHEVICI Un envoyé impérial auprès de Radu Șerban .. 84	
FLORIAN TUCĂ Ils ont vaincu par le sacrifice (1916—1918) .. 89	
* Panorama .. 94	
* Courrier de la rédaction 97	

СОДЕРЖАНИЕ

ДЖОРДЖЕ МАКОВЕСКУ Михаил Когăлницеану-дипломат .. 2	И. ФЕЛЕА «Верхний зал» дворца баша при совете попечительства госпиталей .. 41
ВИРГИЛИ КИНДЕА Древние румынские связи с Левантом 10	A. ЛЕККА и Г.М. АНДРИЕС По следам критской Атлантиды .. 44
Ф. ЕРЛАНГЕР Мария Медичи против Рихелье .. 18	ДЖОРДЖЕ ПОТРА Капитан Костаке, гроза жителей прежнее Бухареста .. 50
Н. КОПОИУ Кафедра румынского языка в Петербургском университете .. 24	МІРЧА СТОІА Молодой трансильванец изучает творчество Ньютона .. 59
МАТЕИ КАЗАКУ Влад Цепеш-герой эпохи .. 25	RADU VULPE Деценей, близкий советник Буребисты .. 60
Н.П. СМОКИНА Смысл одной рукописи от трансильванской .. 32	Из публицистических столетней давности .. 66
Р. ГЕЙСАН Воспоминания Анвера .. 37	Г. УНІС Англо-бурская война .. 68
И. ФЕЛЕА «Верхний зал» дворца баша при совете попечительства госпиталей .. 41	
A. ЛЕККА и Г.М. АНДРИЕС По следам критской Атлантиды .. 44	
ДЖОРДЖЕ ПОТРА Капитан Костаке, гроза жителей прежнее Бухареста .. 50	
МІРЧА СТОІА Молодой трансильванец изучает творчество Ньютона .. 59	
RADU VULPE Деценей, близкий советник Буребисты .. 60	
Из публицистических столетней давности .. 66	
Г. УНІС Англо-бурская война .. 68	

GEORGE MACOVESCU Mihail Kogălniceanu, der Diplomat 2	п румынская общественность 68
VIRGIL CINDEA Alte Rumänische Kontakte mit der Levante .. 10	История одной художественной ткани .. 74
PH. ERLANGER Maria de Medici gegen Richelieu .. 18	АНДРЕЙ ПЬЕЛАСА «Тётя Фрида прибывает завтра» .. 77
N. COPOIU Eine Lehrkanzel der rumänischen Sprache an der Petersburger Universität .. 24	К. РЕЗАКЕВИЧ Императорский посол у Раду Шербана 84
MATEI CAZACU Vlad der Fährer, eine Heldenfigur .. 25	ФЛОРИАН ТУЦĂ Победили жертвой (1916—1918) .. 89
N.P. SMOCHINĂ Die Bedeutung eines siebenbürgischen Manuskripts .. 32	Кругозор .. 94
ROGER GREISENS Anvers erinnert sich .. 37	Редакционная почта .. 97
I. FELEA Hauptquartier der Sozialisten in Bukarest, am Ende des XIX Jahrhunderts .. 41	
A. LECCA und G.M. ANDRIES Auf den Spuren der kretisch-Atlantis .. 44	
GEORGE POTRA Hauptmann Costache, der Schrecken der Bukarester von damals .. 50	
MIRCEA STOIA Ein junger Siebenbürger studiert Newtons Werk .. 59	
RADU VULPE Deceneus, der Intime Berater Burebistas 60	
* Vor hundert Jahren in der Presse .. 66	
GH. UNC Der Burenkrieg und die rumänische öffentliche Meinung .. 68	
Die Geschichte eines Wandteppichs .. 74	
ANDRZEJ PIELASA Tante Frieda trifft morgen ein .. 77	
C. REZACHEVICI Ein kaiserlicher Botschafter am Hofe Radu Șerbans .. 84	
FLORIAN TUCĂ Sie siegten dem sie sich aufopferten (1916—1918) .. 89	
* Panorama .. 94	
* Briefkasten der Redaktion 97	

INHALT

GEORGE MACOVESCU Mihail Kogălniceanu, der Diplomat 2	п румынская общественность 68
VIRGIL CINDEA Alte Rumänische Kontakte mit der Levante .. 10	История одной художественной ткани .. 74
PH. ERLANGER Maria de Medici gegen Richelieu .. 18	АНДРЕЙ ПЬЕЛАСА «Тётя Фрида прибывает завтра» .. 77
N. COPOIU Eine Lehrkanzel der rumänischen Sprache an der Petersburger Universität .. 24	К. РЕЗАКЕВИЧ Императорский посол у Раду Шербана 84
MATEI CAZACU Vlad der Fährer, eine Heldenfigur .. 25	ФЛОРИАН ТУЦĂ Победили жертвой (1916—1918) .. 89
N.P. SMOCHINĂ Die Bedeutung eines siebenbürgischen Manuskripts .. 32	Кругозор .. 94
ROGER GREISENS Anvers erinnert sich .. 37	Редакционная почта .. 97
I. FELEA Hauptquartier der Sozialisten in Bukarest, am Ende des XIX Jahrhunderts .. 41	
A. LECCA und G.M. ANDRIES Auf den Spuren der kretisch-Atlantis .. 44	
GEORGE POTRA Hauptmann Costache, der Schrecken der Bukarester von damals .. 50	
MIRCEA STOIA Ein junger Siebenbürger studiert Newtons Werk .. 59	
RADU VULPE Deceneus, der Intime Berater Burebistas 60	
* Vor hundert Jahren in der Presse .. 66	
GH. UNC Der Burenkrieg und die rumänische öffentliche Meinung .. 68	
Die Geschichte eines Wandteppichs .. 74	
ANDRZEJ PIELASA Tante Frieda trifft morgen ein .. 77	
C. REZACHEVICI Ein kaiserlicher Botschafter am Hofe Radu Șerbans .. 84	
FLORIAN TUCĂ Sie siegten dem sie sich aufopferten (1916—1918) .. 89	
* Panorama .. 94	
* Briefkasten der Redaktion 97	

ABONNEMENTS, CARTIMEX, Calea Victoriei 126, Bucarest, Roumanie; B.P. 134—135; Telex: 226

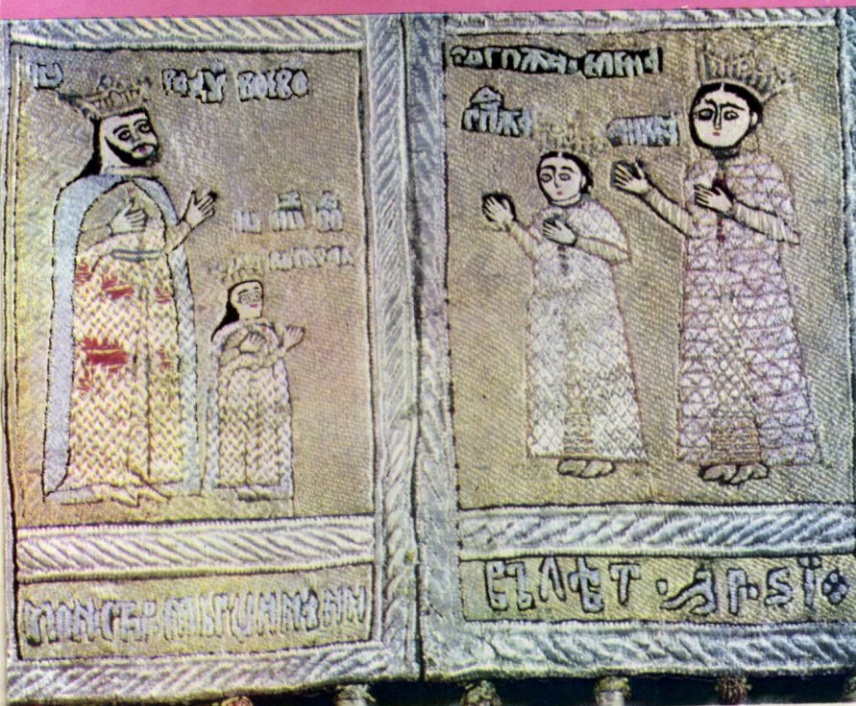
magazin istoric

București, str. Onesti nr. 5. — Sectorul 1, Oficiul poștal Nr. 1. telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Dana Crivăț, Livia Dandara, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pirjol, Vasile Simandan, Marian Ștefan.
SECRETARI DE REDACȚIE: Valeriu Buduru și I. M. Ștefan.
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Dobre

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

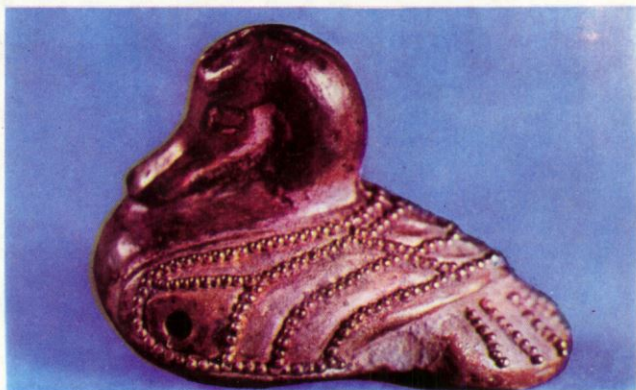




Epitrahil din 1607-1608, brodat cu fir de argint, dăruit mănăstirii Mărgineni, cu chipurile lui Radu Șerban, doamnei Elena și ale copiilor lor. Muzeul de artă al Republicii Socialiste România. (Un sol împărătesc la Radu Șerban, pag. 84).

magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile postale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la saie. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.



Artă minoică (Pe urmele Atlantidei cretane, pag. 44)

COPERTA I

„Prea viteazul principe Dragula” — așa l-a denumit un cărturar-umanist din secolul al XVI-lea pe Vlad Țepeș. Acest portret în ulei al domnului român se păstrează în castelul Ambras, din Tirol (Vlad Țepeș, erou de epopee, pag. 25).